

Taidekriitikin uudet muodot ja alustat: Kohtaaminen kriitikon työkaluna

Heidi Backström

Haaga-Helia ammattikorkeakoulu

YAMK-opinnäytetyö

2023

Medianomin ylempi ammattikorkeakoulututkinto

Tiivistelmä

Tekijä(t)

Heidi Backström

Tutkinto

Medianomi YAMK

Raportin/Opinnäytetyön nimi

Taidekriitikin uudet muodot ja alustat: Kohtaaminen kriitikon työkaluna

Sivu- ja liitesivumäärä

31 + 39

Tämän kehittämispainotteisen opinnäytetyön toimeksiantaja on Suomen arvostelijain liitto ry (SARV) ja se on osa Kritiikki näkyy! -hanketta. Työn lähestymistapa on konstruktivinen. Konstruktio on tässä työssä neljän julkaistun artikkelin kokonaisuus. Artikkelit käsittelevät taidekriitikin uusia tapoja ja alustoja sekä kriitikoiden suhtautumista niihin. Menetelminä on käytetty ensisijaisesti kyselyä ja haastatteluja. Työn viitekehys on kulttuurijournalismissa ja taidekriitikissä sekä laajemmin uusissa ja kehittyvissä alustoissa, joilla tehdä journalismia.

Ensimmäinen osa kehittämistyötä oli verkkokyselyn tekeminen kriitikoille lokakuussa 2021. Kyselyssä kartoitettiin seuraavia asioita, jotka toimivat myös työn alustavina tutkimuskysymyksinä: Miten kriitikot tunnistavat uusia kritiikin muotoja / alustoja? Millaisia asenteita uusiin muotoihin / alustoihin liittyy? Miten kriitikot tuottavat kritiikkiä muille alustoille kuin perinteisille eli erilaisiin lehtiin ja verkkojulkaisuihin? Millaisia välineitä, tietoa ja mahdollista koulutusta kriitikot tarvitsisivat voidakseen laajentaa nykyistä osaamistaan? Kyselyn pohjalta tekijä kirjoitti artikkelin ”Kritiikko ja unelmoinnin taito” toimeksiantajan vuosikirjaan ja jakoi näin kehittämishankkeen vaiheita.

Toinen osa kehittämistyötä on kolmeosainen juttusarja Suomen arvostelijain liiton julkaisemaan Kritiikin Uutiset -verkkolehteen toukokuussa 2023. Artikkelisarjassa lähestytään taidekriitikin tulevaisuuden tarpeita kohtaamisen näkökulmasta. Tekijä tulkitsee, että kohtaaminen on yksi mahdollinen työkalu pitää taidekriitikki elinvoimaisena sekä tapa lähestyä kriitikoiden kouluttautumistarpeita. Kohtaamisen muotoina juttusarjassa käsitellään dialogista kritiikkiä, keskustele kriitikon kanssa -konseptia sekä livekriitikkiä.

Kehittämistyön lopulliset tutkimuskysymykset ovat:

1. Millainen alusta kohtaaminen voi olla taidekriitikolle?
2. Miten kohtaaminen, dialogisuus ja vuorovaikutteisuus voivat vahvistaa taidekriitikon ja -kriitikin asemaa osana journalismia?

Asiasanat

Taidekriitikki, kritiikki, taidejournalismi, livejournalismi, journalismin uudet muodot

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Toimeksiantaja	3
2.1	Suomen arvostelijain liitto.....	3
2.2	Kritiikki näkyy! -hanke.....	3
3	Käsitteiden määrittelyä	4
3.1	Taidekritiikki ja taidekriitikko	4
3.2	Median murros ja kritiikin kriisi	5
3.3	Uudet muodot, alustat ja yleisöt	6
4	Lähestymistapa ja menetelmät.....	8
4.1	Lähestymistavan valinta	9
4.1.1	Tapaustutkimus.....	9
4.1.2	Konstrukttiivinen tutkimusote	10
4.1.3	Ennakointi	11
4.2	Menetelmät.....	12
4.2.1	Kysely.....	12
4.2.2	Haastattelut	14
5	Tutkimuskysymysten asettelu ja rajaus	17
6	Prosessi.....	20
6.1	Kriitikkokyselyn analyysi.....	20
6.2	Konstruktion tarkentuminen.....	23
6.3	Artikkelisarja Kohtaaminen kriitikon työkaluna	23
7	Pohdinta	26
	Lähteet	29
	Liitteet.....	32
	Liite 1. Kriitikkokysely	32
	Liite 2. Artikkel: Kriitikko ja unelmoinnin taito.....	40
	Liite 3. Artikkel: Kohtaaminen kriitikon työkaluna: Dialogikritiikki.....	53
	Liite 4. Artikkel: Kohtaaminen kriitikon työkaluna: Keskustele kriitikon kanssa -konsepti	60
7.1	Liite 5. Artikkel: Kohtaaminen kriitikon työkaluna: Livekritiikki	65

1 Johdanto

Suomen arvostelijain liitolla (SARV) oli vuosina 2020–2023 käynnissä Kritiikki näkyy! -hanke, jonka tarkoituksena oli kirkastaa taidekriitikin merkitystä, ruokkia sen monimuotoisuutta ja tuoda sitä lähelle tekijöitä ja lukijoita. Hankkeen rahoittajana oli Koneen Säätiö. Kehittämispainotteisena opinnäytetyönä tekemäni työ on osa Kritiikki näkyy! -hanketta.

Ammattimainen taidekriikki tapahtuu tällä hetkellä lähes yksinomaan päivälehdissä, kulttuurilehdissä sekä verkkojulkaisuissa, ja sen muoto on ensisijaisesti teksti. Kehittämistyöni ensimmäisenä tavoitteena oli kartoittaa millaisilla uusilla tavoilla ja alustoilla taidekriikkiä voisi tuttujen käytänteiden lisäksi tapahtua jatkossa, eli millaiset teknologiset alustat, juttu- ja toimintamuodot voisivat olla kriitikille toimivia ja yleisöjä tavoittavia tapoja 2020-luvulla.

Opinnäytetyöni toimeksiantajana on Suomen arvostelijain liitto ry (SARV). Se on valtakunnallinen eri taiteenalojen kriitikoiden ammatillinen järjestö. Sen keskeisenä tavoitteena on arvostelijoiden ammatillisen toiminnan edistäminen ja ammattitaidon kohottaminen. Olen työskennellyt SARV:lle freelancerina kirjoittamalla juttuja sen julkaisemaan Kritiikin Uutiset -verkkolehden sekä toimittamalla liiton vuosikirjan Yhteinen kritiikki vuonna 2021. En ole itse taidekriitikko, mutta taidekriikki kiinnostaa minua entisenä taideviestijänä, kulttuuri-tuottajana ja taiteista kirjoittavana ihmisenä. Näen taidekriitikin elimellisenä osana sekä hyvinvoivaa taiteen että journalismin kenttää.

Taidekriikki on kulttuurijournalismin alalaji (Välimäki, S. 2012). Opinnäytetyöni viitekehys on kulttuurijournalismissa ja taidekriitikissä sekä laajemmin median murroksessa ja uusissa ja kehittyvissä alustoissa, joilla tehdä journalismia.

Itse näen taidekriitikon ammattina tai toimenkuvana, johon voi kuulua muutakin kuin suoranaisten kriittikien tekemistä, esimerkiksi keskustelujen vetämistä, keskusteluihin osallistumista, editointia tai opettamista. Kaikissa tehtävissä kriitikko on taiteen asiantuntija ja julkinen puolestapuhuja, jolla on tilaa kriittiseen ajatteluun. Muissa taiteen asiantuntijapositioneissa ja puolestapuhujajammatteissa ei kriitikon tapaan ole tilaa kriittiselle puheelle, niiden linkittyessä markkinointiin, sisältösuunnitteluun tai muuhun instituutiolähtöiseen toimintaan ja joiden ytimessä usein on taiteilijan palvelu, kun taas kriitikko keskittyy teokseen.

Taidekriitikoiden työtä on tutkittu Suomessa yleisesti varsin vähän, joten tämä kehittämissä työ vastaa myös alan yleiseen tarpeeseen tuottamalla tutkimustulosta ammattikunnasta ja sen tarpeista työn rajauksen ja opinnäytetyön rajojen puitteissa. Minulle on tärkeää, että

kehittämistyö palvelee paitsi tilaajaa myös suomalaista taidekriitikkojen joukkoa konkreettisesti. Koen hyödylliseksi tehdä kehittämistyötä, joka ei jää pelkästään koulun ja tilaajan tietoon, joten kirjoitin kehittämistyön tuloksista neljä artikkelia, jotka julkaistiin keväällä 2023 Suomen arvostelijain liiton julkaisuissa. Työni lähestymistapa on siis konstrukttiivinen. Konstruktivistisista tutkimuksista voidaan pitää yhtenä case-tutkimuksen suoritusmenetelmänä (Lukka, K. 2014).

Ensimmäinen osa kehittämistyötäni oli verkkokyselyn tekeminen kriitikoille lokakuussa 2021. Kyselyn tarkoituksena oli kartoittaa taidekriitikoiden tulevaisuudennäkymiä ja sitä, miten he voisivat tavoittaa ja kohdata yleisöjä uusin tavoin kritiikin alueella. Kysely toteutettiin Webropol-kyselynä verkossa ja siihen vastasi 75 taidekriitikkoa. Analysoin ja jaan kyselyn vastauksia tarkemmin Suomen arvostelijain liiton Kritiikki näkyy! -vuosikirjaan kirjoittamassani artikkelissa "Kritiikki ja unelmoinnin taito" (2023). Artikkelini on osa opinnäytetyötäni (Liite 2).

Toinen osa kehittämishanketta oli kolmeosainen juttusarja Suomen arvostelijain liiton julkaisemaan Kritiikin Uutiset -verkkolehden toukokuussa 2023. Artikkelisarjassa lähestyn taidekriitikon tulevaisuuden tarpeita kohtaamisen näkökulmasta. Tulkitsin, että kohtaaminen on yksi työkalu pitää taidekriitikko elinvoimaisena suhteessa vastaanottajiin sekä yksi tapa lähestyä kriitikoiden kouluttautumistarpeita Suomen arvostelijain liiton näkökulmasta. Kohtaamisen muotoina käsittelin dialogista kritiikkiä, keskustele kriitikon kanssa -konseptia sekä livekritiikkiä. Artikkeleiden tietoperustan keräsin asiantuntijahaastatteluin, alan julkaisuista ja taidekriitikkien tekemistä artikkeleista ja podcasteista. Artikkelit ovat kehittämishankkeen synnyttämä konstruktio (Liitteet 3, 4 ja 5).

Kehittämistyön lopulliset tutkimuskysymykset ovat:

1. Millainen alusta kohtaaminen voi olla taidekriitikolle?
2. Miten kohtaaminen, dialogisuus ja vuorovaikutteisuus voivat vahvistaa taidekriitikon ja -kritiikin asemaa osana journalismia?

2 Toimeksiantaja

Opinnäytetyöni toimeksiantaja on Suomen arvostelijain liitto ry (SARV). Työni on osa SARVin vuosina 2020–2023 vetämää Kritiikki näkyy! -hanketta, jonka tarkoituksena oli kirkastaa taidekriitikin merkitystä, ruokkia sen monimuotoisuutta ja tuoda sitä lähelle tekijöitä ja lukijoita (Kritiikki näkyy! s.a.).

2.1 Suomen arvostelijain liitto

Suomen arvostelijain liitto ry (SARV) on valtakunnallinen eri taiteenalojen arvostelijoiden eli taidekriitikoiden ammatillinen järjestö. Vuonna 1950 perustettu liitto toimii jäsentensä taloudellisen, sosiaalisen ja oikeudellisen aseman parantamiseksi ja sen keskeisenä tavoitteena on kriitikoiden ammatillisen toiminnan edistäminen ja ammattitaidon kohottaminen. SARV järjestää koulutuksia, myöntää apurahoja, valvoo arvostelijoiden ammatillisia etuja lehdistössä ja sähköisissä viestimissä sekä välittää ajankohtaista tietoa arvostelijoiden työn olosuhteista ja sisällöistä. (Suomen arvostelijain liitto s.a.)

SARVin noin 770-päinen jäsenistö jakautuu jaoksiin. Niistä suurin on kirjallisuusjaos, johon kuuluu noin 320 jäsentä. Kuvataidejaoksessa on noin 180, elokuvajaoksessa noin 100, tanssi- ja teatterijaoksessa noin 90 ja musiikkijaoksessa noin 80 kriitikkoa. Koska SARV on ammatillinen järjestö, jäsenistön ikäjakaumissa korostuvat ns. työikäiset. Liiton toiminnanjohtaja Riikka Laczak muistuttaa kuitenkin, että yli 70-vuotiaista kriitikoista moni työskentelee edelleen freelancerina, joten eläkeikä ei tarkoita poistumista työelämästä. SARVin jäsenistöstä 25-39-vuotiaita on reilu 10 prosenttia, 40-69-vuotiaita noin 70 prosenttia ja yli 70-vuotiaita on noin 20 prosenttia. SARV on valtakunnallinen järjestö eli jäseniä on koko Suomen alueelta, mutta pääpaino on pääkaupunkiseudulla, jossa asuu reilu puolet jäsenistöstä. Vuosittain jäseniä asuu ulkomailla noin 10–15 joko pysyvästi tai tilapäisesti. (Laczak 4.3.2022.)

2.2 Kritiikki näkyy! -hanke

Kritiikki näkyy! -hanke oli Suomen arvostelijain liiton vuosina 2020–2023 toteuttama hanke, jonka tavoitteena oli kirkastaa kritiikin merkitystä, ruokkia sen monimuotoisuutta ja tuoda sitä lähelle tekijöitä ja lukijoita. Hankkeen rahoitti Koneen Säätiö ja sen koordinaattorina toimi kriitikko Maaria Ylikangas. Hankkeen osaa-alueet olivat: lähikritiikki, toisin katsottu kritiikki, keskustele kriitikon kanssa, kritiikkiperformanssit, residenssit, webinaarit sekä kritiikin uudet tavat, joita tutkittiin muun muassa osana kehittämistyötä tekemäni kyselyn muodossa. (Kritiikki näkyy! -hanke; Laczak, R., Rantama, V. & Ylikangas, M. 2023.) Hankkeen aikana julkaistiin kaksi kirjaa: Yhteinen kritiikki – näkökulmia yhteisöllisyyteen ja inklusioon -käsikirja 2021 (toim. Heidi Backström) ja Kritiikki näkyy! 2023 (toim. Riikka Laczak, Vesa Rantama ja Maaria Ylikangas).

3 Käsitteiden määrittelyä

Tässä luvussa avaan lyhyesti opinnäytetyön keskeisimmät käsitteet. Käsitteet ovat taidekritiikki ja taidekriitikko, median murros ja kritiikin kriisi sekä uudet alustat ja yleisöt. Jokainen näistä käsitteistä on toiminut kipinästä tämän kehittämispainotteisen opinnäytetyön tekemiseen. Olen taidekritiikin ja moninaisen taidepuheen puolestapuhuja. Kritiikin kriisistä puhuminen lamauttaa ja koen jatkuvan kriisipuheen vaikuttavan taidekritiikin elinvoimaisuuteen osana nykyistä mediamaisemaa. Se on kuin itseään toteuttava ennuste. Muutokset median toimintalogiikoissa vaikuttavat myös taidekritiikkiin osana journalismia. Uudet alustat ja niiden mahdollistamat yleisöjen kohtaamiset ovat ytimessä siinä, että taidekritiikki ei jää pelkästään kulttuurilehtien kuriositeetiksi ja että uusia kriitikopolvia ja taidekritiikin kuluttajia syntyy.

3.1 Taidekritiikki ja taidekriitikko

Taidekritiikki on kulttuurijournalismin alalaji. Kritiikin muodostavat perinteisesti kuvailu, tulkinta ja arvostelu. Taidekritiikin ensisijainen kohde on taiteen henkinen sisältö eli teosten taiteellinen arvo. (Välimäki, S. 2012, 178–208.) Sillä on pitkä perinne, joka ulottuu Suomessa 1780-luvun alkuun (Jaakkola, M. 2013, 260). Maarit Jaakkola (2013, 259) kiteyttää kritiikin mielipidekirjoitukseksi, jonka tehtävänä on arvottaa ja tulkita taideteoksia. Kritiikin kohteena on taideteos (esim. taidenäyttely tai yksittäinen teos, kirja, levy, elokuva, näytelmä, performanssi) ja kirjoittajana kyseisen taiteenalan seurantaan erikoistunut henkilö.

Suomen arvostelijain liitto määrittelee kritiikin seuraavasti: ”Arvostelu on asiantuntijan kirjoitus, jossa arvioidaan jonkun taiteenalan teosta, tapahtumaa, produktiota tai kulttuurialan ilmiötä. Haastattelut, esittelyt, ennakkojutut, artikkelit tai referaatit eivät ole arvosteluja. Kriittinen essee voi käsitellä esimerkiksi jotain ajankohtaista kulttuurin ilmiötä tai aihetta arvottavasti ja perustellen. Ammattimaisella taidekritiikillä tarkoitetaan joko pää- tai sivutyönä tehtävää, jatkuvaa ja tavoitteellista kritiikon työtä.” (Suomen arvostelijain liitto s.a.)

Kuvataidekritiikko Petteri Enroth (21.4.2023) tuli kuvanneeksi kritiikkiä mielestäni osuvasti miettiessään, ketä hän ajattelee kirjoittaessaan arvioitaan: ”Jonkin verran lukijaa, helvetisti teosta, vähän ehkä kanssakriitikoita, jonkin verran, mutta kaikkein vähiten taiteilijaa, sillä se [kritiikki] ei ole palautetta taiteilijalle, vaan osa julkista toimintaa.”

Perinteisesti taidekritiikki on kirjoitettua kritiikkiä, mutta media-alustojen monimuotoistuksessa se on löytänyt ja voi löytää muitakin muotoja, kuten audiota (radio ja podcastit) sekä liikkuvaa kuvaa (tv, vlogit, sosiaalisen median sovellukset). ”Kritiikon toimenkuvan laajeneminen ja lajin siirtyminen laajemmin muuhunkin kuin vain kirjoitettuun mediaan on täysin

mahdollinen ja aiheellinen. Samalla mukaan voi tulla sellaisia taiteenlajeja, joista kirjoitetaan vähemmän”, summasi Kriitikki näkyy! -hankkeen koordinaattori Maaria Ylikangas (8.3.2021) tutkimushankkeen lähtökohtia.

Taidekriitikillä on monia tehtäviä, jotka liittyvät lehden lukijasuhteen luomiseen ja ylläpitämiseen, lehden profiilin nostattamiseen sekä kulttuurin aseman ja tason ylläpitämiseen yhteiskunnassa. Kriitikin tehtävänä on innostaa, informoida, sivistää ja viihdyttää lukijaa. Hyvä arvio on jo sinänsä lukuelämys, vaikkei lukija olisikaan nähnyt teosta, jota arvio käsittelee. Kriitikkiä onkin nimitetty käyttökirjallisuudeksi: sen tehtävänä on palvella kulttuurin- ja taiteenystävää tämän valinnoissa. Kriitikot toimivat siten taiteen ymmärtämisen julkisina oppaina ja esikokijoina. (Jaakkola, M. 2013, 260.)

Maarit Jaakkola (2013, 260) nostaa kriitikon tehtäviksi lukijasuhteen luomisen ja ylläpitämisen sekä taiteen arvioinnin, tulkinnan ja kontekstoinnin lisäksi myös edustamiensa tiedotusvälineiden kasvoina toimimisen. Jaakkolan mukaan nykyisin vallitsee käsitys, että kriitikko on enemmän tulkitsija kuin tuomari: kulttuuristen sisältöjen suhteuttaja ja merkitysten avaaja. Jaakkolan näkökulmat ovat kokemukseni mukaan yleisesti jaettu näkemys kriitikon työstä ja taidekriitiikin luonteesta.

3.2 Median murros ja kriitikin kriisi

Media ja journalismi ovat olleet syntyajoistaan asti jatkuvan muutoksen alaisia, mutta tämän työn yhteydessä oleellisinta on määritellä 2000-luvulla tapahtunutta murrosta / muutoksia, sillä ne ovat vaikuttaneet kriitikoiden työmahdollisuuksiin laajasti. 2000-luvun mediamaisemaa, journalismia ja näin myös taidekriitikkiä osana sitä ovat muokanneet kehittyvä teknologia ja sosiaalinen media. Esa Väliiverrosen mukaan kriisitunnelmaa journalismin kentälle on tuonut ennen kaikkea ”internetin haaste”, eli se, että netti tarjoaa tietoa ja uutisia ilmaiseksi kaiken aikaa. Väliiverrosen listaa myös yleisöjen pirstoutumisen pienemmiksi, journalismin kaupallistumisen ja viihteellistymisen, pr-toimistojen roolin jaettavan sisällön tuottajina sekä kansalaisjournalismin osaksi 2000-luvun median muutosta. (Väliiverrosen, E. 2009, 7–31.) Näistä Väliiverrosen ajatuksista on yli kymmenen vuotta aikaa eikä tuolloin tunnettu sosiaalista mediaa samaan tapaan kuin nyt 2020-luvulla. Kuten Katleena Kortesus kuvaa: 2000-luvun ensikymmenellä blogi tai YouTube-tili perustettiin, jos omia sisältöjä ei saatu läpi perinteisiin medioihin. ”Some oli television ankeampi korvike, koska sieltä puuttui iso yleisö ja laaja näkyvyys.” Nykyisin isotkin tähdet aloittavat ja nousevat YouTubesta tai Tiktokista ja televisiosta on tullut ”somen ankeampi korvike, koska sieltä puuttuu vuorovaikutus, spontaanisuus ja riippumattomuus kellonajasta”. (Kortesus, K. 2022, luku: Maailma muutti mediaa.)

2010-luvun mediamaisemaa määrittä vahva digitalisoituminen ja siirtyminen nettiin: sosiaalisen median nousu ja arkipäiväistyminen sekä videon ja audion, erityisesti suoratoistopal-

velujen ja podcastien, suosio. Ihmiset saavat uutiset ja muun tiedon yhä vahvemmin sosiaalisen median alustojen kautta ja uutisaiheista keskustellaan yhä enemmän noilla media-alustoilla, mikä osaltaan lisää myös valeuutisten ja virheellisen tiedon leviämistä. Myös mediatalojen fuusioitumiset sekä #metoo-liikkeen osoittamat vallan väärinkäytökset media-alalla muokkasivat kenttää läpi 2010-luvun. (Cranley, E. 2019.) Nämä kaikki ovat pakkaneet alan toimijat ottamaan uusia tekemisentapoja, työvälineitä ja alustoja haltuun.

Taidekritiikille ja kritiikoiden ajatuksille kritiikin tilasta pidän kuvaavana Anu Silfverbergin esittelemää tilannetta Suomen Kulttuurirahaston ja Long Playn järjestämältä Kritiikin mestarikurssilta vuonna 2020. Jokaisen viidentoista osallistujan ja vierailevien kritiikoiden puheenpartta leimasi Silfverbergin mukaan kaksi asiaa: raha eli palkkioiden pienuus ja toimeentulon haasteet sekä kritiikin kriisi. Kurssivetäjien piti jopa sanoa vieraileville luennoitsijoille ennakkoon, että kritiikin kriisiä on jo käsitelty useasti, joten voisivatko he miettiä jotain muuta aihetta, esimerkiksi mitä mahdollisuuksia kritiikin saralla on tai mitä voitaisiin tehdä toisin. Anu Silfverberg koki, että ilmapiiri oli lamaantunut ja lannistunut. (Rantama V. & Silfverberg, A. 4.3.2021, 4:40-5:35.) Tunnistan tämän Silfverbergin kuvauksen ja olen törmännyt siihen lähes kaikissa taidekritiikkiä käsittelevissä keskustelutilaisuuksissa, joita olen kuunnellut reilun kymmenen vuoden aikana.

”Kriisipuhe kertoo varmasti todellisista murroksista taiteen ja journalismin suhteessa. Toisaalta kriisistä puhuminen on tehokas tapa korostaa kritiikin merkitystä,” summaa Heikki Hellman (2018) Helsingin Sanomien lauantaisessaan.

3.3 Uudet muodot, alustat ja yleisöt

Uusina taidekritiikin muotoina tämän kehittämishankkeen kontekstissa lähestytään sosiaalisen median sovelluksia, audio- ja videomuotoja sekä livekritiikkiä. Uusina alustoina käsitetään myös sosiaalinen media sekä livetilanne. Sosiaalista mediaa käsittelen tässä yhteydessä ensisijaisesti muotona tai alustana, en jakelukanavana esimerkiksi olemassa olevalle päivälehtikritiikille. Olen tehnyt kehittämistyötä ammattimaisen taidekritiikin näkökulmasta eli ajattelussa näkyvät keinot, joilla kritiikistä saadaan toimeentuloa.

Huomioitavaa on, että se mikä muilla journalismin aloilla voi olla jo arkipäiväistä, ei välttämättä ole sitä taidekritiikin puolella. Toisaalta taas: esimerkiksi YouTubeen tehdään ammattimaista taidekritiikkiä, jota ei kuitenkaan kutsuta kritiikiksi (Ylikangas 8.3.2021). Uusilla alustoilla tarkoitetaan tämän työn yhteydessä taidekritiikille uusia tai toistaiseksi vähän käytettyjä alustoja ja toimintamuotoja.

Yleisöillä tarkoitetaan tämän kehittämistyön yhteydessä taidekritiikin kuluttajia ja uusilla yleisöillä potentiaalisia kuluttajia, joita nykyiset väylät eivät syystä tai toisesta tavoita. Kuluttaja ei viittaa tässä yhteydessä kulutushyödykkeiden hankkijaan vaan on yhteisnimitys, joka kattaa taidemuotojen moninaiset vastaanottajat eli lukijat, katsojat, kuulijat, kuuntelijat ja kokijat.

4 Lähestymistapa ja menetelmät

Tässä kehittämistyössä pyritään tuomaan esiin konkreettisia uusia ja ajanmukaisia keinoja, muotoja ja alustoja, joilla taidekriitikot voisivat tehdä työtään muuttuvassa maailmassa. Konkreettinen, kenttää palveleva konstruktiona on artikkelikokonaisuus, joka pohjaa kriitikoille tehtyyn kyselyyn sekä asiantuntijahaastatteluihin.

Opinnäytetyöni on kehittämispainotteinen opinnäytetyö. Kuten Ojasalo, Moilanen ja Ritalahti (2015, 15) sanovat, kehittämistyössä opitaan esimerkiksi huomaamaan kehittämisen kohteita ja tarttumaan niihin tavoitteellisesti, ratkomaan työelämän ongelmia ja luomaan uusia ratkaisuja ja uutta tietoa työelämästä sekä jakamaan tietoa muiden asiantuntijoiden käyttöön.

Kehittämistutkimuksessa on taustalla ilmiö, prosessi tai asiantila, jonka halutaan olevan kehittämisen tai muutoksen jälkeen paremmin. Kehittämisessä on tutkimuksen kohteena prosessi, toiminto, asiantila tai tuote tai muu asia, johon voidaan vaikuttaa. Kehittämisen kohde voidaan pukea ongelman muotoon. (Kananen, J. 2012, 13; 20–21.) Kehittämistutkimus ei ole oma erillinen tutkimusmenetelmänsä, vaan joukko eri tutkimusmenetelmiä, joita käytetään tilanteen ja kehittämiskohteen mukaan. Kyseessä on monimenetelmäinen tutkimusote tai -strategia, jossa yhdistyvät kvalitatiiviset ja kvantitatiiviset tutkimusmenetelmät. (Kananen, J. 2012, 19.) Kehittämistyössä keskeistä on menetelmien moninaisuus: eri menetelmillä saadaan kehittämistyön tueksi erilaista tietoa ja monenlaisia näkökulmia ja ideoita. Kun käytetään useita menetelmiä (...) kysymys kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen tutkimuksen eroista ei enää nouse erityisen tärkeäksi. (Ojasalo ym. 2015, 40.)

Ojasalo, Moilanen ja Ritalahti (2015, 46) sanovat, että keskeinen osa kehittämistyön tutkimuksellisuudesta ilmenee kehittämistä eteenpäin vievistä ja sitä kuvaavista julkaisuista, joiden ensisijaisena kohderyhmänä on käytännön yhteisöt, jotka saattavat oppia hankkeen kokemuksista. Erona tavanomaiseen tutkimusprosessiin, jossa tulokset jaetaan vasta prosessin lopussa on se, että kehittämistyössä tuloksia jaetaan tyypillisesti myös prosessin aikana. Tämän kehittämistyön tuloksia jaettiin prosessin varrella sekä sen lopputuloksena artikkeleiden muodossa.

Kuten Ojasalo kumppaneineen (2015, 46) toteaa, tekstin tekeminen auttaa kehittämistyön etenemisessä, sillä se jäsentää kirjoittajan ajatuksia ja näin uusia ideoita pystyy syntymään. Omassa kehittämistyössäni oli selkeät julkiseksi ja käyttöön tarkoitetun tiedon jaon vaiheet: ”Kriitikko ja unelmoinnin taito” -artikkeli Suomen arvostelijain liiton julkaisemaan vuosikirjaan *Kritiikki näkyy!*, jossa avasin kriitikkokyselyn tuottamia tuloksia ja kehittämistyön siihenastisia vaiheita sekä *Kritiikin Uutisissa* julkaistuun kolmen artikkelin sarjaan

”Kohtaaminen kriitikon työkaluna”. ”Kriitikko ja unelmoinnin taito” -tekstin kirjoitin jo syksyllä 2022, mutta julkaisuaikataulun vuoksi molemmat tekstikokonaisuudet ilmestyivät melko lähellä keväällä 2023.

4.1 Lähestymistavan valinta

Aloittaessani opinnäytetyöni kuvittelin tekeväni tapaustutkimusta, mutta tutkimuskysymyksen tarkennuttua ja koska koin tiedon julkisen välittämisen oleelliseksi kehittämistyön merkittävyyden kannalta ja sen luonteelle sopivaksi, painopiste tarkentui konstruktiviseksi lähestymistavaksi. Tässä luvussa avaan lähestymistapoja ja perustelen valintaani.

4.1.1 Tapaustutkimus

Tapaustutkimus soveltuu lähestymistavaksi, kun tehtävänä on tuottaa kehittämis ehdotuksia ja -ideoita, kuvaa Ojasalo kumppaneineen (2015, 52). Tutkittava kohde voi olla yritys tai sen osa, palvelu, tuote, toiminta tai prosessi. Tapaustutkimus tuottaa tietoa nykyajassa tapahtuvasta ilmiöstä sen todellisessa tilanteessa ja toimintaympäristössä. Tapaustutkimuksessa on tärkeämpää saada selville suppeasta kohteesta paljon kuin laajasta joukosta vähän. (Ojasalo ym. 2015, 52–53.)

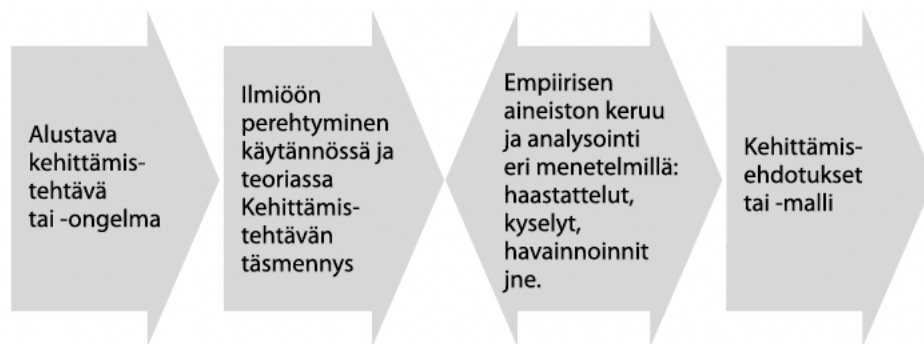
Tapaustutkimus soveltuu kehittämistyön lähestymistavaksi, kun halutaan syvällisesti ymmärtää kehittämisen kohdetta ja tuottaa uusia kehittämis ehdotuksia. Se sopii Ojasalon, Moilasen ja Ritalahden mukaan heikosti ymmärrettyjen tilanteiden ja käyttäytymisen sekä epätyypillisten prosessien ja epävirallisen käyttäytymisen tutkimiseen. Tutkimuksen kohteita tapaustutkimuksessa on vähän, usein vain yksi. Kohde valitaan kehittämistyössä käytännön tarpeen ja työlle asetettujen tavoitteiden ohjaamana. (Ojasalo ym. 2015, 53.)

Tapaustutkimuksessa lähdetään yleensä liikkeelle analysoitavasta tai tutkittavasta tapauksesta, ei pelkästään yleisestä teoriasta ja kehitystyötä tekevällä on yleensä jo jonkinlaista tietoa ilmiöstä. Kuten Ojasalo kumppaneineen (2015, 54) kuvaa usein aiheeseen pitää perehtyä ennen kuin tietää, mitä siitä todella voi kysyä tai mikä todellinen kehittämistehtävä on. Kun tämä vaihe on tehty, voidaan lähteä kehittämään täsmentäviä kysymyksiä, jotka vievät eteenpäin.

Tarkan kehittämiskohteen valinta ei aina ole prosessin ensimmäinen vaihe, sillä pohjatyöstä huolimatta kehittämiskohde täsmentyy prosessin edetessä. Ojasalon, Moilasen ja Ritalahden (2015, 54) mukaan on mahdollista, että työn edetessä alkuperäinen kehittämistehtävä ei ole enää tärkeä, jolloin tehtävää tulee muuttaa tai muokata. Näin tässä kehittämistyössä kävi. Aloittaessani kehittämistyön kuvittelin, että kyselyssä, jonka tein kriitikoille riittäisi pureskeltavaa kokonaisen opinnäytetyön verran ja että työn lopputulos olisi

analyttinen toimenpide-ehdotus koulutuksista Suomen arvostelijain liitolle. Kyselyn vastausten analysoinnin jälkeen minulle tuli kuitenkin selväksi, että haluan syventyä johonkin materiaalista nousevaan aiheeseen tarkemmin.

Kuva 1 havainnollistaa Ojasalon, Moilasan ja Ritalahden mukaan tapaustutkimuksen tavanomaista etenemistä.

Kuva 1. Tapaustutkimuksen tavanomainen eteneminen. (Ojasalo, K., Moilanen, T. & Ritalahti, J. 2015. 54)

Koen oman kehittämistyöni edenneen juuri kuvan mukaisella tavalla. Aluksi hahmotelimme alustavaa kehittämisongelmaa toimeksiantajan eli Suomen arvostelijain liiton kanssa. Tämän pohjalta toteutin kyselyn taidekriitikoille. Kysely oli ilmiöön perehtymistä käytännössä ja se auttoi minua täsmentämään kehittämistyöni tutkimuskysymyksiä. Tämän jälkeen, hyödyntäen kyselyn vastauksia, lukemalla, kuuntelemalla ja katsomalla taidekriittistä tehtyjä artikkeleita ja muita juttuja sekä tekemällä haastatteluja keräsin empiristä aineistoa ja pääsin työssäni eteenpäin.

Minulle oli tärkeää, että kehitystyö palvelee niin tilaajaa kuin suomalaista taidekriitikkojen joukkoa konkreettisesti. Koin hyödylliseksi tehdä opinnäytetyön, joka ei jäisi pelkästään tilaajan ja koulun tietoon, vaan olisi konkreettisesti taidekriitikoiden saatavilla. Päädyin tekemään keräämäni aineiston pohjalta neljä artikkelia, jotka julkaistiin Suomen arvostelijain liiton julkaisuissa keväällä 2023. Tapaustutkimuksessa saatuja tuloksia ei viedä toimenpidesolulle, koska se ei kuulu tapaustutkimuksen luonteeseen (Kananen 2012, 37). Tämän työn lähestymistapa on siis konstrukttiivinen, sillä loin artikkelisarjan konstruktiona.

4.1.2 Konstrukttiivinen tutkimusote

Konstruktivistista tutkimusta voidaan pitää yhtenä case-tutkimuksen (eli tapaustutkimuksen) suoritustapana (Lukka, K. 2001).

Konstruktivisessa tutkimuksessa pyritään tuottamaan jokin konkreettinen, tutkimustietoon nojaava lopputulos, kuten suunnitelma, mittari tai malli. Lähestymistavan tavoitteena on saada uudenlainen ja teoreettisesti perusteltu ratkaisu johonkin käytännön ongelmaan. Tätä varten kerätään uutta empiiristä tietoa, jota linkitetään olemassa olevaan teoreettiseen tietoon. Konstruktivinen lähestymistapa muistuttaa innovaatioiden tuottamista ja palvelumuotoilua, mutta lopputuloksena voi olla muukin kuin innovaatio tai palvelun kehittäminen, kuten kirja – tässä kehittämistyössä artikkelisarja. Parhaimmillaan tuotettu ratkaisu toimii muuallakin kuin kohdeorganisaatioissa. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2015, 65.) Artikkelit muodostavat tämän kehittämistyön konstruktion. Ajatus kohtaamisesta taidekriitikon työkaluna on nähdäkseni innovatiivinen tai ainakin raikas tapa lähestyä tutkimuskysymystä. Tavoitteenani ei ollut ratkaista kaikkia taidekriitikon kohtaamia haasteita, se on mahdotonta, mutta halusin löytää jonkin uudenlaisen mutta konkreettisen työkalun, jolla lähestyä kysymystä uusista alustoista ja keinoista palvella yleisöjä. Samaa työkalua ajatuksenherättäjänä voivat käyttää myös muiden alojen journalistit.

Ojasalo, Moilanen ja Ritalahti (2015, 68) toteavat, että koska konstruktivisessa tutkimuksessa on tavoitteena selkeästi kehittää yritykseen tai organisaatioon jotain uutta, kannattaa tutkimukseen tarvittava aineisto kerätä monin tavoin. Kuten tapaustutkimuksessa, havainnointi, ryhmäkeskustelut, kysely ja haastattelu ovat tyypillisiä menetelmiä konstruktivisessa tutkimuksessa, jonka lisäksi kehittämistyössä on hyvä painottaa yhteistyötä (Ojasalo ym. 2015, 68). Käytin edellä mainituista menetelmistä kaikkia paitsi ryhmäkeskustelua, jota sitäkin pidin pitkään yhtenä mahdollisena vaihtoehtona, mutta se korvaantui haastatteluilla käytännön syistä, tutkimuskysymysten tarkennuttua.

Ihannetilanteessa uusi konstruktio ratkaisee tosielämän todellisen ongelman ja kehittämishankkeen ongelmanratkaisuprosessin tuloksena syntyy jotain merkittävää sekä käytännön että teorian kannalta. (Lukka 2006, 113.) Tässä kehittämistyössä luotu konstruktio ei ratkaise kaikkia taidekriitikon haasteita, mutta tarjoaa yhdenlaisen, uuteen ajatteluunkin rohkeasevan, käytännönläheisen tulokulman asiaan.

4.1.3 Ennakointi

Opinnäytetyöhöni liittyy myös piirteitä ennakkoinnista, johon kuuluvat tulevaisuuden luotaus ja tulevaisuuden suunnittelu. Ennakkoinnin juuret ovat tulevaisuuden tutkimuksessa. Tulevaisuuden mahdollisuuksien avoin tarkastelu auttaa varautumaan ympäristön muutoksiin ja vaikuttamaan niihin. Tulevaisuuden ennakkoinnin tärkeimpiä tehtäviä on luoda yritykseen valmiuksia selviytyä ennakoimattomista tapahtumista. Ennakointi lisää päätöksenteon valinnanmahdollisuuksia. (Ojasalo ym. 2014, 90–92.) Omassa työssäni olen kaivanut taide-

kritiikin alueelta sekä journalismista laajemmin trendejä ja heikkoja signaaleja niin haastatteluissa, kyselyssä kuin havainnoimalla. Näitä tulkitsemalla olen päässyt eteenpäin konstruktiossani.

4.2 Menetelmät

Menetelminä olen kehittämistyössäni käyttänyt haastatteluja, kyselyä sekä havainnointia. Tässä luvussa perustelen miksi valitsin juuri nämä menetelmät ja miten ne tukivat kehittämispainotteista opinnäytetyötäni sekä sen myötä syntynyttä konstruktiotani.

4.2.1 Kysely

Aivan ensimmäinen tiedonkeruumenetelmäni oli kysely. Kysely sopii tilanteeseen, jossa tutkittava aihealue tunnetaan jo hyvin mutta halutaan varmistua sen paikkansa pitävyydestä. (...) Kehittämistyössä kysely sopii monesti lähtötilanteen selvittämiseen, sanovat Ojasalo, Moilanen ja Ritalahti (2015, 40). Vehkalahti (2019, 11) toteaa, että kyselytutkimus on tärkeä tapa kerätä ja tarkastella tietoa muun muassa erilaisista yhteiskunnan ilmiöistä, ihmisten toiminnasta, mielipiteistä, asenteista ja arvoista.

Kuten Ojasalo kumppaneineen (2015, 121) toteaa, kyselytutkimusten etu on se, että kysymällä monia asioita suurelta määrältä ihmisiä, kyselyn avulla voidaan kerätä laaja tutkimusaineisto, jonka lisäksi se on menetelmänä nopea ja tehokas. Kysely sopi kehittämistyöni alkuun hyvin, sillä oletusten sijaan tarvittiin varmistettua tietoa tutkittavasta tapauksestani eli taidekriitikoiden tulevaisuudennäkymistä, alustojen kiinnostavuudesta ja mahdollisuuksista tavoittaa ja kohdata yleisöjä uusin tavoin kritiikin alueella. Tarvittiin tietoa asenteista ja odotuksista, jotta voitiin määritellä lopullinen tutkimuskysymys. Kyselyn tuottaman tiedon avulla oli mahdollista kartoittaa Suomen arvostelijain liitolle keinoja palvella jäseniään entistä paremmin ja kohdennetummin. Kysely oli siis osa ilmiöön perehtymistä käytännössä, jonka kautta kehittämistehtävä täsmentyi. Kysely synnytti empiiristä aineistoa, jota täydensin haastatteluilla.

Ojasalon, Moilasan ja Ritalahden (2015, 121) esittelemän vakiotulkinnan mukaan kvantitatiivisilla menetelmillä saadaan pinnallista mutta luotettavaa tietoa ja kvalitatiivisilla menetelmillä syvällistä mutta huonosti yleistettävää tietoa. Kyselyni kysymykset luotiin yhdessä työn toimeksiantajan, Suomen arvostelijain liiton kanssa. Kyselyssä oli 29 kysymystä, joista 8 oli kokonaan avoimia ja 1 sellainen, jossa ei ollut mahdollista avoimeen ”muu, mikä?” -vastaukseen lainkaan, muut olivat monivalintakysymyksiä (Liite 1). Havaintoyksiköinä olivat taidekriitikot ja kyselyyn vastanneet 75 vastaajaa muodostivat kyselyn perusjoukon. Avaan kyselyn tuloksia tarkemmin ”Kriitikko ja unelmoinnin taito” -artikkelissa (Liite 2), jonka kirjoitin vuonna 2023 ilmestyneeseen Kritiikki näkyy! -vuosikirjaan. En analysoi tässä opinnäytetyöraportissa kyselyn tuloksia tarkemmin, sillä kyselyn tehtävä lopullisen

kehittämistyöni kannalta oli se, että se auttoi tarkentamaan tutkimuskysymystäni ja toimi pohjana artikkelisarjalle ”Kohtaaminen kriitikon työkaluna”. Artikkelit muodostavat kehittämistyöni konstruktion.

Kehittämistyöni suurin aineisto syntyi Webropol-ohjelmalla tehdyn kyselyn kautta. Webropol on verkkopohjainen kyselyohjelma. Kysely julkaistiin 8.10.2021 Kritiikki näkyy! -hankkeen sekä Suomen Arvostelijain liiton nettisivuilla. Kysely lähetettiin uutiskirjeen mukana 11.10.2021 kaikille SARVin noin 770 jäsenelle. Kyselyyn kannustettiin vastaamaan myös liiton ulkopuolisia taidekriitikoita eli kyse ei ollut puhtaasta jäsenkyselystä. Kysely oli auki 8.-31.10.2022. Sitä jaettiin julkaisupäivänä Kritiikki näkyy! -hankkeen sosiaalisen median kanavissa eli Facebookissa ([facebook.com/kritiikki.nakyy/](https://www.facebook.com/kritiikki.nakyy/)), Twitterissä (https://twitter.com/kritiikki_nakyy) ja Instagramissa (<https://www.instagram.com/kritiikkinakyy/>) sekä Suomen arvostelijain liiton kanavissa eli Facebookissa (<https://www.facebook.com/Suomenarvostelijainliitto/>) ja Instagramissa (<https://www.instagram.com/Suomenarvostelijainliitto/>). Se levisi kiitettävästi sosiaalisessa mediassa minun omien kanavieni (Facebook, Instagram ja tuolloin myös Twitter) kautta sekä hankkeessa mukana olevien SARVin edustajien henkilökohtaisten tilien kautta.

Kyselyn tavoitteena oli selvittää, 1) millaisille alustoille kritiikkiä kirjoitetaan tällä hetkellä, 2) millaisia alustoja kriitikot tunnistavat mahdollisina alustoina kritiikille, 3) millaisia esteitä uusien alustojen ja muotojen kokeilemisessä tai käyttöönotossa on, 4) millaisia koulutuksia tai muuta sisältöä kriitikot tarvitsevat työnsä kehitykseksi (ja miten SARV voi vastata tähän)?

Mielipiteiden, asenteiden ja arvojen tutkiminen ei ole helppoa. Haasteita aiheuttavat lukuisat epävarmuudet: edustivatko kyselyyn osallistuneet tutkimuksen perusjoukkoa, saatiinko tarpeeksi vastauksia, oliko kysymyksiin vastattu riittävän kattavasti, mittasivatko kysymykset tutkittavia asioita, toimivatko mittarit luotettavasti, oliko kyselyn ajankohta hyvä ja niin edelleen. Osa haasteista liittyy tiedonkeruuseen, osa mittaamiseen ja osa tutkimuksen sisällöllisiin tavoitteisiin. (Vehkalahti, K. 2019, 12.)

Kehittämistyöni kannalta oli oleellista saada vastauksia riittävältä määrältä taidekriitikoilta, jotta tiedoista pystyisi vetämään johtopäätöksiä ja niitä analysoimaan luotettavana katsauksena. Kyselyn suunnittelussa ja kysymysten asettelussa mukana olivat SARVin toiminnanjohtaja Riikka Laczak, jolla on vahva näppituntuma liiton jäsenille sopivasta materiaalista ja kommunikointitavasta sekä Kritiikki näkyy! -hankkeen koordinaattori, kirjallisuuskriitikko Maaria Ylikangas. Suomen Arvostelijain liiton hallitus tutustui myös kyselyyn ennen sen julkaisemista ja heillä oli mahdollisuus kommentoida sitä. Laczak ja Ylikangas osasivat ennakoida, että vastaajamäärä tulee todennäköisesti jäämään melko matalaksi, joten lopullinen 75 vastausta oli odotusten mukainen, vaikkakin olisin toivonut suurempaa vastaajamäärää ja näin laajempaa näkemysten, kokemusten ja mahdollisesti ratkaisuehdotustenkin kirjoa.

Kysely toteutettiin anonymisti ja siinä kerättiin vain ammattiin liittyviä tietoja kuten, kuinka kauan vastaaja on toiminut kriitikkona, millä taiteenkentillä ja maantieteellisellä alueella hän toimii. Vastaajat olivat tietoisia kyselyn käytöstä opinnäytetyömateriaalina sekä SAR-Vin kehitystyössä. Kyselyn tavoitteena oli tuottaa julkista, alaa ja ammattikuntaa hyödyntävää tietoa, joten se on lähtökohtaisesti julkiseksi tarkoitettua eikä henkilöidy. Säilytin keräämäni tietoa tietoturvallisesti tarvitsemani ajan omalla tietokoneellani, jonka lisäksi materiaali on toimeksiantajalla kokonaisuudessaan käytettävissä mahdollisia muita tarpeita varten.

Kysely kriitikoille kritiikin tulevaisuudennäkymistä

8.10.2021 | Näyttökertoja: 1 349

TEKSTI: Kritiikki näkyy

Kuva: Negative Space

Kritiikki näkyy! -hanke ja Suomen arvostelijain liitto käynnistävät kyselyn koskien kriitikoiden tulevaisuudennäkymiä, sosiaalisen median käyttöä työssä ja suhdetta yleisöön.

Kysely on osa Heidi Backströmin ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon (YAMK) lopputyönä tehtävää kehityshanketta Haaga-Helian Uudistuvan journalismin linjalla. Lopputuotoksena kysely synnyttää ehdotuksen Suomen arvostelijain liitolle koulutuksiin ja muulle toiminnalle, josta on hyötyä kriitikoille oman osaamisen laajentamisen ja päivittämisen tukena.

Kyselyn aineisto on SARVin ja Backströmin hallussa eikä sitä luovuteta muuhun kuin hankkeen käyttöön. Vastata voi täysin anonymisti. Kyselyvastauksia käytetään opinnäytetyön tutkimusosiossa. Valmistuttuaan opinnäytetyöraportti julkaistaan Theseus-julkaisualustalla.

[Kyselyyn pääsee vastaamaan tästä linkistä](#) - ja sitä saa levittää vapaasti! Kyselyyn vastaamalla vaikutat - tieto kriitikoiden suhteesta uusiin julkaisualustoihin, näkemykset yleisön tavoittamisesta sekä lähitulevaisuuden visiot vaikuttavat Kritiikki näkyy! -hankkeen ja Suomen arvostelijain liiton toimintaan. Kysely on auki 31.10.2021 saakka.

[KRITIIKIN TULEVAISUUS](#) [KYSELY](#) [SOSIAALISEN MEDIAN ALUSTAT](#) [SUOMEN ARVOSTELIJAIN LIITTO](#) [YLEISÖ](#)

Kuva 2. Kritiikki näkyy! -verkkosivulla julkaistu kutsu osallistua kyselyyn. (Kritiikki näkyy! 8.10.2021)

4.2.2 Haastattelut

Päädyn haastatteluun menetelmänä, kun halusin selventää ja syventää ajatteluani kyselyn jälkeen työni konstruktioita eli artikkelisarjaa varten. Alun perin pidin työlleni mahdolli-

senä ja sopivana menetelmänä myös yhteisöllisiä ideointimenetelmiä, mutta kyselyn avoimet vastaukset osittain tarjosivat uusia, konkreettisia ideoita ja vahva kokemukseen pohjaava uskonni oli, että aivoriihet tai vastaavat yhteisölliset menetelmät eivät olisi synnyttäneet tässä kohtaa syvempää tai toimivampaa lopputulosta esimerkiksi siitä, minkälaista koulutusta kriitikot kaipaisivat tai minkälaiset asiat heitä työnsä kehittämässä estää. Näin ollen tutkimuskysymykseni tarkentui kohtaamisen kysymykseen kriitikon työssä työkaluna ja halusin käsitellä abstraktia asiaa rauhallisissa asiantuntijahaastatteluisissa, joissa pystyttiin keskittymään konkreettisiin esimerkkeihin.

Ojasalo, Moilanen ja Ritalahti (2015, 107) kuvaavat, että aidoissa toimintaympäristöissä paikan päällä tehtävät haastattelut antavat usein syvällisemmän kuvan haastateltavan todellisista ajatuksista, mutta käytännön syistä eli aikatauluista ja maantieteellisistä syistä johtuen toteutin haastatteluni osittain myös etänä. Haastattelin itselleni tuntemattomia henkilöitä videopalaveripalvelu Zoomissa ja tuttuja eli lähinnä Kritiikki näkyy -hankkeen suunnittelu- ja toteutustiimin jäseniä puhelimitse tarvitessani lisätietoja tai tarkennuksia. Koen, että kuluneet pandemiavuodet ovat tehneet Zoom-alustasta sen verran arkipäiväisen tavan kommunikoida, että se osittain vastaa ”taidekriitikon aitoa toimintaympäristöä”, joskaan ei ole livetilanne ja kaikki kehon viestit eivät välity puolin tai toisin. Zoomissa hyvää on, että palvelulla pystyy helposti nauhoittamaan tapaamisen. Livehaastattelun nauhoitin puhelimeni nauhurilla. Puhelinhaastatteluja en nauhoittanut, sillä ne olivat luonteeltaan tarkentavia, hyvin konkreettisia kysymyksiä, joista riittivät muistiinpanot. Nauhoitetut haastattelut litteroin tarvittavilta osilta. Kuten Ojasalo kumppaneineen (2015, 107) toteaa, litterointi on analysoinnin apuväline.

Haastatteluni olivat puolistrukturoituja eli olin muotoillut kysymykset ennakkoon valmiiksi, mutta muokkasin niiden sisältöä ja järjestystä haastattelun edetessä. Ojasalon ja kumppaneiden (2015, 111) suosituksen mukaan purin ja analysoin haastattelut heti joko opinnäytetyöraporttini osaksi tai artikkelisarjaani valmiiksi jutuksi. Haastattelujen analysointi ja aukikirjoittaminen artikkelisarjaani ”Kohtaaminen kriitikon työkaluna” oli verrattain mutkatonta ja helppoa vahvan taustatyön vuoksi sekä siksi, että vastaavanlaisten artikkeleiden kirjoittaminen on minulle tuttu ja mielekäs tapa jäsentää tietoa.

Tehdyt asiantuntijahaastattelut: Maaria Ylikangas 18.4.2023, Matti Tuomela ja Petteri Enroth 21.4.2023, Vesa Rantama ja Mia Hannula 24.4.2023, Pilvi Porkola 26.4.2023, Maria Säkö 28.4.2023. Ylikangasta haastattelin, sillä hän on Kritiikki näkyy! -hankkeen koordinaattori sekä kirjallisuuskriitikko, jolla on vahva tausta kritiikin erilaisista muodoista kuten livekriitikeistä. Matti Tuomela ja Petteri Enroth muodostavat Seiskan pojat -kriittikoduon, jota haastattelin dialogisen kritiikin kysymyksistä. Lisäksi Tuomela ja Enroth antoivat arvokasta taustatietoa muun muassa keskustele kriitikon kanssa -konseptin käsittelyyn sekä

muihin livekritiikin kysymyksiin. Kirjallisuuskriitikko Vesa Rantamaa ja tanssikriitikko-tutkija Mia Hannulaa haastattelin keskustele kriitikon kanssa -konseptin tiimoilta. Pilvi Porkola on esitystaiteilija ja -tutkija, jota haastattelin liittyen performanssikritiikkiin, mutta Porkolan haastattelu laajensi ajatuksiani livekritiikin mahdollisuuksista sekä muistutti utopioinnin tärkeydestä praktiikkana. Teatterikriitikko Maria Säkö oli yksi Kritiikki näkyy! -hankkeen toimintoja suunnitelleista henkilöistä ja Säköllä on vahva tietotaito erilaisista kritiikin muodoista, joten häntä haastattelin sekä taustatietojen tarpeeseen että täsmällisemmin livekritiikistä.

5 Tutkimuskysymysten asettelu ja rajaus

Toteutin opinnäytetyöni tutkimushankkeena, jonka toimeksiantajana on Suomen arvostelijain liitto (SARV). Kehityshankkeen ja opinnäytetyöni tutkimuskysymystä ja tavoitteita määriteltiin yhdessä Kritiikki näkyy! -hankkeen alkuperäisen johtoryhmän eli hankekoordinaattori Maaria Ylikankaan, SARVin toiminnanjohtaja Riikka Laczakin ja puheenjohtaja (2016–2021) Maria Säkön kanssa. Yhteisesti todettiin, että dataan pohjaavaa tietoa kriitikoiden nykyhetkisistä suhtautumisesta muuttuvaan mediamaailmaan ja kritiikin uusiin mahdollisuuksiin oli vähän. Näin ollen päädyttiin siihen, että tietoa kerätään kyselyn avulla ja lopullinen tutkimuskysymys määrittyy vastausten myötä. Lähtökohtaisena ajatuksena oli, että kyselyn tulokset antaisivat SARV:lle taustatietoja kritikoista ja minä synnyttäisin liitolle ehdotuksen koulutuksiin ja muulle toiminnalle, josta on hyötyä kritikoille oman osaamisen laajentamisen ja päivittämisen tukena. Lopullinen tutkimuskysymys ja tuotoksen muoto jätettiin kuitenkin auki.

Kysely toteutettiin lokakuussa 2021. Sen tavoitteena oli kartoittaa millaisilla uusilla tavoilla ja alustoilla taidekritiikkiä voisi tapahtua jatkossa jo tuttujen käytänteiden lisäksi, eli millaiset teknologiset alustat, aineisto- ja toimintamuodot voisivat olla kritiikille toimivia ja tavoitettavia ilmenemistapoja 2020-luvulla. Lisäksi tavoitteena oli selvittää, mitkä ovat esteenä sille, ettei taidekritiikki siirry uusille alustoille muun journalismin mukana ja mitä tälle asialle voisi tehdä.

Yhdessä Kritiikki näkyy! -hankkeen johtoryhmän kanssa laaditussa kyselyssä kartoitettiin seuraavia asioita, jotka toimivat myös alustavina tutkimuskysymyksinä:

- 1) Miten kriitikot tunnistavat uusia kritiikin muotoja/alustoja?
- 2) Millaisia asenteita uusiin muotoihin/alustoihin liittyy?
- 3) Miten kriitikot tuottavat kritiikkiä muille alustoille kuin perinteisille alustoille eli erilaisiin lehtiin ja verkkojulkaisuihin?
- 4) Millaisia välineitä, tietoa ja mahdollista koulutusta kriitikot tarvitsisivat voidakseen laajentaa nykyistä osaamistaan?

Kyselyyn osallistui 75 vastaajaa. Avaan kyselyä ja siihen liittyvää artikkelia ”Kritiikko ja unelmoinnin taito”, joka ilmestyi SARVin julkaisemassa Kritiikki näkyy! -vuosikirjassa keväällä 2023 (Liite 2). Kyselyn tulokset olivat melko suoraviivaiset ja odotusten mukaiset. Vastausten mukaan taidekritiikot jakautuvat karkeasti ottaen kahteen leiriin, joissa toiset haikailevat menneisyyteen ja päivälehtikritiikkien kulta-aikaan ja toiset ovat varovaisen uteliaita ja innostuneita ottamaan 2020-luvun mahdollisuuksia osaksi praktiikkaansa. Kyselyn tulokset kuitenkin lannistivat minut niin, että minulla meni vuosi aikaa ennen kuin

löysin vastauksista sellaisen nimittäjän, jota halusin tutkia tarkemmin. Nimittäjäksi muodostui kohtaaminen.

Halusipa kriitikko operoida sitten puhtaasti päivälehtiin kirjoittamalla tai tehdä vuorovaikutukseen pohjaava TikTok-kritiikkiprojektia, kohtaaminen on kysymys tai jopa työkalu, jolla kriitikko voi omaa työtään tarkastella, kenties kehittääkin. Kohtaaminen on taidekriitikon työn ytimessä: täytyy tapahtua kohtaaminen teoksen tai teoskokonaisuuden kanssa, jotta kritiikki voi syntyä. Lisäksi kriitikolla on useimmiten kohtauksia toimituksen kanssa ennen kritiikin julkaisua esimerkiksi liittyen kritiikin tilaukseen tai editoimiseen.

Ajattelen kohtauksia työkaluna kriitikolle. Se voi olla sitä konkreettisesti tai utooppisena lähtökohtana. Ajatus utopiasta lähti taustamateriaalini jokseenkin lannistuneesta tavasta katsoa kriitikon ammattia. Lannistuminen näkyi niin kyselyissä kuin useissa, hankkeen eri vaiheissa tutustumissani artikkeleissa ja podcasteissa. Esitystaiteilija ja -tutkija Pilvi Porkola kuvaa Teatterin tiedotuskeskuksen ”Solidarity and Performance” -lehdessä, että ’utopia’ on käyttökelpoinen työkalu esitystaiteilijoille (Porkola, 2023b). Ajattelen, että myös taidekriitikoille.

Nykyisessä utopiatutkimuksessa utopiaa ei ajatella selkeänä päämääränä tai suunnitelmalla vaan ennemminkin työkaluna ja prosessina, jossa pyritään yhteiskunnalliseen muutokseen. Utooppinen ajattelu ymmärretään taitona, jota voi, ja jota tulee, harjoitella. Utopioiden kautta ei niinkään pyritä tietynlaiseen valmiiseen yhteiskuntamalliin, vaan utopiat voivat toimia vastakuvina olemassa oleville toimintatavoille ja siten kritiikkinä nykyisille yhteiskuntajärjestyksille. (...) ’utopia’ on käyttökelpoinen työkalu; se toimii kutsuna vaihtoehtojen kuvittelemiseen, taiteellisenä ja yhteiskunnallisena työkaluna joka avaa näkökulmia toisenlaisiin tulevaisuuksiin. Taiteessa utooppiset käytännöt toteutuvat kokoontumisina, keskusteluina ja neuvotteluina tulevaisuudesta sekä leikkinä. (Porkola, P. 2023)

”Kriitikon työ on erittäin julkista, mutta häntä harvoin nähdään henkilönä, jonka kanssa ollaan vuorovaikutuksessa. Pikemmin kuin yksilö, hän on voiman kanavoija.” Näin summaa kriitikon työtä Vesa Rantama Kritiikki näkyy! -vuosikirjassa (2023, 101). Voisin kenties käyttää tutkimuksessani kohtauksen sijaan sanaa vuorovaikutus, mutta pidän kohtauksen mahdollisesta passiivisuudesta enemmän. Kohtaaminen tapahtuu kahden tai useamman ihmisen välillä, mutta vuorovaikutus ei välttämättä. Vuorovaikutukseen liittyy myös jokin tavoitteellisuuden sivumaku, jota en halua alleviivata. Näen sosiaalisen median yhtenä – varsin hyvänä ja mahdollisuuksia täynnä olevana – alustana myös taidekeskustelujen ja -kritiikin kohtaukselle, mutta rajaan sosiaalisen median kysymykset kehittämistyöni piiristä ulos, sillä aihe on hyvin laaja ja sen käsitteleminen vain esimerkinomaisena ei ole kehittävä. Lisäksi se on erityisen tunteikas aihe, kuten lukuisat keskustelut, kuuntelemani tai lukemani kritiikkohaastattelut sekä kyselyni tulokset osoittavat. Tunteisuus on ymmärrettävää, liittyhän siihen kysymykset taloudellisesta toimeentulosta ja henkilökohtaisuuden rajoista.

Kehittämistyöni konstruktiona päädyin kirjoittamaan kolmen artikkelin sarjan Kritiikin Uutiset -verkkolehden yläotsikolla ”Kohtaaminen kriitikon työkaluna”. Artikkelisarja julkaistiin toukokuussa 2023. Lähestyin artikkelisarjassa kohtaamista kolmella tapaa: 1) dialoginen kritiikki, eli kritiikki joka syntyy kahden tai useamman henkilön kohtaamisen kautta, 2) keskustele kriitikon kanssa -konsepti, jossa kriitikko kohtaa taiteen vastaanottajan kanssa kaksin tai pienryhmässä, 3) livekritiikki, jossa kohtaaminen yleisön kanssa luo oman virityksen kritiikille. Avaan artikkelisarjaa tarkemmin luvussa 7.3 ja se löytyy kokonaisuudessaan opinnäytetyöni liitteenä (liitteet 3, 4 ja 5).

Lopulliset tutkimuskysymykseni olivat:

1. Millainen alusta kohtaaminen voi olla taidekriitikolle?
2. Miten kohtaaminen, dialogisuus ja vuorovaikutteisuus voivat vahvistaa taidekriitikon ja -kritiikin asemaa osana journalismia?

6 Prosessi

Kari Lukka (2001) kuvaa konstruktivistista tutkimusta alla olevalla prosessikuvalla.

Kuva 3. Prosessikuva konstruktivisen tutkimuksen tekemisestä (Lukka, K. 2001).

Omassa työssäni ensimmäinen ja toinen vaihe yhdistyivät, kun otin yhteyden Suomen arvostelijain liittoon (SARV) ja aloitin keskustelun siitä, mikä olisi taidekriitikin kenttää palveleva kehittämisen kohta. Yhdessä toimeksiantajan kanssa määrittelimme tutkimusongelmaa ja kehittämistarvetta. Taidekriitikistä puhutaan paljon, mutta sitä tutkitaan vähän, joten tietopohjaa piti luoda. Tutustuin taidekriitikistä käytyyn julkiseen keskusteluun ja loin yhteistyössä SARVin kanssa kyselyn kriitikoille.

Luomani konstruktio rajautui tämän kehittämistyön puitteissa käsittelemään kohtaamista kriitikon työn mahdollisena työkaluna ja keinona tavoittaa uusia yleisöjä. Testaukseni tapahtui haastattelujen ja artikkelien muodossa. Tässä luvussa kuvaan tarkemmin kehittämistyön vaiheita, keskittyen kriitikkokyselyn analyysiin ja tulosten jakamiseen, analyysia seuranneeseen konstruktion tarkentumiseen sekä lopulliseen konstruktion eli artikkelisarjaan.

6.1 Kriitikkokyselyn analyysi

Kyselytutkimuksesta kerääntyneen aineiston analysointi oli tässä yhteydessä verrattain suoraviivaista: etsimme määrää ja painopisteitä, emme esimerkiksi tietoa tietyn alan kriitikoiden tarpeista verrattuina toisen alan kriitikoihin. Määrät ja ideat antavat vastauksia siitä, mikä on kiinnostavaa tai epäkiinnostavaa, minkälaisia esteitä on ja miten liitto voi niissä auttaa.

Kyselyyn saattoivat vastata kaikki taidekriitikkiä ammattimaisesti tekevät henkilöt riippumatta siitä, kuuluvatko he SARViin vai eivät. Kyselyyn vastasi 75 ihmistä. SARVin jäsenmäärä on noin 770 henkilöä ja kyselyyn osallistui myös parikymmentä liittoon kuulumatonta kriitikkoa. Alle 10% kriitikoista vastasi oman alansa kyselyyn. Jos näiden vastaajien perusteella koottaisiin mediaanikriitikko, olisi tämä noin viisikymppinen, yli kymmenen vuotta kriitikkona toiminut, Uudellamaalla operoiva, kirjallisuudesta, teatterista ja elokuvista sanoma- ja aikakauslehtiin suomeksi kirjoittava henkilö, joka seuraa myös englannin

ja ruotsinkielistä taidekriittiköä ja käyttää sosiaalisista medioista mieluiten Facebookia.

Kysely painottui alustoihin, joilla kritiikköä tehdä ja vastaanottaa. Alustaa pyrittiin lähestymään laajasti niin perinteisten medioiden, sosiaalisen median kanavien kuin esimerkiksi livekritiikin näkökulmasta. Kysymyspatteristo pyrki myös kartoittamaan kriitikkojen tämänhetkisiä kiinnostuksen kohteita ja näkemyksiä, missä kritiikki tapahtuu, eli taltioimaan jotain ajastamme ja haistelemaan tulevaisuudensuuntauksiakin. Tavoitteena oli tuottaa SARVille tietoa, jota hyödyntää esimerkiksi tulevaisuuden koulutuksia ja keskusteluja suunniteltaessa. Kyselystä tarkemmin liitteessä 1.

Kirjoitin osana kehittämishanketta kyselyn tuloksista artikkelin Suomen arvostelijain liiton vuosikirjaan Kritiikki näkyy! (2023). Artikkelö on luettavissa opinnäytetyön liitteenä (liite 2). Seuraavassa summaan kyselyn tuloksia ja referoin artikkelia pääpiirteissään.

Kyselyn vastaajat voi jakaa karkeasti kahteen leiriin: ”Team Vanhassa vara parempi” ja ”Team Kaikki kiinnostaa”.

Sosiaalinen media on oleellinen ja vaikutusvaltainen osa 2020-luvun mediamaisemaa. Silti vastaajista peräti 16% ei käytä minkäänlaista sosiaalista mediaa. Käytetyistä sosiaalisen median alustoista Facebook on ehdottomasti suosituin (77%), sitä seurasivat Instagram (52%), Youtube (44%) ja Twitter (43%). TikTokia käytti vastaushetkellä ainoastaan 3% vastanneista. Lisäksi avoimen vastauksen kohdassa nostettiin esiin LinkedIn, jonka suosio oli suurempi kuin TikTokin. Hivenen vajaa puolet vastanneista sosiaalista mediaa käyttävistä kriitikoista jakaa linkin tekemäänsä arvioon omissa sosiaalisen median kanavissaan toisinaan, vajaa neljännes aina. Loput eivät koskaan jaa kritiikkejään soomeen.

Yli puolet vastaajista uskoi todennäköisesti tai mahdollisesti ottavansa itselleen uusia alustoja haltuun seuraavan vuoden aikana. Tähän ”itselle uusien alustojen” joukkoon mahtui ensisijaisesti perinteisiä medioita radiosta televisioon, mutta myös tutkimushankkeen rajauksen mukaisia uusia muotoja, kuten sosiaalisen median sovelluksia ja livekritiikkikokeiluja.

Yleisesti uusiksi tai ei-perinteiseksi kritiikin muodoiksi, tekotavoiksi tai alustoiksi vastaajat mielsivät erityisesti Instagramin, podcastit sekä dialogisen kritiikin. Kyselyn mittaan tällaiseksi nousivat myös videomuotoiset kritiikit sekä livekritiikki. Tulkitsen nämä toistuvuudessaan kritiikin nouseviksi ilmiöksi 2020-luvulla, joihin SARVin kannattaa panostaa koulutuksia suunnitellessaan ja mediatalojen huomioida kriitikkoja kiinnostavina asioina.

Suurin osa kyselyyn vastaajista (73%) koki kirjoittavansa kritiikkiä suurelle yleisölle / kelle tahansa. Toiseksi tärkein kohderyhmä oli taiteenalakohtaiset harrastajat ja muut aktiiviset kokijat (53%) ja sitten tulivat taiteilijat ja taidekenttä (31%). Kysyttäessä, kuka jää nykyisen taidekritiikin ulkopuolelle korostuu vastanneiden kriitikoiden pohdinnoissa kolme isompaa ryhmää: maahanmuuttajat, lapset ja nuoret sekä – hankalammin hahmottuva – “tavalliset lukijat.” Yksi konkreettinen keino tavoittaa katveeseen jääviä olisi kyselyn mukaan esimerkiksi selkokielisen kulttuurijournalismin tarjonnan lisääminen.

Kyselyyn vastanneet kriitikot uumoilevat taidekritiikin olevan vuonna 2030 entistä lyhempää, viihteellisempää, visuaalisempaa, personoidumpaa ja ”somemaisempaa”. Kritiikki tulee tapahtumaan nykyistä enemmän audiona sekä videona ja tarjolla on ”täsmäkritiikkiä” erilaisille vastaanottajaryhmille, uskovat kyselyyn vastanneet. Kauhukuvissa kaikille teoksille tai kokonaisuuksille annetaan tähtiä yhdestä viiteen, eikä kriitikolla ole tilaa kirjoittaa juuri mitään. Pelkona on myös, että kritiikki katoaa paperijournalismista lähes kokonaan ja jää vain pienten nettiyhteisöjen herkuksi, pahimmillaan niin, että ammattimaisia kriitikoita ei enää ole, kritiikki on enemmän fanikulttuuria ja kukaan ei saa kritiikeistä rahaa.

Enemmän tai vähemmän neutraalina kehityksenä kyselyyn vastanneet uskoivat muun muassa, että taiteenlajien hierarkiat murtuvat ja *”kaikenlaista voi käsitellä kritiikin piirissä”*. Kriitikon oma-aloitteisuuden nähtiin nousevan nykyistä tärkeämmäksi. Uskottiin myös, että livekritiikin kaltaiset suorat ja hetkeen pohjaavat kritiikinmuodot kasvattavat suosiotaan ja merkittävyyttään. Kriitikon rooli muuttuu fasilitaattoriksi, keskustelun ohjailijaksi. Kritiikki henkilökohtaistuu ja ”kriitikkohahmoja” alkaa jälleen nousta.

Optimistinenkin kehitysusko löytyi. Sen mukaan suuri osa kriitikeistä tapahtuu tulevaisuudessa netissä, mutta myös muuntuneena sanomalehdissä niin, että ”kritiikin ominaislaatu ja erityisyys – perusteltu, kontekstoitu, relevantti arvio – säilyy, mutta lavenee rinnalla esiintyvien kainalo- ja taustoittavien juttujen myötä niin, että kyseisestä teoksesta – tai ehkäpä useammastakin – avautuu näkymä johonkin siitä kumpuavaan aiheeseen tai ilmiöön, esimerkiksi tietyn erityisen taiteenlajin tapaan toimia, sen herättämään keskusteluun tai teemaan,” kuten eräs vastaaja asiaa kuvasi. Some nähdään mahdollisuutena, jonka kautta kritiikkiä on helpompi löytää ja sen elinkaari on pidempää. Kritiikille tulee yhteiskunnallista merkitystä ja se laajenee kulttuurisivuilta politiikkaan, talouteen ja niin edespäin.

Noin puolet kyselyyn vastaajista oli innostuneita laajentamaan osaamistaan kriitikkona muillekin taiteen alueille kuin niille, joista tällä hetkellä tekee kritiikkiä. Valtaosa oli kiinnostunut tekemään kritiikkiä itselleen toistaiseksi vieraille alustoille. Haasteena laajentamiselle nähtiin rahan ja tiedon puute. Vastanneiden joukosta nousi erityisesti tarve oppia li-

sää audion ja liikkuvan kuvan tekemisestä. Myös livekriittikkiin liittyville keskustelu- ja esiintymiskoulutuksille sekä yleisemmille ”somen logiikat haltuun” -kursseille olisi kysyntää. Nämä tiedot ja ehdotukset välittyivät kyselyn kautta SARVin hallitukselle.

6.2 Konstruktion tarkentuminen

Halusin tuottaa opintojeni mahdollistaman kehittämistyön lopputuloksena jotain aidosti taidekriittikin kenttää ja kriitikkoja palvelevaa. Luonnolliselta muodolta tälle tuntui jonkinlaisen julkisen tekstin kirjoittaminen keräämäni aineiston pohjalta. Aloin etsiä aineistostani jotakin näkökulmaa, joka olisi alkuperäisiä tutkimuskysymyksiä täydentävä ja palvelisi niin niitä kriitikoita, jotka haluavat vahvistaa kritiikin asemaa perinteisissä medioissa kuin niitä, jotka ovat halukkaita tutkimaan uusia alustoja ja tekemisentapoja taidekriittikin saralla. Halusin myös tuoda utopia-ajattelua lannistuneen oloiselle kentälle.

Ajatus kohtaamisesta kriitikon työkaluna alkoi hahmottua luettuani Jaakko Lyytisen artikkelin livejournalismista Feature – kirjoittamisen mestarikurssi -kirjasta (Kaseva, T., Rätty, R. & Seuri, O. 2022). Aloin miettiä, mitä Lyytisen jutussaan esiin nostamat asiat kuten live-tilanteen ainutkertaisuus ja moniaistisuuden mahdollisuudet, yleisöreaktiot ja toimittajan haparointi voisivat tarkoittaa taidekriittikin kontekstissa.

Ajatukseni laajeni livejournalismista käsittelemään kohtaamista yhdenlaisena työkaluna kriitikoiden päivätyössä. Halusipa kriitikko operoida sitten puhtaasti päivälehtiin kirjoittamalla tai olla aktiivinen somettaja, kohtaaminen on kysymys, jolla omaa työtä voi tarkastella, kenties kehittääkin. Kuten todettu, kohtaaminen on toki taidekriitikon työn ytimessä: täytyy tapahtua kohtaaminen teoksen tai teoskokonaisuuden kanssa, jotta kritiikki voi syntyä. Lisäksi kriitikolla on useimmiten jonkinlaisia kohtaamisia toimituksen kanssa ennen kritiikin julkaisua. Tässä yhteydessä halusin lähestyä kohtaamista työkaluna tai muotona, en työprosessin osana.

Halusin, että tutkimushankkeeni tulokset ovat taidekriitikoiden saatavilla helposti ja näin mahdollisesti synnyttämässä uusia ajatuksia, joten kirjoitin Suomen arvostelijain liiton julkaisemaan Kritiikin Uutiset - verkkolehteen kolmen artikkelin sarjan otsikolla ”Kohtaaminen kritiikin työkaluna”.

6.3 Artikkelisarja Kohtaaminen kriitikon työkaluna

Jotta tutkimushankkeeni tulokset olisivat taidekriitikoiden saatavilla ja näin mahdollisesti synnyttämässä uusia ajatuksia, kirjoitin alan ammattijulkaisuun Kritiikin Uutisiin kolmen artikkelin sarjan otsikolla ”Kohtaaminen kritiikin työkaluna”. Kritiikin Uutiset on Suomen arvostelijain liiton julkaisema verkkolehti. Artikkelisarja julkaistiin toukokuussa 2023. Artikkelit ovat opinnäytetyöni liitteenä (liitteet 3, 4 ja 5).

Lähestyn artikkelisarjassa kohtaamista kriitikon työkaluna kolmella tapaa: 1) dialoginen kritiikki, eli kritiikki joka syntyy kahden tai useamman henkilön kohtaamisen kautta, 2) keskustele kriitikon kanssa -konsepti, jossa kriitikko kohtaa taiteen vastaanottajan kanssa kaksin tai pienryhmässä, 3) livekritiikki, jossa kohtaaminen yleisön kanssa luo oman virityksen kritiikille.

Aloitan juttusarjan dialogikritiikistä. Aivan alkuun kontekstoin sarjan osaksi kriitikkokyselyä ja opinnäytetyötäni. Päädyin aloittamaan dialogikritiikistä siksi, että se on olemassa oleva ja melko vakiintunut, joskaan ei arkipäiväinen, muoto taidekritiikin kentällä. Dialogikritiikki on dialogimuotoon kirjoitettu kritiikki, jolla on yleensä kaksi kirjoittajaa. Lähinnä dialogikritiikkejä löytyy kulttuurilehdistä. Artikkelin varten perehdyin olemassa oleviin teksteihin dialogikritiikistä, luin useita dialogikritiikkejä ja haastattelin Petteri Enrothia ja Matti Tuomelaa, jotka muodostavat yhdessä Seiskan pojat -nimisen kriitikkoduon, joka on tehnyt dialogikritiikkiä järjestelmällisesti vuodesta 2019 lähtien. Enroth uskoo, että dialogikritiikillä olisi paljon annettavaa valtavirtaiseen taidekeskusteluun, jos se saisi riittävät palstamillimetrit ja sitä ei kehystettäisi väittelynä (21.4.2023).

Toinen osa juttusarjaani käsittelee kohtaamista keskustele kriitikon kanssa -konseptin kautta. "Keskustele kriitikon kanssa" oli yksi Suomen arvostelijain liiton Kritiikki näkyy! -hankkeen osa-alueista. Hankkeen mahdollistamana yleisön jäsenille tarjottiin mahdollisuutta keskustella kriitikon kanssa kaksin taideteoksista. Yhteensä kohtaamisia oli hankkeen aikana 40 ja ne kattoivat monenlaisia taiteen ja esteettisen kokemuksen muotoja, perinteisimmistä muodoista aina burleski- ja ravintolakritiikkiin. (Kritiikki näkyy!, 10, 97). Olen itse osallistunut yleisön jäsenenä yhteen tällaiseen kriitikkokeskusteluun ja se oli luonteva tapa lähestyä taideteosta ja taidekritiikkiä. Oman kokemukseni lisäksi kerrytin tietopohjaani haastatteleamalla erikseen kahta konseptiin osallistunutta kriitikkoa, Mia Hannula ja Vesa Rantamaa sekä hyödynsin muissa yhteyksissä konseptista kuulemiani kokemuksia ja mietteitä. Taustatietoja sain hankekoordinaattori Maaria Ylikankaalta sekä konseptia ideoinneelta SARVIN entiseltä puheenjohtajalta Maria Säköltä.

Viimeinen artikkelini juttusarjassa käsittelee livekritiikkiä. Tausta-aineistona minulla oli Jaakko Lyytisen artikkeli Feature! – kirjoittamisen mestarikurssi -kirjasta (2023), jossa Lyytinen kertoo livejournalismista Musta laatikko -konseptin kautta. Kaivoin taidekritiikin puolelta esimerkkejä toimivista livekonsepteista ja mietin niiden mahdollisuuksia taidekritiikin yleisötyöllisenä keinona, kriitikoiden työn osana sekä työkaluna utopiointiin. Haastattelin erilaisia livenä toteutettuja kritiikkikonsepteja kokeilleita ja kehitelleitä kriitikoita Janne Löppöstä, Aleksis Salusjärveä ja Maria Säkötä sekä performanssikritiikkiä / kritiikkiperformanssia osana Kritiikki näkyy! -hanketta tutkinutta esitystaiteilija ja -tutkija Pilvi Porkolaa.

Lisäksi hankekoordinaattori Maaria Ylikankaalla on pitkä kokemus erilaisista livekriittikokeiluista, joten hyödynsin hänen tietojaan aiheesta.

7 Pohdinta

Taidekritiikin uusi alustoja ja keinoja pohtiva kehittämistyöni oli pitkäkähkö ja monivaiheinen. Monivaiheisuus oli suunniteltu, sillä halusin, että lopullinen työ palvelee taidekritiikin kenttää. Halusin myös, että siitä jää konkreettisia jälkiä ja ehdotuksia, joten artikkelien julkaiseminen on ollut sopiva tapa edetä kehittämistyön kanssa. Tutkimuskysymys on tarkentunut laajasta ”mikä kriitikoita motivoi ja voisi kiinnostaa” -tyyppisestä kysymyksestä konkreettiseen rajaukseen kohtaamisesta taidekritikon työkaluna. En olisi arvannut päätyväni tällaisen kysymyksen äärelle aloittaessani työn. Pidän havaintoani sikäli arvokkaana, että en usko, että moni muu olisi vastaavaa ajatusta lähtenyt pyörittämään artikkelisarjaksi tai opinnäytetyöksi. Uskon, että artikkelini, niin ”Kriitikko ja unelmoinnin taito” Kritiikki näkyy! -vuosikirjassa kuin ”Kohtaaminen kriitikon työkaluna” -artikkelisarja Kritiikin Uutisissa, herättävät ajatuksia lukijoissaan. Molempien julkaisujen ensisijainen kohderyhmä on taidekritikot. Onnistuin siis tavoitteessani tehdä jotain konkreettista.

Ilman kriitikkokyselyä en olisi löytänyt tätä kehittämistyön aihetta. Mutta mietin, olisinko voinut päästää itseni vähemmällä ja esimerkiksi opinnäytetyönäni uudistuvan journalismin koulutusohjelmasta analysoida pelkästään kyselyn tuloksia ja todeta tuloksena sen suora-
viivaiset tarpeet. Se olisi jo tuottanut uutta tietoa ja konkretiaa toimeksiantajalle ja taidekritiikin kentälle, jota ei liiemmin tilastoida tai tutkita. Toimeksiantaja ei minulta mitään muuta vaatinut. Jatkopohdintaan ja tarkentamiseen minut ajoi halu olla hyödyksi ja synnyttää jotain, joka ei päädy ainoastaan opinnäytetyöarkistoon, vaan on taidekritikoiden saatavilla ja arvioitavissa julkisesti.

Tulin kuitenkin löytääkseni itselleni ominaisen tavan tämän lähestymistapani kautta. Innostun yhdessä ajattelusta ja haastattelutilanteista. Olen toiminnan ja konkretian ihminen. Olen kirjoittajana ja toimittajana muhittelija, joka päästyään ideansa ytimeen, toimii nopeasti. Näissä tavoissa on paljon hyvää, mutta myös kehitettävää.

Prosessin varrella olen alkanut nähdä kohtaamiset omanlaisinaan ”taidekritiikin yleisötyöhankkeina”, mahdollisuuksina tuoda kritiikkiä ja kriitikkoa ja tämän työn luonnetta lähemmäs yleisöä ja niitä kaikkia formaatteja, joita taidekritiikillä voikaan olla. Ajattelen, että sellaisia toimenpiteitä ja muotoja tarvitaan tässä ajassa (ehkä kaikissa ajoissa?), jossa huoli-
puhe taidekritiikistä on jatkuvaa ja linkittyy niin huoleen journalismin ja median murroksesta kuin taiteiden elinvoimasta ja arvostuksesta. En ajattele, että kaikkien kriitikoiden pitää alkaa tehdä kohtaamis pohjaisia kritiikkejä, mutta ajattelen, että kohtaamista voi jokainen miettiä omassa työssään ja kenties se voi avata jotain uusia tulokulmia tai tekemisenkin tapoja omaan kritikon praktiikkaan.

Vahvaan ”perinteisen” ja ”paneutuneen” kritiikin puolustuksen tarpeeseen vaikuttaa varmasti moni asia, ei vähiten kritiikin vähentynyt palstatila valtamedioissa. Mutta luulen, että siihen vaikuttaa myös tapa, jolla puhumme kritiikistä ensisijaisesti lähinnä uhanlaisena ja vähenevänä asiana. Mitä jos sama energia käytettäisiin onnistuneista kritiikkiteksteistä ja kritiikin muutosvoimasta puhumiseen? Tai sen taidehistoriaa tallentavasta luonteesta keskusteluun? Kritiikin merkityksestä journalismiin trendien ja virtausten tulkitsijana?

Kehittämistyöni nosti esiin monia jatkotutkimuksen paikkoja, kuten arvata saattaa, kun kyseessä on aihe ja alue, jota ei juuri tutkita. Kyselystä jäi pois kysymyksiä, jotka jälkikäteen katsottuna olisivat olleet tarpeellisia. Esimerkiksi olisi hyvä selvittää, mitä kaikkea muuta taidekriitikot tekevät elinkeinonaan kuin vain taidekriittiköitä. Se avaisi varmasti lisää rajapintoja ja mahdollisuuksia kehittää ja vahvistaa taidekriittikin elinolosuhteita. Minä näen, kehittämishankeeni tuottaman tiedon ja omien kokemusteni kautta, että kriitikoita ei vielä osata hyödyntää niin moninaisesti taidekentällä kuin olisi mahdollista. Kuten yksi vastaajista kyselyssä visioi, kriitikkojen merkitys fasilitaattoreina nousee tulevaisuudessa. Näen, että konstruktiossa esittelemäni livekritiikin muodot ovat osa tätä fasilitointia teoslähtöisestä vinkkelistä. Lisäksi kriitikot voivat opettaa, antaa palautetta ja vetää keskusteluja nykyistä enemmän Suomessa. Kriitikon ei tarvitse olla mielestäni journalisti, vaan taiteen asiantuntija. Journalisti ei automaattisesti ole hyvä kriitikko. Tätäkin rajapintaa olisi merkityksellistä tutkia erityisesti taiteen näkökulmasta, miksei vastaanottajienkin.

Kuten aiemmin todettu, pengottavaa riittäisi sosiaalisen median mahdollisuuksista taidekriittikin alustana sekä muotona. Sosiaalisen median ansaintalogiikoita olisi hyvä perata, erityisesti mahdollisuuksien ja utopioinnin kautta. Taidekriitikoiden taloudellisesta asemasta olisi myös tärkeää tehdä selvitystä. Ajattelen, että livekriittikki aiheena olisi myös sellainen, jota voisi vielä syventää enemmän kuin mihin artikkelini rajoissa pystyin. Toisaalta livekriittikkiä kannattanee ennemmin tehdä ja kokeilla ennakkoluulottomasti kuin pyörittää teoriatasolla teksteissä.

Suomen arvostelijain liitto sai kehittämistyöni puitteissa eri toiminnanmuodoilleen sisältöjä neljän artikkelin muodossa ja tutkimustuloksia kyselyn kautta. Materiaalini pohjalta totean lopuksi, että taidekriittikistä ja taidekriitikosta on moneksi. SARV voi tukea ja palvella jäseniään paitsi jatkamalla päivälehtikriittikin puolustamista, myös vahvistamalla kriitikkojen sosiaalisen median alustojen käytön osaamista sekä esiintymis- ja keskusteluvälmiuksen harjoittamista. Lisäksi haluan nostaa esiin utopioinnin mahdollisuudet työkaluna. Kuten esitystaiteilija ja -tutkija Pilvi Porkola (2023b) kuvaa ’utopia’ toimii kutsuna vaihtoehtojen kuvittelemiseen, taiteellisena ja yhteiskunnallisena työkaluna, joka avaa näkökulmia toi-

senlaisiin tulevaisuuksiin. Taiteessa utooppiset käytännöt toteutuvat kokoontumisina, keskusteluina ja neuvotteluina tulevaisuudesta sekä leikkinä. (Porkola, P. 2023b.) Miksei siis taidekritiikissäkin?

Lähteet

- Aho, R. 16.4.2020. Podcast-tutkimus 2020: tunnettuus ja kuuntelu edelleen kasvussa. Radiomedia. Luettavissa: <https://radiomedia.fi/ajankohtaista/podcast-tutkimus-2020-tunnettuus-ja-kuuntelu-edelleen-kasvussa/>. Luettu 29.4.2023.
- Aromaa, J. 28.12.2021. Näin Yle Puhe muuttuu vuodenvaihteessa – podcastien suosio myllertää myös Ylen radiotarjontaa. Yleisradio. Luettavissa: <https://yle.fi/a/3-12213970>. Luettu 29.4.2023.
- Cranley, E. 14.12.2019. How the media has changed in the last decade, from #MeToo to thousands of layoffs. Business Insider. Luettavissa: <https://www.businessinsider.com/how-the-media-has-changed-in-the-last-decade-2019-11?r=US&IR=T>. Luettu: 7.5.2023.
- Enroth, P. 21.4.2023. Kriitikko. Haastattelu. Zoom.
- Enroth, P. & Tuomela, M. 7.1.2019. Kriitikistä. Seiskan pojat -verkkosivusto. Luettavissa: <https://seiskanpojat.com/2019/01/07/kriitikista/>. Luettu: 26.4.2024.
- Enroth, P. & Tuomela, M. 4.9.2020. Ei debatin puolesta tai sitä vastaan, vaan pikemminkin päinvastoin – kokemuksia dialogista kritiikissä. Kritiikin Uutiset. Luettavissa: <https://www.kritiikinuutiset.fi/2020/09/04/ei-debatin-puolesta-tai-sita-vastaan-vaan-pikemminkin-painvastoin-kokemuksia-dialogista-kritiikissa/>. Luettu: 26.4.2023.
- Enroth, P. & Tuomela, M. Seiskan pojat -blogi. Luettavissa: <https://seiskanpojat.com/seiskan-pojat/> Luettu: 26.4.2023.
- Gustafsson, M. 13.4.2023. Kriitikki pöyristyttää ja puhuttaa, mutta onko sillä tulevaisuutta? Kulttuuriykkönen-podcast. Kuunneltavissa: <https://areena.yle.fi/podcastit/1-65240031>. Kuunneltu: 24.4.2023.
- Hannula, M. 24.4.2023. Kriitikko. Haastattelu. Zoom.
- Hannula, M. 2023. Taidelähtöinen kritiikki – luovaa, kriittistä, analyttistä ja tutkivaa kulttuurijournalismia. Teoksessa Laczak, R., Rantama, V. & Ylikangas, M. (toim.) Kritiikki näkyy!, s. 163–73. Suomen arvostelijain liitto. Helsinki.
- Heikkilä, M. 2012. Taidekritiikin perusteet. Gaudeamus. Helsinki.
- Hellman, H. 29.12.2018. Tutkimus tarjoaa lohtua taidekritiikin tilasta huolestuneille – vaikka sosiaalinen media uhkaa sen asemaa, laatulehdet eivät ole hylänneet sitä. Helsingin Sanomat. Luettavissa: <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000005949260.html>. Luettu 5.5.2023.
- Horila, H. 4.11.2022. ”Keskustele kriitikon kanssa” -keskustelu. Turku.
- Hämäläinen, V. 16.7.2021. Kollaboraatioiden kesä – dialogikritiikki tarkastelussa. Kiiltomato. Luettavissa: <https://kiiltomato.net/kollaboraatioiden-kesa-dialogikritiikki-tarkastelussa/>. Luettu: 26.4.2023.
- Jaakkola, M. 2013. Hyvä journalismi - Käytännön opas kirjoittajalle. Kansanvalistusseura. Helsinki.
- Kananen, J. 2012. Kehittämistutkimus opinnäytetyönä. Tampereen Yliopistopaino Oy.

Tampere.

Kortesluoma, K. 2022. Journalismin kuolema – Mitä medialle oikein tapahtui?. Tammi. Helsinki. E-kirja. Luettu 29.4.2023.

Kriitikki näkyy! -hanke. www.kriiikkinakyy.fi. Luettu 1.3.2021.

Kriitikki näkyy! -hanke. 8.10.2021. Kysely kriitikoille kritiikin tulevaisuudennäkymistä.

<https://www.kriiikkinakyy.fi/2021/10/kysely-kriitikoille-kritiikin-tulevaisuudennakymista/>. Luettu 8.10.2021.

Laczak, R. 4.3.2022. Toiminnanjohtaja. Suomen arvostelijain liitto. Sähköposti.

Laczak, R., Rantama, V. & Ylikangas, M. 2023. Kriitikki näkyy! Suomen arvostelijain liitto. Helsinki.

Lipponen, S. & Valjakka, T. 7.4.2023. Jukka Mäkelä mullisti suomalaisen maalaustaiteen – kaksi HS:n kriitikkoa arvioi teoksista kootun näyttelyn yhdessä. Helsingin Sanomat. Luettavissa: <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000009497659.html>. Luettu 24.4.2023.

Lukka, K. 2014. Konstruktiivinen tutkimusote. Metodix. Luettavissa: <https://metodix.fi/2014/05/19/lukka-konstruktiivinen-tutkimusote/>. Luettu 8.5.2023.

Lyytinen, J. 2022. Miten syntyy livejournalismin lumo, Jaakko Lyytinen?. Teoksessa Ka-seva, T., Rätty, R. & Seuri, O. (toim.). Feature! Kirjoittamisen mestarikurssi, s. 273–284. Teos. Helsinki.

Löppönen, J. 25.4.2023. Kriitikko. Haastattelu. Zoom.

Mehr, M. 2023. Vuorovaikutus lisää näkökulmia – keskustelu kriitikon kanssa. Teoksessa Laczak, R., Rantama, V. & Ylikangas, M. (toim.) Kriitikki näkyy!, s. 99–100. Suomen arvostelijain liitto. Helsinki.

Ojasalo, K., Moilanen, T. & Ritalahti, J. 2015. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. 3–4. painos. Sanoma Pro Oy. Helsinki.

Porkola, P. 26.4.2023. Esitystaiteilija ja -tutkija. Haastattelu. Helsinki.

Porkola, P. 2023. Not a blueprint but a brick by brick – Political imagination by artists. Solidarity and Performance. TINFO.

Rantama, V. & Silfverberg, A. 4.3.2021. Kritiikin sokeat pisteet 1: Raha. Kritiikin sokeat pisteet -podcast. Kuunneltavissa: <https://nuorivoima.fi/kuuntele/podcast/uusi-podcast-kriitikista-kuuntele-nyt-kritiikin-sokeat-pisteet>. Kuunneltu 24.4.2023.

Rantama, V. 24.4.2023. Kriitikko. Haastattelu. Zoom.

Rantama, V. 2023. ”Kriitikkiä ja sirkushuveja – keskustele kriitikon kanssa”. Teoksessa Laczak, R., Rantama, V. & Ylikangas, M. (toim.) Kriitikki näkyy!, s. 101–102. Suomen arvostelijain liitto. Helsinki.

Salusjärvi, A. 27.4.2023. Kriitikko. Haastattelu. Zoom.

Suomen arvostelijain liitto ry (SARV). www.kriiikinuutiset.fi/sarv/. Luettu 16.3.2021.

Säkö, M. 25.4.2023. Kriitikko. Sähköposti.

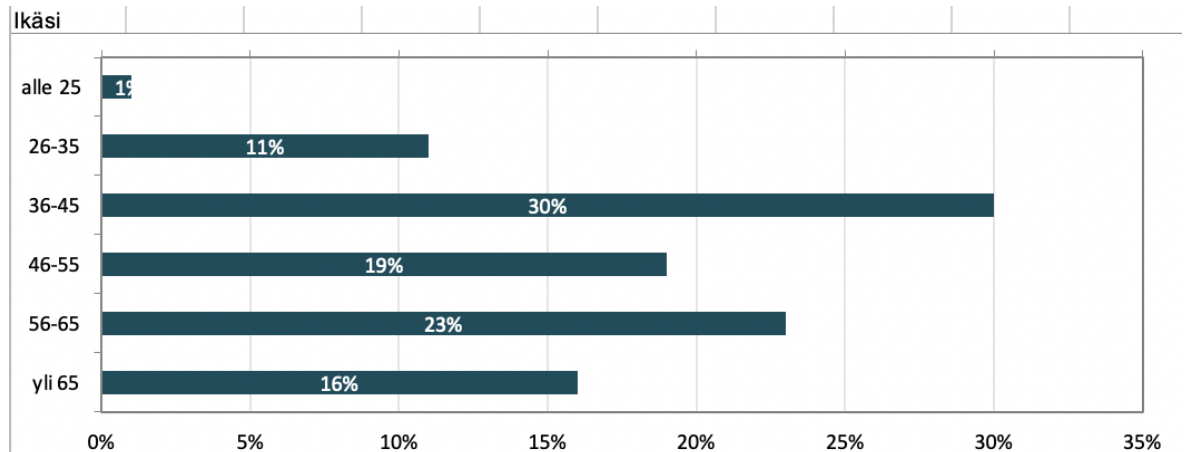
Säkö, M. 28.4.2023. Kriitikko. Haastattelu. Berliini.

- Tanskanen, K. 2023. Ehkä kritiikillä menee sittenkin ihan hyvin. Teoksessa Laczak, R., Rantama, V. & Ylikangas, M. (toim.) Kritiikki näkyy!, s. 143-152. Suomen Arvostelijain Liitto. Helsinki.
- Tuomela, M. 21.4.2023. Kritiikko. Haastattelu. Zoom.
- Vehkalahti, Kimmo. 2019. Kyselytutkimuksenmittarit ja menetelmät. Helsingin yliopisto. Luettavissa: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/305021/Kyselytutkimuksenmittarit-ja-menetelmat-2019-Vehkalahti.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Luettu 15.3.2021.
- Vuori, S. 8.3.2023. Suomessa ei osata keskustella kulttuurista. Image. Luettavissa: <https://www.apu.fi/artikkelit/suomessa-ei-osata-keskustella-kulttuurista-ja-taiteesta-essee>. Luettu 24.4.2023.
- Välimäki, S.2012. Musiikkikritiikki: kuulokokemuksen sanallistamista ja merkitysten avaamista. Teoksessa Heikkilä, M. (toim.). Taidekritiikin perusteet, s. 178–208. Gaudeamus. Helsinki.
- Ylikangas, M. 8.3.2021. Hankekoordinaattori. Suomen arvostelijain liitto ry. Haastattelu. Helsinki.
- Ylikangas, M. 18.4.2023. Hankekoordinaattori. Suomen arvostelijain liitto ry. Haastattelu. Helsinki.
- Ylikangas, M. 5.5.2023. Hankekoordinaattori. Suomen arvostelijain liitto ry. Sähköposti.

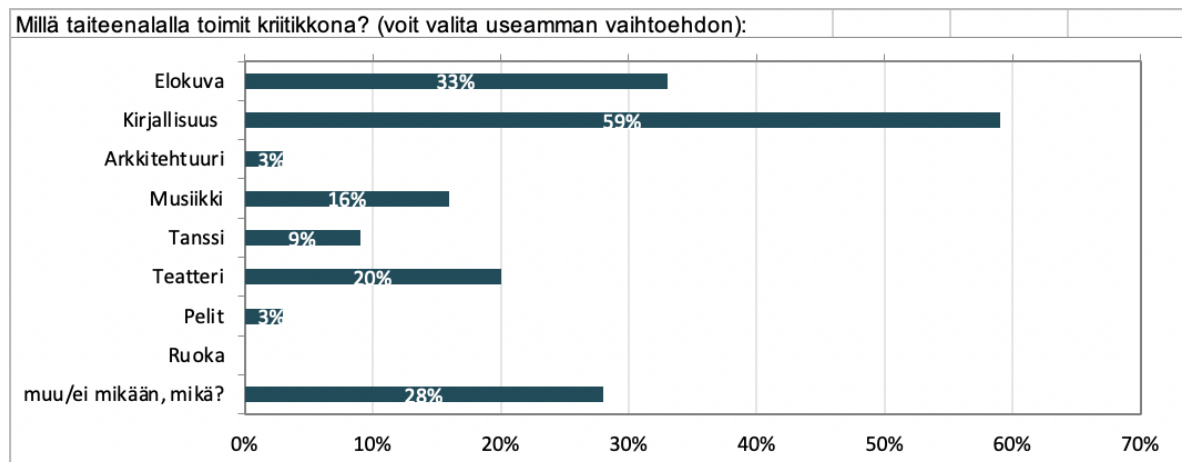
Liitteet

Liite 1. Kriitikkokysely

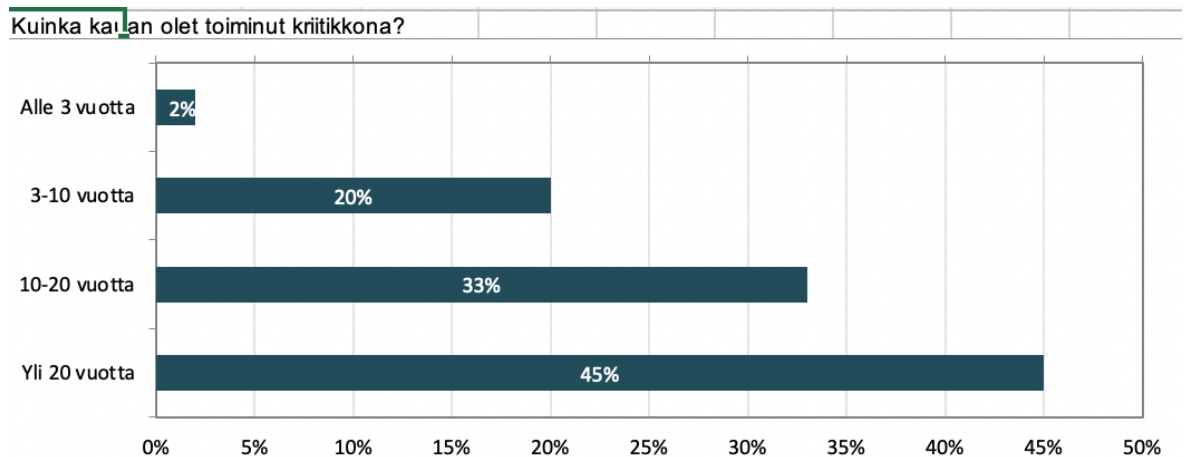
8.10.–31.10.2021 auki olleen kyselyn kysymykset sekä vastaukset niiltä osin kuin ne on kyselystä esitettävissä.

Kuva 4. Kysymys 1. Ikäsi?

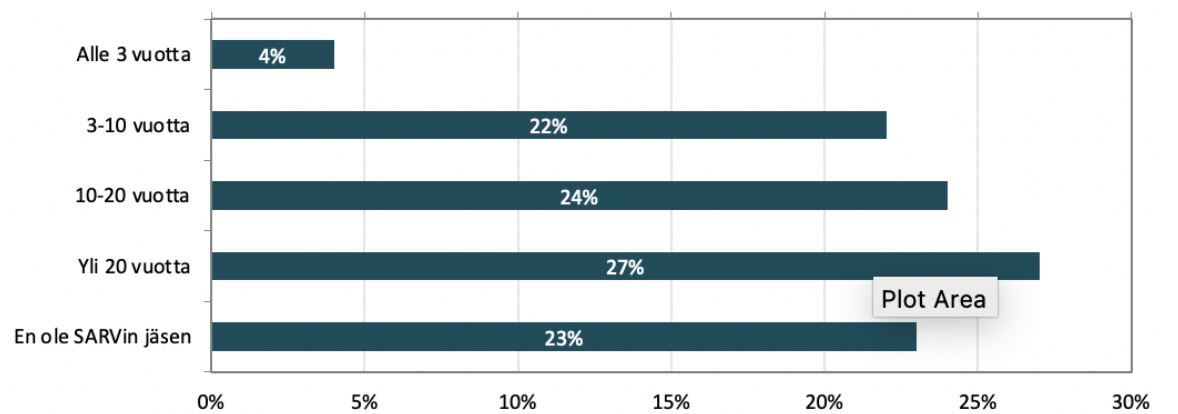

Kuva 5. Kysymys 2. Millä taiteenalalla toimit kriitikkona? Tekijän huomautus: teknisestä virheestä johtuen kuvataide oli jäänyt listalta pois, virhe huomattiin vasta liian myöhään. Myös sarjakuva nousi esiin useammassa vastauksessa.

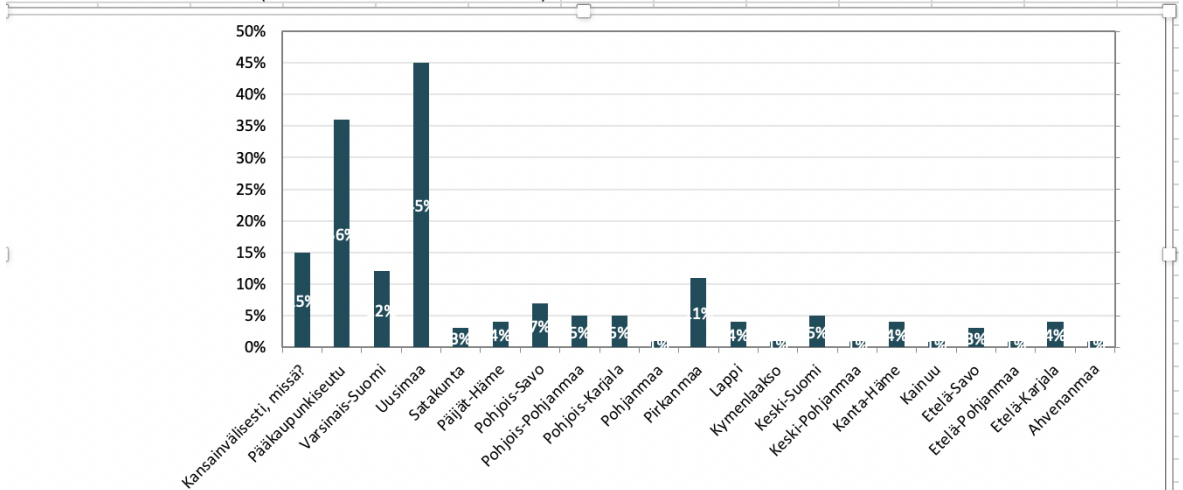
Kuva 6. Kysymys 3. Kuinka kauan olet toiminut kriitikkona?

Kuinka kauan olet ollut Suomen arvostelijain liiton jäsen?

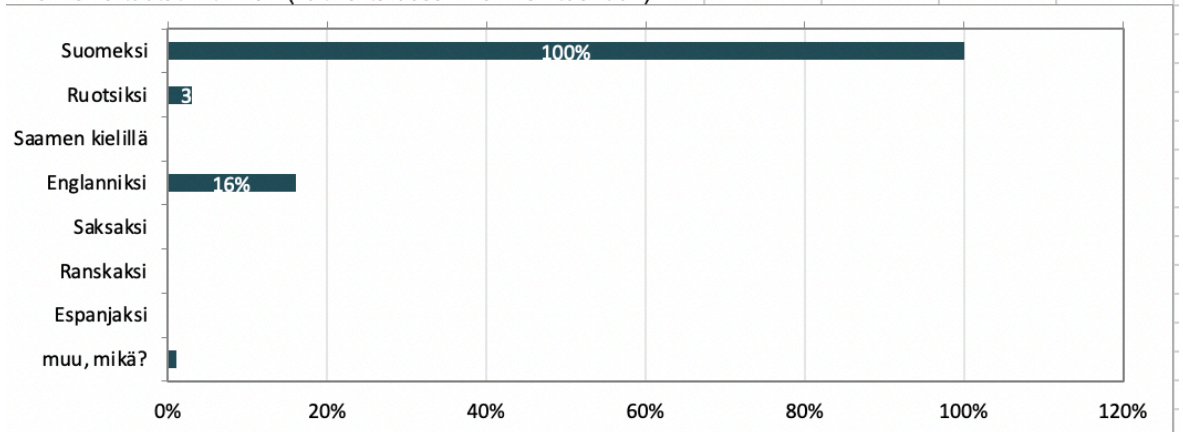
Kuva 7. Kysymys 4. Kuinka kauan olet ollut Suomen arvostelijain liiton jäsen?

Millä alueella toimit kriitikkona? (voit valita useamman vaihtoehdon)

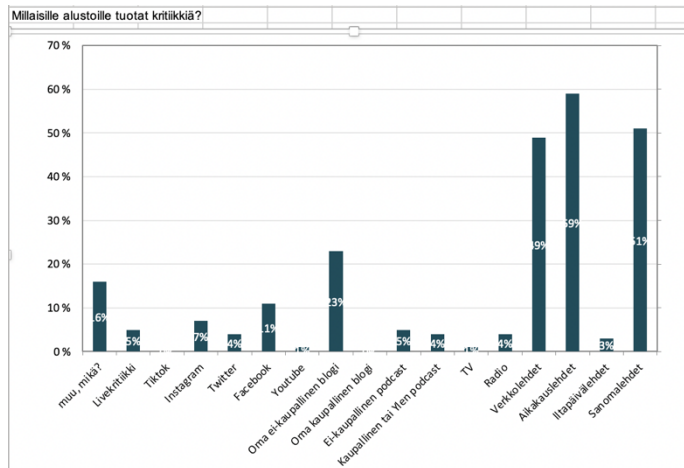

Kuva 8. Kysymys 5. Millä alueella toimit kriitikkona? (voit valita useamman vaihtoehdon)

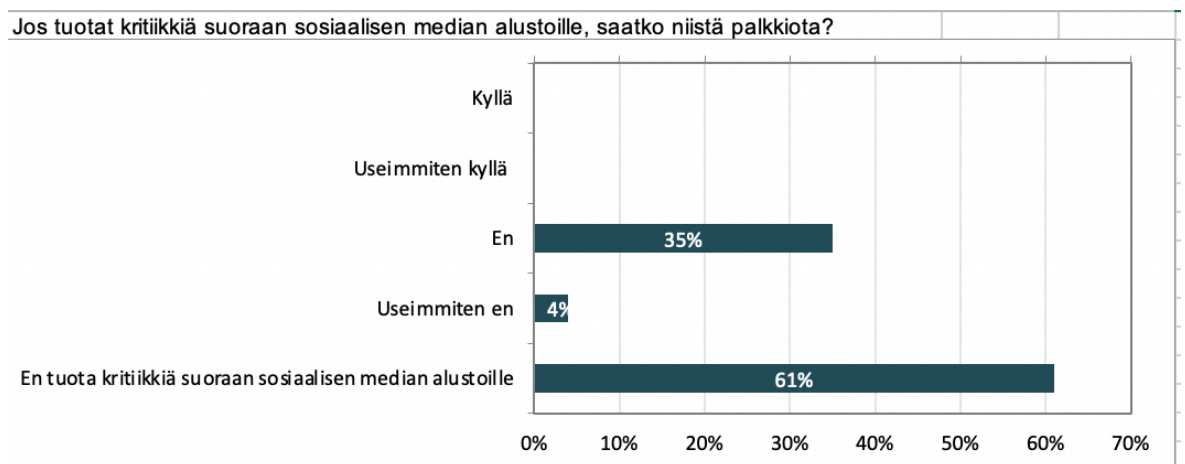
Millä kielillä tuotat kritiikkiä? (voit valita useamman vaihtoehdon)

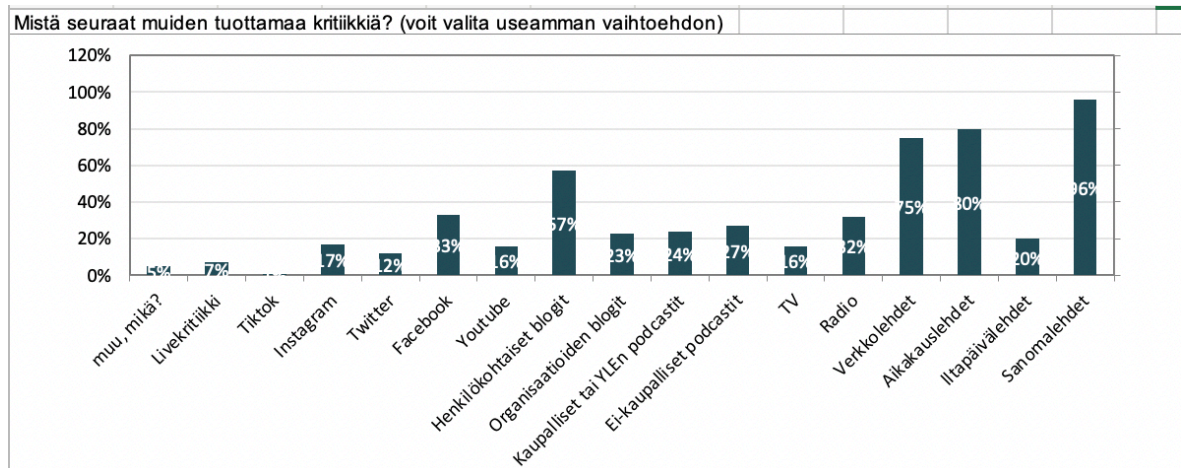
Kuva 9. Kysymys 6. Millä kielillä tuotat kritiikkiä? (voit valita useamman vaihtoehdon)

Kuva 10. Kysymys 7. Millaisille alustoille tuotat kritiikkiä?

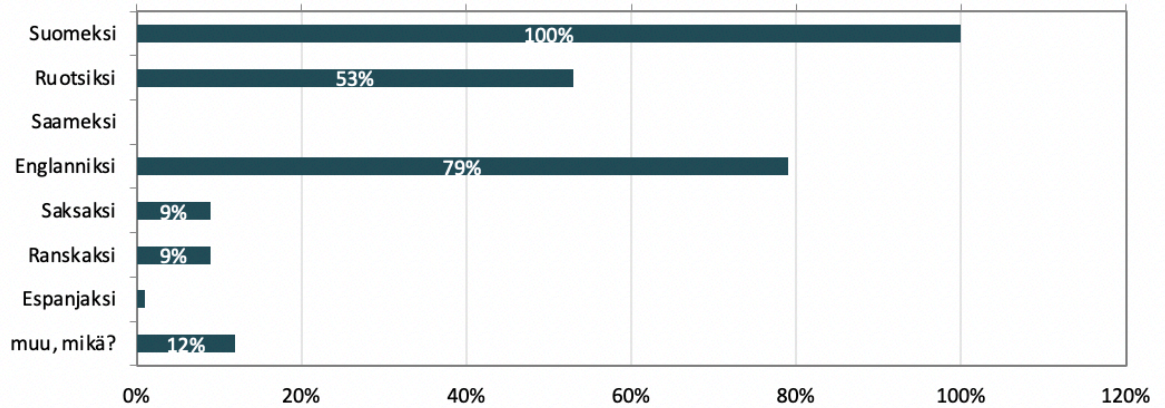

Kuva 11. Kysymys 8. Jos tuotat kritiikkiä suoraan sosiaalisen median alustoille, saatko niistä palkkiota?

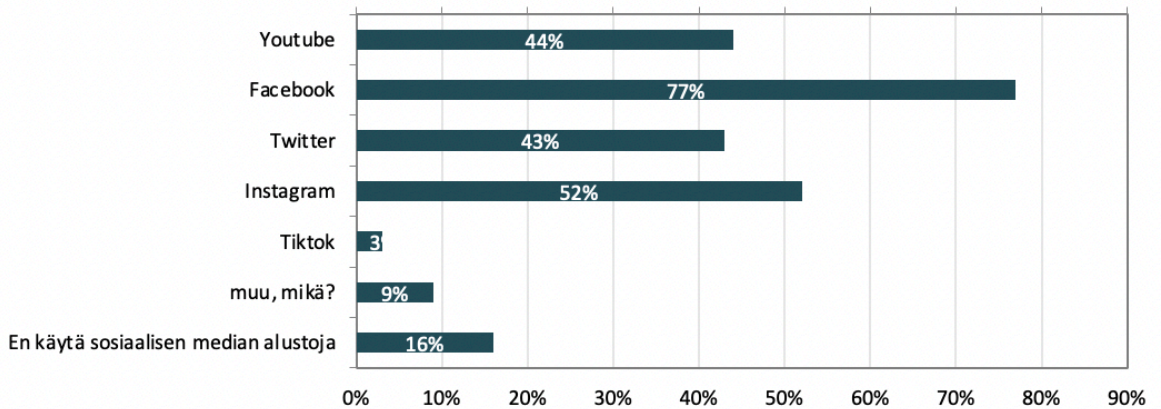
Kuva 12. Kysymys 9. Mistä seuraat muiden tuottamaa kritiikkiä? (voit valita useamman vaihtoehdon)

Millä kielillä seuraat taidekriitiikin kenttää? (voit valita useamman vaihtoehdon)

Kuva 13. Kysymys 10. Millä kielillä seuraat taidekriitiikin kenttää? (voit valita useamman vaihtoehdon). Muina: venäjä, viro, norja sekä yksittäiset japani ja portugali.

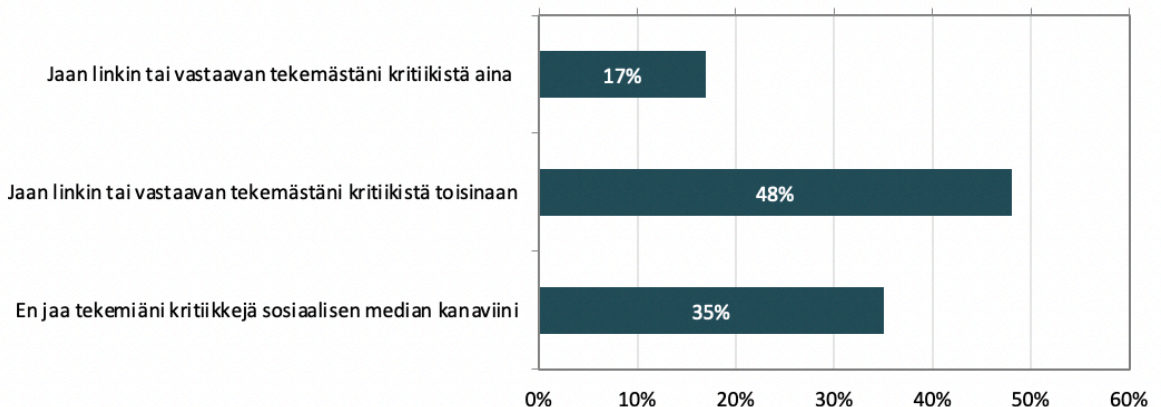
Mitä sosiaalisen median alustoja käytät? (voit valita useamman vaihtoehdon)

Kuva 14. Kysymys 11. Mitä sosiaalisen median alustoja käytät? (voit valita useamman vaihtoehdon). Muina mainittiin mm. oma blogi ja LinkedIn.

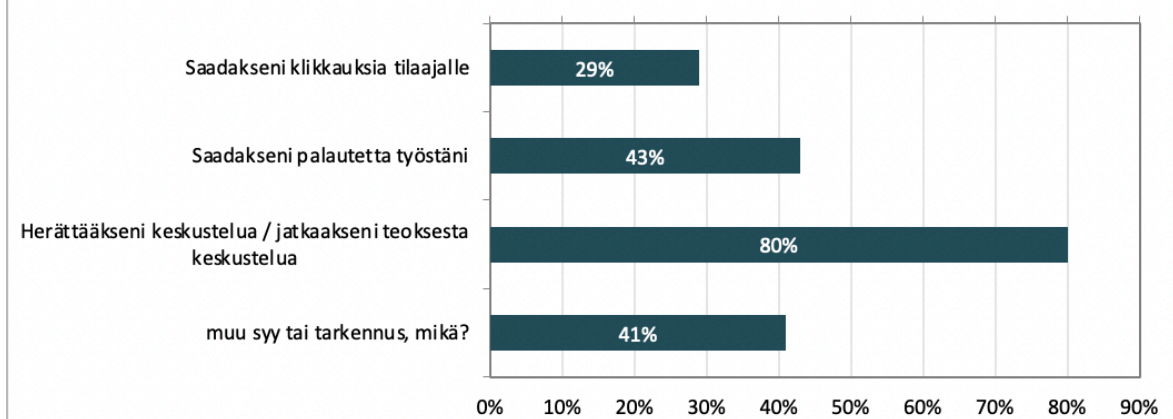
Millaisiin uusiin/ei-perinteisiin kritiikin muotoihin, tekotapoihin tai jakelukeinoihin olet törmännyt kuluneen vuoden aikana? (vapaa sana)
 Kuva 15. Kysymys 12. Millaisiin uusiin/ei-perinteisiin kritiikin muotoihin, tekotapoihin ja jakelukeinoihin olet törmännyt kuluneen vuoden aikana? (vapaa sana)

Miten jaat muille alustoille tekemiäsi kritiikkejä sosiaalisessa mediassa?

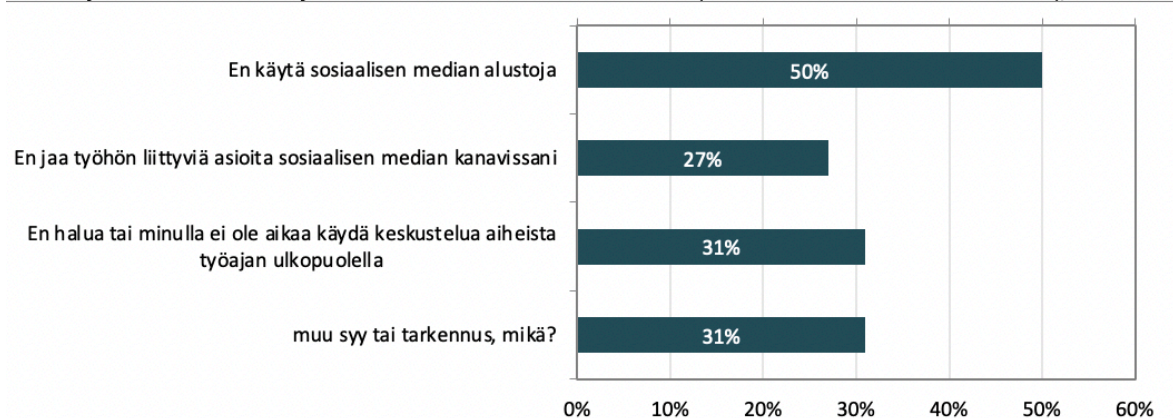
Kuva 16. Kysymys 13. Miten jaat muille alustoille tekemiäsi kritiikkejä sosiaalisessa mediassa?

Miksi jaat tekemiäsi kritiikkejä omiin sosiaalisen median kanaviisi? (voit valita useamman vaihtoehdon)

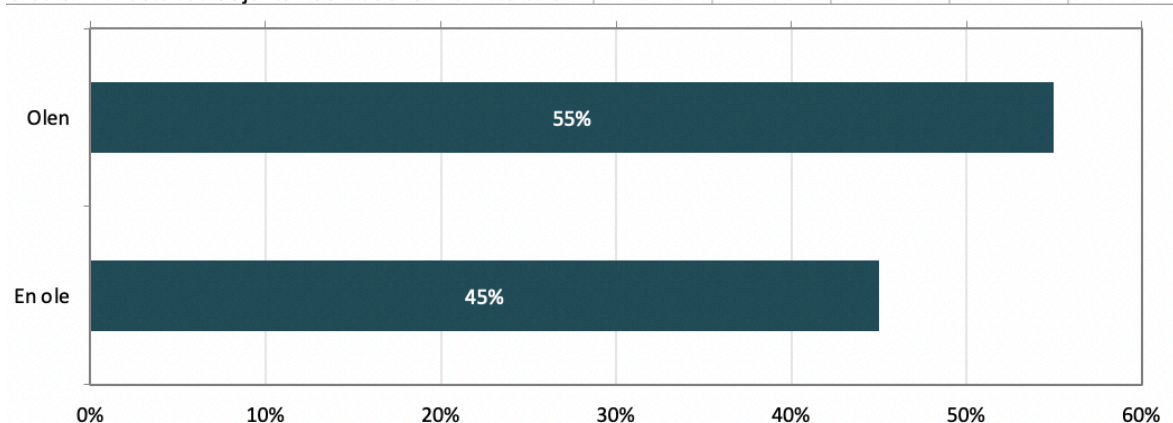
Kuva 17. Kysymys 14. Miksi jaat tekemiäsi kritiikkejä omiin sosiaalisen median kanaviisi? (voit valita useamman vaihtoehdon)

Miksi et jaa tekemiäsi kritiikkejä omiin sosiaalisen median kanaviisi? (voit valita useamman vaihtoehdon)

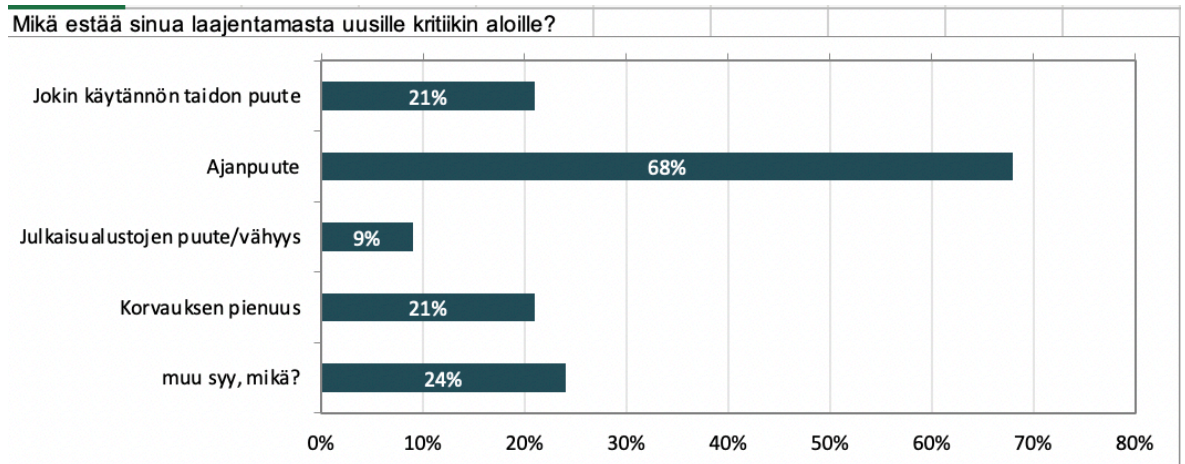

Kuva 18. Kysymys 15. Miksi et jaa tekemiäsi kritiikkejä omiin sosiaalisen median kanaviisi? (voit valita useamman vaihtoehdon)

Oletko kiinnostunut laajentamaan uusille kritiikin aloille?

Kuva 19. Kysymys 16. Oletko kiinnostunut laajentamaan uusille kritiikin aloille?

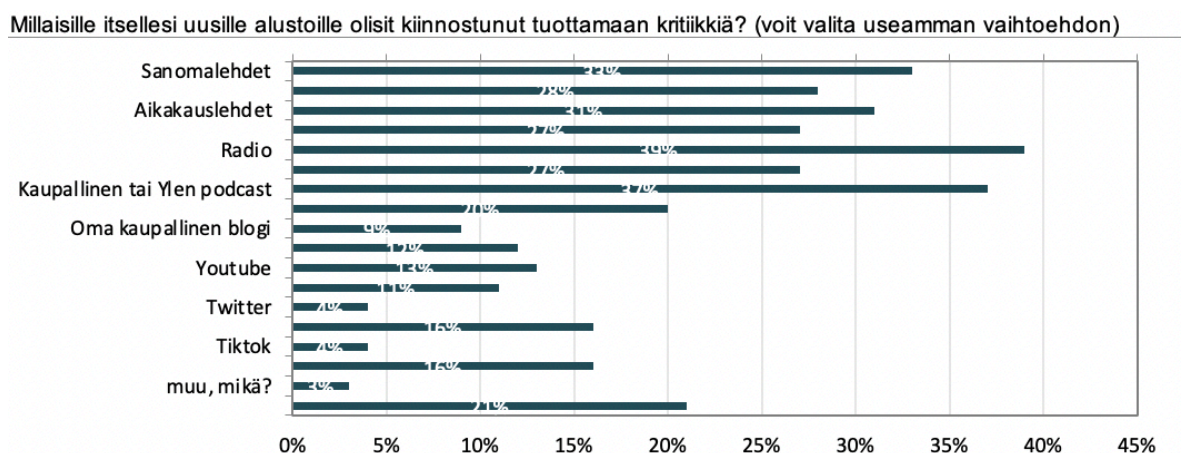

Kuva 20. Kysymys 17. Mikä estää sinua laajentamasta uusille kritiikin aloille?

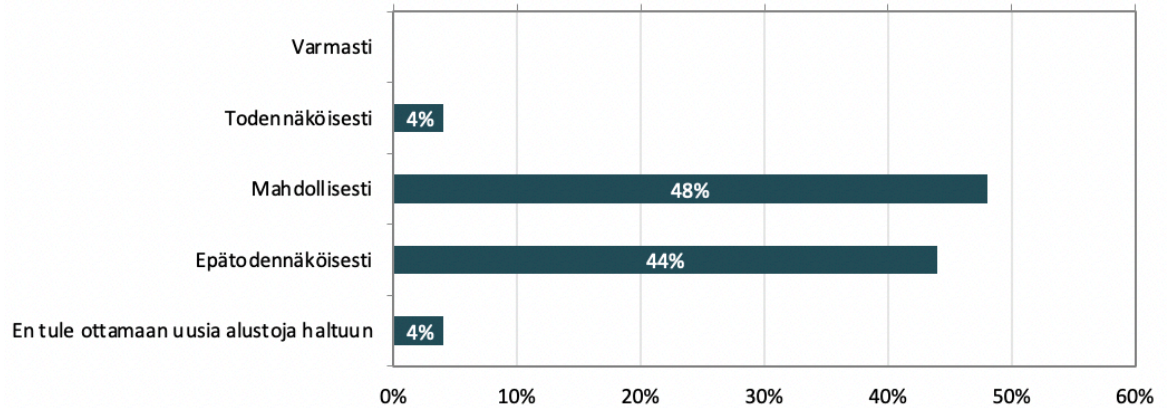
Kuva 21. Kysymys 18. Itsellesi uudet taiteen alat, joista olisit kiinnostunut tulevaisuudessa tekemään kritiikkiä? (voit valita useamman vaihtoehdon)

Mikä ajaa tai voisi kannustaa sinua laajentamaan uusille kritiikin alustoille? Vapaa sana
 Kuva 22. Kysymys 19. Mikä ajaa tai voisi kannustaa sinua laajentamaan uusille kritiikin alustoille? Vapaa sana.

Kuva 23. Kysymys 20. Millaisille itsellesi uusille alustoille olisit kiinnostunut tuottamaan kritiikkiä? (voit valita useamman vaihtoehdon)

Kuinka todennäköisesti tulet ottamaan uusia alustoja haltuun kritikkona seuraavan vuoden sisällä?

Kuva 24. Kysymys 21. Kuinka todennäköisesti tulet ottamaan uusia alustoja haltuun kritikkona seuraavan vuoden sisällä?

Kenelle koet tekeväsi kritiikkiä? (valitse kaksi tärkeintä)

Kuva 25. Kysymys 22. Kenelle koet tekeväsi kritiikkiä? (valitse kaksi tärkeintä)

Millaiset ovat mielestäsi taidekritiikin suurimmat haasteet yleisöjen tavoittamisen kannalta?

Kuva 26. Kysymys 23. Millaiset ovat mielestäsi taidekritiikin suurimmat haasteet yleisöjen tavoittamisen kannalta?

Millaiset yleisöt jäävät mielestäsi taidekritiikin tavoittamattomiin tällä hetkellä? Keiden pitäisi päästä sen piiriin?

Kuva 27. Kysymys 24. Millaiset yleisöt jäävät mielestäsi taidekritiikin tavoittamattomiin tällä hetkellä? Keiden pitäisi päästä sen piiriin?

Millaista kritiikkiä ja millaisilla alustoilla julkaistaan vuonna 2030? Visioi, mielikuvittele villistikin!

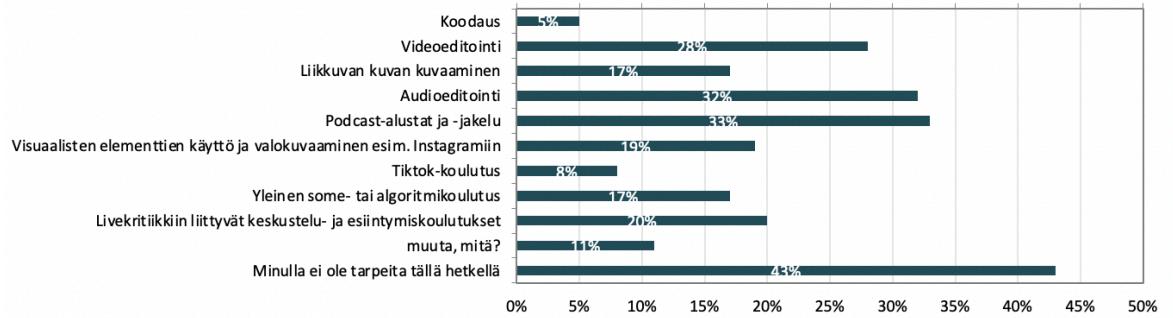
Kuva 28. Kysymys 25. Millaista kritiikkiä ja millaisilla alustoilla julkaistaan vuonna 2030?

Visioi, mielikuvittele villistikin!

Mikä on kritiikin merkitys osana journalismia tulevaisuudessa?

Kuva 29. Kysymys 26. Mikä on kritiikin merkitys osana journalismia tulevaisuudessa?

Millaisia välineitä ja taitoja haluaisit tai tarvitsisit, jotta voisit tuottaa kritiikkiä uusille kiinnostaville alustoille? (voit valita useamman vaihtoehdon)

Kuva 30. Kysymys 27. Millaisia välineitä ja taitoja haluaisit tai tarvitsisit, jotta voisit tuottaa kritiikkiä uusille kiinnostaville alustoille? (voit valita useamman vaihtoehdon)

Suoria ideoita SARVin mahdollisiin koulutuksiin tai Kritiikki näkyy! –hankkeelle

Kuva 31. Kysymys 28. Suoria ideoita SARVin mahdollisiin koulutuksiin tai Kritiikki näkyy! -hankkeelle.

Liite 2. Artikkelit: Kriitikko ja unelmoinnin taito

KRIITIKKO JA UNELMOINNIN TAITO

Kriitikki näkyy! -vuosikirja 2023, Suomen arvostelijain liitto.

Kirjoittanut Heidi Backström

Kyselyt taltioivat palan aikaa. Puraan tässä artikkelissa vastauksia lokakuussa 2021 tekemääni kyselyyn ”kriitikin uusista keinoista, alustoista ja yleisöjen kohtaamisesta” ja puoreskelen vastausten luomaa kuvaa kriitikoiden tarpeista ja kiinnostuksen kohteista. Näkökulmani on ensisijaisesti taidekriitikin kuluttajan ja taidealan teksti- ja tuotantotyöläisen. Tehdyn kyselyn perusteella suomalainen taidekriitikko on rakenteisiin uupunut mutta vienosti uudelle utelias tyyppi. Polttavimpina huolina kritiikin kentällä ovat uusien alustojen sisällön maksuttomuus, yleinen taiteita vaivaava arvostuksen puute ja klikkijournalismi.

Tein osana ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyötä Haaga-Helian Uudistuvan Journalismin koulutusohjelmaan verkkokyselyn kriitikoille lokakuussa 2021. Opinnäytetyöni kehityshanke on osa Suomen Arvostelijain Liiton Kriitikki näkyy! -hanketta. Kyselyn tarkoituksena oli kartoittaa taidekriitikoiden tulevaisuudennäkymiä ja sitä, miten he voisivat tavoittaa ja kohdata yleisöjä uusien tavoin kritiikin alueella. Kyselyyn saattoivat vastata kaikki taidekriitikkiä ammattimaisesti tekevät henkilöt riippumatta siitä, kuuluvatko he SAR-Viin vai eivät. Kysely painottui alustoihin, joilla kritiikkiä tehdä ja vastaanottaa. Alustaa pyrittiin lähestymään laajasti niin perinteisten medioiden, sosiaalisen median kanavien kuin esimerkiksi livekritiikin näkökulmasta. Kysymyspatteristo pyrki myös kartoittamaan kriitikkojen tämänhetkisiä kiinnostuksen kohteita ja näkemyksiä, missä kritiikki tapahtuu, eli taltioidaan jotain ajastamme ja haistelemaan tulevaisuudensuuntauksiakin. Tavoitteena oli tuottaa SARVILLE tietoa, jota hyödyntää esimerkiksi tulevaisuuden koulutuksia ja keskusteluja suunniteltaessa.

Olen monesti kuullut puhuttavan siitä, miten vähän taidekriitikkiä tutkitaan. Näissä puheissa kaikuu huoli siitä, että kritiikkiä ei nähdä merkittävänä asiana, kun se ei yllä tutkimusten kohteeksi. Tämä oli painavin syy, miksi halusin valita journalismin opinnäytetyöni aiheeksi kritiikin. En ole itse kriitikko, en edes taidejournalisti, vaan taustani on taideviestinnässä sekä esittävän taiteen ja kirjallisuustapahtumien tuottamisessa. Olen moninaisen taidepuheen puolestapuhuja sekä taidekritiikin ja siitä käytävän keskustelun aktiivinen seuraaja. Kriitikkifani, voisi sanoa. Uskon taiteen ja siitä käytävän keskustelun yhteiskunnalliseen muutosvoimaan lujasti. Tämä värittää odotuksiani ja mielikuviani taidekritiikin – ja kriitikon – tärkeydestä, roolista ja halusta elää ajassa.

Silti, ja siksi, opinnäytetyöni kyselyn tulokset olivat melko lannistavat.

Kuka vastaa, kun kriitikoilta kysytään?

Kyselyyn vastasi 75 ihmistä. SARVin jäsenmäärä on noin 700 henkilöä, kyselyyn osallistui myös parikymmentä liittoon kuulumatonta kriitikkoa. Alle 10% kriitikoista kiinnosti oman alansa kyselyyn vastaaminen.

Voi olla, että kyselyn aihepiiri ei tuntunut mielekkäältä. Voi olla, että laatimamme kysymykset olivat ”väärä”. Voi olla, että ajankohta oli huono tai että yrityksestä huolimatta viesti ei tavoittanut ”kaikkia”. Mutta vastaajamäärä jäi mielestäni harmillisen pieneksi. Opinnäyte-työni kannalta oleellinen kysymys olikin heti kärkeen: edustavatko nämä vastaukset suomalaisten taidekriitikoiden mielipiteitä niin, että niistä voi vetää mitään johtopäätöksiä, saati sitten toimintaehdotuksia?

Siitä oli lähdettävä, että edustaa. Ne jotka vastasivat, antoivat panoksensa ja heidän äänensä kuulukoon. Näin sen on mentävä. Kuulin myös SARVin aktiiveilta, että vastausprosentti oli kohtuullinen ja odotettavaa suuruusluokkaa.

On varmasti persoona- ja elämäntilannekysymys, ketkä ehtivät ja jaksavat vastata erilaisiin kyselyihin. Kuitenkin minua vaivaa se epäsuhta, kuinka harva haluaa kommentoida ja jakaa näkemyksiään silloin, kun siihen tarjoutuu – nähdäkseni verrattain helppo – mahdollisuus. Erityisesti kun sen suhteuttaa siihen, miten paljon kritiikin tilasta ja merkityksestä ollaan huolissaan. Missä vaikuttamis- ja muutostyö tapahtuu, jos ei liitossa? Mistä liitto saa tietonsa, jos ei kentältä? Kenties SARVilaiset luottavat hallitukseensa ja työntekijöihin niin kovasti, ettei ole tarpeellista jakaa mielipiteitään kyselyihin. Tai kenties he eivät usko, että vastaamisesta olisi mitään hyötyä. Tai kenties olemme kaikki kollektiivisesti niin pre-kaareita ja väsyneitä, että rahkeet eivät riitä tällaiseen puuhaan.

Mutta jos näiden vastaajien perusteella koottaisiin mediaanikriitikko, olisi tämä noin viisikymppinen, yli kymmenen vuotta kriitikkona toiminut, Uudellamaalla operoiva, kirjallisuudesta, teatterista ja elokuvista sanoma- ja aikakauslehtiin suomeksi kirjoittava henkilö, joka seuraa myös englannin ja ruotsinkielistä taidekriitikkiä ja käyttää sosiaalisista medioista mieluiten Facebookia.

Team “Vanhassa vara parempi” vs. Team #kaikkikiinnostaa

Kysely oli anonymi. Vastaajat voi jakaa karkeasti kahteen leiriin: ”Team Vanhassa vara parempi” ja ”Team Kaikki kiinnostaa”.

Ryhmää ”Vanhassa vara parempaa” kuvaa tämä suoraan liitolle osoitettu kommentti:
”Keskittykää maksumuurien takana olevien kritiikkien avaamiseen suurelle yleisölle ja painostakaa aikakaus-/sanomalehtiä tuottamaan enemmän kritiikkiä, unohtakaa keskittymisen mihinkään somefeedeihin tai muuhun pinnalliseen hömpötykseen.”

Somea on enää vuonna 2020-luvulla hankala pitää vain pinnallisena hömpötyksenä, vaan se on oleellinen ja vaikutusvaltainen osa mediamaisemaa. Silti vastaajista peräti 16% ei käytä minkäänlaista sosiaalista mediaa. Pitkin kyselyä nousi esiin ärsyynys kyselyn painottumisesta sosiaalisen median kysymyksiin, siitäkin huolimatta, että vain kolme 29:stä kysymyksestä keskittyi pelkästään sosiaaliseen mediaan. Eräs vastaaja totesi kyselyn loppuun, että kaipaisi *eniten* perinteisen paneutuneen kritiikin puolustuspuheenvuoroja.

”Kaikki kiinnostaa” -ryhmää kuvaa puolestaan tämä lyhyt heitto: *”Joku somekritiikkikoulu- tus, dialoginen kritiikki, kaikki kiinnostaa!”*

Yli puolet vastaajista uskoi todennäköisesti tai mahdollisesti ottavansa itselleen uusia alustoja haltuun seuraavan vuoden aikana. Tähän joukkoon mahtui ensisijaisesti perinteisiä medioita radiosta televisioon, mutta myös ”uusia muotoja” kuten sosiaalisen median sovelluksia ja livekritiikkikokeiluja.

KYSYMYKSIÄ 20. Millaisille itsellesi uusille alustoille olisit kiinnostunut tuottamaan kritiikkiä? (voit valita useamman vaihtoehdon)

Radio	39%
Kaupallinen tai Ylen podcast	37%
Sanomalehdet	33%
Aikakauslehdet	31%
Iltapäivälehdet	28%
Verkkolehdet	27%
TV	27%
Ei-kaupallinen podcast	20%
Instagram	16%
Livekritiikki	16%
Youtube	13%
Oma ei-kaupallinen blogi	12%
Facebook	11%
Oma kaupallinen blogi	9%
Twitter	4%
Tiktok	4%
Olen tyytyväinen nykyisiin alustoihin tällä hetkellä	21%

Yleisesti uusiksi tai ei-perinteiseksi kritiikin muodoiksi, tekotavoiksi tai alustoiksi vastaajat mielsivät erityisesti Instagramin, podcastit sekä dialogisen kritiikin. Kyselyn mittaan tällaiseksi nousivat myös videomuotoiset kritiikit sekä livekritiikki. Tulkitsen nämä toistuvuudessaan kritiikin nouseviksi ilmiöksi 2020-luvulla. Se, millä tavoin ne muotoutuvat osaksi taidekritiikkiä, jää nähtäväksi. Tai oikeastaan tehtäväksi. Siihen, kenen ehdoilla, keiden toimesta ja mikä edellä tuo tekeminen tapahtuu, on kriitikoiden käsissä, sikäli kun he tarttuvat aktiivisesti toimeen.

Vahvaan ”perinteisen” ja ”paneutuneen” kritiikin puolustuksen tarpeeseen vaikuttaa varmasti moni asia, ei vähiten kritiikin vähentynyt palstatila valtamedioissa. Mutta luulen, että siihen vaikuttaa myös tapa, jolla puhumme kritiikistä ensisijaisesti lähinnä uhanlaisena ja vähenevänä asiana. Mitä jos sama energia käytettäisiin onnistuneista kritiikkiteksteistä ja kritiikin muutosvoimasta puhumiseen? Tai sen taidehistoriaa tallentavasta luonteesta keskusteluun? Sen merkityksestä journalismiin omanlaisenaan trendien ja virtausten tulkitsijana?

Ja jottei jäisi väärä kuva, tulkitseen vastaajista useimpien kokevan kaikenlaisen kehityksen tärkeäksi kriitikon työssä. Tämä vastaus kuvaa mielestäni hyvin kyselyssä vahvana virtana ollutta halua vaalia jotain vanhaa ja perinteistä (mitä se lopulta onkaan?) ylätasolla, mutta samanaikaista uteliaisuutta ja oppimisenhalua: *”Vaikka sanoinkin aiemmassa kyselyksessä että en ole hirveän kiinnostunut tekemään somekritiikkiä, luulen, että jos järjestäisiin koulutus siitä mitä Instagram-kritiikki voisi olla, saattaisin osallistua.”*

Kritikko somessa

Kyselyn vastaajista yli 60 prosenttia ei tuota kritiikkiä sosiaalisen median alustoille ja niistä, jotka tuottavat, vain muutama prosentti saa palkkiota someen tuottamastaan kritiikistä, ja sitäkin vain toisinaan.

Vastaajista 16 prosenttia ei käytä sosiaalisen median palveluja lainkaan. Käytetyistä alustoista Facebook on ehdottomasti suosituin (77%), sitä seurasivat Instagram (52%), YouTube (44%) ja Twitter (43%). TikTokia käytti vastaushetkellä ainoastaan 3% vastanneista. Lisäksi avoimen vastauksen kohdassa nostettiin esiin LinkedIn, jonka suosio oli suurempi kuin TikTokin.

Hivenen vajaa puolet vastanneista sosiaalista mediaa käyttävistä kritikoista jakaa linkin tekemäänsä arvioon omissa sosiaalisen median kanavissaan toisinaan, vajaa neljännes aina. Loput eivät koskaan jaa kritiikkejään someen.

Syiksi, miksi omia kritiikkejä ei jaeta, kerrottiin esimerkiksi:

”Kritiikit ovat yleensä maksumuurin takana, joten niitä olisi turha jakaa.”

”Koska kirjoitan sanomalehteen, joka perustuu tilausmaksuille, en jaa kritiikkejä(ni) ilmaiseksi.” *”Omien juttujen jakaminen tuntuu narsistiselta, vaikka kyse onkin työstäni.”* *”Haluan pitää somekanavat privaatteina.”*

Jokainen luonnollisesti rajaa somekanavansa juuri niin kuin haluaa, mutta todettakoon, että en täysin ymmärrä tätä vastahankaisuutta ja ujustelua sosiaalisen median äärellä. Jos haluamme lisätä taidepuhetta ja näyttää, mihin kaikkeen kritiikki pystyy ja kuinka paljon sitä on olemassa, eikö tämä olisi yksittäiselle ihmiselle helpoin tapa tehdä kritiikkiä näkyväksi? Vierastan myös ajatusta, että omien juttujen jakaminen, olivatpa ne sitten työhön liittyviä linkkejä tai mansikkakakun kuvia, olisi narsistista. Se on sosiaalisen median käyttöä.

Lähes kolmannes vastaajista mainitsi syyksi sen, ettei halua tai hänellä ei ole aikaa käydä keskustelua aiheista työajan ulkopuolella. Tämän ymmärrän paremmin. Kriitikolle ei makseta Facebook-seinällä käydystä keskustelusta, olipa se miten merkityksellistä tai työlästä tahansa. Ehkä tässäkin näkyy joku naiivi ajatukseni, että kriitikko (sama utopia pätee minulla toimittajiin ja taiteilijoihin) *haluaa olla osa* taiteista käytävää keskustelua. Lähtökohteisesti ajattelen, että sosiaalinen media on yksi mahdollinen keino kehittää omaa ajattelua ja saada juttuvinkkejä. Oma kokemukseni on, että keskusteluja pystyy rajoittamaan ja poikkaisemaan *useimmiten* melko helposti. Ja valitettavasti kovinkaan usein loistavatkaan kriitikit tai muut taiteita käsittelevät jutut eivät herätä niin vilkasta keskustelua, että sen aiheuttaman keskustelutaakan alle tuupertuisi. Jos niin pääsee käymään, on todennäköisesti osunut johonkin tärkeään – tai argumentoinut kehnosti.

Ja vaikka perinteisesti toimittajan/kriitikon työnkuvaan ei ole kuulunut julkaisun jälkeinen työ, kuten somessa jauhaminen, on ”sähköisten medioiden läsnäolo (...) tuonut toimitustyöhön rajapinnan, joka on auki lukijaan ympäri vuorokauden. Työn kulku ei ole enää lineaarinen vaan enemmänkin syklinen: saman aiheen pariin saattaa joutua palaamaan useita kertoja.” Opinnäytetyökyselyssäni ei ollut kysymystä siitä, millaisia muita juttutyypejä vastaajat tekevät tai mieltävätkö he itsensä journalisteiksi. Olisi kiinnostava tietää, ovatko aktiivisemmin somessa läsnä ne vastaajat, jotka metsästävät juttuaiheita muutenkin omalta alaltaan ja kokevat näin mahdolliset keskustelut osaksi ideointityötään?

Valtaosa kriitikoista toki jakaa omia juttujaan sosiaalisen median kanavissaan ainakin toisinaan. Syiksi jakamiselle ilmoitetaan halu saada jutulle lukijoita ja/tai sen tilaajalle klikkauksia, itsensä brändäys ja työmahdollisuuksia

Kriitikolla ei ole juurikaan mahdollisuuksia ansaita sosiaalisen median avulla. Kukapa maksaisi siitä, että kriitikko kirjoittaa omalle seinälleen valistuneen teosarvion, ellei kyseessä ole jonkinlainen kaupallinen yhteistyö. Kaupalliset yhteistyöt eivät ole tavattomia enää taiteen ja kulttuurin puolella, mutta kriitikot harvemmin niitä tekevät. En tiedä, kuinka monesti kriitikkoja pyydetään kaupallisiin yhteistöihin mukaan (olisi pitänyt kysyä!), mutta epäilen, että ei kovin usein. Tämä liittyy siihen, että journalismin, ja kritiikin osana sitä, pitää olla riippumatonta. Palkkatulollinen toimeksianto esimerkiksi taidefestivaalilta muuttaisi tätä suhdetta ja kyseessä olisi tilaajan markkinointiviestintään osallistuminen eikä vapaa taidejournalismi. Toisaalta taas, tietääkseni harva (tätäkään ei erikseen kysytty tässä kyselyssä, mikä harmittaa näin jälkikäteen) elää vain kritiikkejä tekemällä, ja moni kriitikko toimii myös taidealojen viestinnän tehtävissä. Eli kyse on osittain näkökulmaerosta ja rajauksesta, jota kääritään idealismin viittaan.

Itse kaipaan sosiaaliseen mediaan vahvoja kriitikkopersonia nykyistä enemmän. Luulen, että se voisi nostaa taidekriitikin tunnettuutta ja relevanttiuttakin ajallemme ominaisella tavalla.

Lukija, kuka ja missä olet?

Suurin osa kyselyyn vastaajista (73%) koki kirjoittavansa kritiikkiä suurelle yleisölle/kelle tahansa. Toiseksi tärkein kohderyhmä oli taiteenalakohtaiset harrastajat ja muut aktiiviset kokijat (53%) ja sitten tulivat taiteilijat ja taidekenttä (31%).

Kysyttäessä, kuka jää nykyisen taidekriitikin ulkopuolelle korostuu vastanneiden kriitikoiden pohdinnoissa kolme isompaa ryhmää: maahanmuuttajat, lapset ja nuoret sekä – hankalammin hahmottuva – “tavalliset lukijat.” Yksi konkreettinen keino tavoittaa katveeseen jääviä olisi kyselyn mukaan esimerkiksi selkokielisen kulttuurijournalismin tarjonnan lisääminen.

Nuorten kohdalla mietin, voiko perinteinen taidejournalismi ja -kritiikki heitä edes tavoittaa tämän hetkessä mediaympäristössä? Jos ei, niin “uudet alustat ja keinot” olisivat kenties toimivin tapa saada heidät osalliseksi taidepuheesta. Tämä vaatisi sitä, että kriitikot alkaisivat tehdä sisältöjä alustoille, joilla nuoret ovat tai/sekä sitä, että noille “uusille alustoille” jo tehtävä kritiikki laskettaisiin osaksi taidekriitikkiä. Tällä tarkoitan lähinnä nuorten suosimia sosiaalisen median alustoja – myös sellaisia, joiden ansaintalogiikoita me sanomalehtiin ja blogeihin totuneet käyttäjät ja kirjoittajat emme tunne. Käsitys kriitikistä ja kriitikosta on hyvä pitää liikkeessä.

Kysymme, millaiset ovat vastanneiden kriitikkojen näkemyksen mukaan suurimmat haasteet yleisöjen tavoittamisen kannalta tällä hetkellä.¹² Seuraavat asiat nousivat:

1. KRITIIKKIEN VÄHYYS, KLIKKIJOURNALISMI JA ILMAISUA KAVENTAVA SUPPEUS

Kritiikin julkaisemisen vähäisyys erityisesti laajalevikkisissä medioissa ja julkaistujen kritiikkien lyhyt merkkimäärä, jolloin kritiikki ei voi olla perustelevaa eikä ilmiöitä avaavaa. ”Tämä johtaa ehkä siihen, ettei kritiikki kiinnosta yleisöä, koska ei ole tilaa kirjoittaa kiinnostavasti.” Julkaisujen kaupallisuuden pohjalta kapeneva aihevalikoima ja klikkijournalismi nähtiin myös osana haastetta. Toisaalta taas todettiin, että ”tarjontaa on liikaa ja paljon jää maksumuurien taakse”.

2. KRITIIKISTÄ KUULEVAT VAIN NE, JOTKA OVAT JO SIITÄ KIINNOSTUNEET

”Taide on harvojen kiinnostuksen kohde.” ”Suuri osa taidekriitikistä julkaistaan alustoilla, joita seuraavat vain jo asiasta kiinnostuneet ihmiset, eli iso osa kriitikistä ei tavoita lukijoita, jotka eivät ole jo valmiiksi perillä aiheesta.” Toisaalta taas todettiin, että ”Ihmiset ovat kiinnostuneet taiteesta ja taide on erittäin suosittua. Taidekriitikin suurin haaste on sen oma itsetunto.”

3. ELITISMI JA KAPEAT PIIRIT

”Elitismi, tekstien huonous, taidekentän nuoleskelu.” ”Elitistisyys, eurosentrisyys, pieni maa, ahtaat kuviot.”

.....
12 Kysymys 23. Millaiset ovat mielestäsi taidekriitikin suurimmat haasteet yleisöjen tavoittamisen kannalta?

4. YLEISÖN PIRSTOUTUMINEN JA MUUTTUMINEN

"Yhä pienempiin paloihin pirstoutuva / jakautuva taidekenttä. Avantgarde/etulinja ei kiinnosta kaikkia kokijoita." "Taiteen yleisöt marginalisoituvat ja taidekritiikki ei keksi uusia tapoja tehdä taiteesta kiinnostavaa, vaan tyytyy noteeraamaan taidetta." "Joskus ennen kerroimme lukijoille asioista, joita he eivät vielä tienneet. Nykyään kerromme vain asioista, jotka he jo tietävät."

5. KRIITIKKOJEN KESKINÄINEN KILPAILU

"Yksittäisen kriitikon suurin ja vaikein haaste on saada oma äänensä kuuluviin, koska kilpailua on paljon ja äänekkästä."

6. KRIITIKIN TUNTEMATTOMUUS TEKSTILAJINA

"Taidekritiikki esiintyy irrallisena tai yksittäisenä, pienenä siivuna osana muuta journalismia, kun puhutaan sanomalehdistä. Se töröttää omanlaisenaan tekstilajina, joka jää lukijalle etäiseksi vaikkakin suotta. Tarvittaisiin taustoitusta, kainalojuttuja jne." Esillä oli myös kyynisyyttä oman ammattikunnan kirjoitustaitoa kohtaan: "Taidekriitikot eivät osaa kirjoittaa teoksista vetävästi tai niin, että teksti kiinnostaisi muita kuin asiantuntijoita."

Lisäksi syinä nähtiin kritiikin arvostuksen yleinen lasku ja roolin muutos, kritiikin ja mainonnan eron hämärtyminen, ihmisten uuslukutaidottomuuden ja kulttuurisen välinpitämättömyyden lisääntyminen ja huomiokyvyn heikentyminen sekä kunnioittavan keskustelukulttuurin puute.

"Kritiikki on sinällään helpohkosti saatavilla, mutta tuntuu että kiinnostus sitä kohtaan on yleisellä tasolla vähäistä. Saavutettavuuden sijasta tärkeintä olisi arvostuksen nousu; kulttuuriin ja taiteeseen liittyvä keskusteluilmapiiri, joka rohkaisee ihmisiä kiinnostumaan omien intressipiirien tai "kohujen" ulkopuolisistakin asioista."

Kritiikki 2030

Kriitikot uumoilevat taidekritiikin olevan vuonna 2030 entistä lyhempää, viihteellisempää, visuaalisempaa, personoidumpaa ja "somemaisempaa". Kritiikki tulee tapahtumaan nykyistä enemmän audiona ja tarjolla on "täsmäkritiikkiä" erilaisille vastaanottajaryhmille, uskovat kyselyyn vastanneet.

Kauhukuvissa kaikille teoksille tai kokonaisuuksille annetaan tähtiä yhdestä viiteen, eikä kriitikolla ole tilaa kirjoittaa sen kummemmin mitään. Kriitikki katoaa paperijournalismista lähes kokonaan ja jää vain pienten nettiyhteisöjen herkuksi. Ammattimaisia kriitikoita ei enää ole, ainoastaan harrastelijat *”mölisevät somessa ja muualla verkossa mitä sattuu”*. Kriitikki on enemmän fanikulttuurista. Kukaan ei saa kritiikeistä rahaa.

Enemmän tai vähemmän neutraalina kehityksenä uskotaan siihen, että suuri osa kritiikeistä ilmestyy lyhyinä videoklippeinä netissä ja puhutun puheen merkitys (ja arvostus osana kritiikin kenttää) nousee. Taiteenlajien hierarkiat murtuvat ja *”kaikenlaista voi käsitellä kritiikin piirissä”*. Kriitikon oma-aloitteisuus nousee nykyistä tärkeämmäksi. Uskotaan myös, että livekritiikin kaltaiset suorat ja hetkeen pohjaavat kritiikinmuodot kasvattavat suosiotaan ja merkittävyyttään. Kriitikon rooli muuttuu fasilitaattoriksi, keskustelun ohjailijaksi. Kriitikki henkilökohtaistuu ja *”kriitikkohahmoja”* alkaa jälleen nousta. Tekoälyn merkitys tulevaisuudessa mietityttää myös kriitikoita.

Optimistinenkin kehitysusko löytyy: Suuri osa kritiikistä tapahtuu netissä, mutta myös muuntuneena sanomalehdissä niin, että *”kritiikin ominaislaatu ja erityisyys – perusteltu, kontekstoitu, relevantti arvio – säilyy, mutta lavenee rinnalla esiintyvien kainalo- ja taustoittavien juttujen myötä niin, että kyseisestä teoksesta – tai ehkäpä useammastakin – avautuu näkymä johonkin siitä kumpuavaan aiheeseen tai ilmiöön, esimerkiksi tietyn erityisen taiteenlajin tapaan toimia, sen herättämään keskusteluun tai teemaan”*. Some nähdään mahdollisuutena, jonka kautta kritiikkiä on helpompi löytää ja sen elinkaari on pidempää. Kriitikille tulee yhteiskunnallista merkitystä ja se laajenee kulttuurisivuilta politiikkaan, talouteen ja niin edespäin. *”Taideteosten kritiikit tulevat murtautumaan keskelle yhteiskunnallista keskustelua sen myötä, että kritiikistä tulee kohtaamispaikka eritaustaisille keskustelijoille.”* Kriitikkiä opetetaan peruskoulussa kansalaistaitona ja se kuuluu ylioppilaskirjoituksiin, sillä se edellyttää analyyttistä ajattelua ja empatiakykyä, visioivat kyselyyn vastanneet kriitikot.

Kyselyn *”tehtävänannossa”* kehoitettiin visioimaan vuoden 2030 kritiikin alustoja ja muotoja villistikin. Tämän pohjalta kriitikoiden utopia olisi, että yksittäiset teokset keräisivät useita erilaisia kritiikkejä, jopa niin, että yhdessä lehdessä voitaisiin julkaista erimielisiä kritiikkejä samasta teoksesta ja tekstin arvostus nousisi nykyisestä. Ja että printin, audion ja so-mealustojen lisäksi taidekritiikkiä olisi saatavilla myös televisiosta. Ja että ylipäänsä taidekeskustelu olisi vilkasta kommunikointia yleisöjen kanssa. Asianmukaisella rahallisella korvauksella.

Oleellinen näkökulma tai ennustus on myös tämä kommentti: *”Tuskinpa tuo mihinkään muuttuu.”*

Kritiikki osana journalismia

Kritiikin merkitys osana journalismia tulevaisuudessa¹⁴ nähtiin pääsääntöisesti kolmella tapaa:

- 1) jatkuvasti hupenevana;
- 2) ”kritiikki on ammattimaisena mielipidekirjoituksena olennainen osa journalismia”
- 3) epävarmana, onko niiden yhteys merkittävää. *”En ole varma, tarvitseeko kritiikin olla osa (taide)journalismia. Molemmat ovat tärkeitä itsessään, mutta onko niiden välttämättä asuttava samassa henkilössä/mediatalossa/instituutiossa? Onko niillä niin paljon yhteistä, että se olisi perusteltua? Kritiikin ei tarvitse täysin esim. noudattaa journalistin ohjeita tasapuolisuuden, vastineiden julkaisemisen jne. osalta¹⁵. Tätä olisi syytä perusteellisesti pohtia, onko kritiikki journalismin osa ollenkaan vai tangeeraavatko ne vain?”*

KYSYMYS 21. Kuinka todennäköisesti tulet ottamaan uusia alustoja haltuun kriitikkona seuraavan vuoden sisällä?

Varmasti	0%
Todennäköisesti	4%
Mahdollisesti	48%
Epätodennäköisesti	44%
En tule ottamaan uusia alustoja haltuun	4%

.....
14 Kysymys 26. Mikä on kritiikin merkitys osana journalismia tulevaisuudessa?

15 Toim. huom. Julkaisevan median täytyy noudattaa journalistisia ohjeita, jos se on JSN-sääntelyn piirissä.

Uusia juttuja kohti

Noin puolet kyselyyn vastaajista oli innostunut laajentamaan osaamistaan kriittikkona muillekin taiteen alueille kuin niille, joista tällä hetkellä kritiikkiä tekee¹⁶. Valtaosa oli kiinnostunut tekemään kritiikkiä itselleen toistaiseksi vieraille alustoille. Haasteena laajentamiselle nähtiin rahan ja tiedon puute¹⁷. Esiin nousi erityisesti tarve oppia lisää audion ja liikkuvan kuvan tekemisestä. Myös livekritiikkiin liittyville keskustelu- ja esiintymiskoulutuksille sekä yleisemmille ”somen logiikat haltuun” -kursseille olisi kysyntää:

KYSYMYS 27. Millaisia välineitä ja taitoja haluaisit tai tarvitsisit, jotta voisit tuottaa kritiikkiä uusille kiinnostaville alustoille? (voit valita useamman vaihtoehdon)

Podcast-alustat ja -jakelu	33%
Audioeditointi	32%
Videoeditointi	28%
Livekritiikkiin liittyvät keskustelu- ja esiintymiskoulutukset	20%
Visuaalisten elementtien käyttö ja valokuvaaminen esim. Instagramiin	19%
Yleinen some- tai algoritmikoulutus	17%
Liikkuvan kuvan kuvaaminen	17%

.....
16 Kysymys 16. Oletko kiinnostunut laajentamaan uusille kritiikin aloille?

17 Kysymys 17. Mikä estää sinua laajentamasta uusille kritiikin aloille?

Muuta, mitä?

Tiktok-koulutus	8%
Koodaus	5%
Minulla ei ole tarpeita tällä hetkellä	43%

Kysely antoi Suomen Arvostelijain Liitolle konkreettisia ehdotuksia ja teki kriitikoiden ajatuksia ja tarpeita näkyväksi.

Ajattelen: Kritiikkiä ei pystytä nujertamaan, jos se pitää itsestään huolta. Huolenpito tarkoittaa nähdäkseni paitsi saavutetuista asemista kiinni pitämistä myös ajassa elämistä, muutosta.

“Taidekritiikki on aina ollut esimerkiksi keskustelevaa, olemukseltaan ja muodoiltaan moninaista, taipuisaa. Toivon ja uskon, että se pysyy sellaisena ja saa myös uusia alustoja!”

Yhdyn tähän kyselyyn vastanneen kommenttiin ja kiitän kaikkia kyselyyn vastanneita ajastanne ja ajatuksistanne.

Liite 3. Artikkelit: Kohtaaminen kriitikon työkaluna: Dialogikritiikki

Kohtaaminen kriitikon työkaluna: Dialogikritiikki

Kritiikin Uutiset, toukokuu 2023

Kirjoittanut Heidi Backström

Tämä artikkeli on ensimmäinen osa kolmiosaisesta juttusarjaa, jonka yläotsikkona on ”Kohtaaminen kriitikon työkaluna”. Se on osa Haaga-Helian uudistuvan journalismin koulutusohjelmaan tekemääni opinnäytetyötä. Tein lokakuussa 2021 [kyselyn kriitikoille kritiikin uusista alustoista ja muodoista](#) osana Suomen arvostelijain liiton [Kritiikki näkyy! -hanketta](#). Kyselyn tarkoituksena oli kartoittaa taidekriitikoiden tulevaisuudennäkymiä ja sitä, miten kriitikot voisivat tavoittaa ja kohdata yleisöjä uusien tavoin kritiikin alueella. Tavoitteena oli tuottaa SARVille tietoa mm. kriitikoiden koulutustarpeista ja kiinnostuksen kohteista.

Kyselyyn vastasi 75 ihmistä. Kysely oli anonymi. Vastaajat voi jakaa karkeasti kahteen leiriin: ”Team Vanhassa vara parempi” ja ”Team Kaikki kiinnostaa”. Pitkin kyselyä nousi esiin ärsyynys kyselyn painottumisesta kysymyksiin sosiaalisesta mediasta, siitäkin huolimatta, että vain kolme 29:stä kysymyksestä keskittyi pelkästään someen.

Puran ja pureskelen kyselyn vastauksia tarkemmin [Kritiikki näkyy! -vuosikirjaan](#) kirjoittamassani tekstissä ”Kritikko ja unelmoinnin taito” (2023, Suomen arvostelijain liitto). Opinnäytetyötäni varten halusin kuitenkin keskittyä johonkin, mikä yhdistäisi ”molempia kriitikokoleirejä”. Muutaman mutkan (puolentoista vuoden vatuloinnin) kautta päädyin siihen, että yhdistävä tekijä on kohtaaminen.

Halusipa kriitikko operoida sitten puhtaasti päivälehtiin kirjoittamalla tai tehdä vuorovaikutukseen pohjaavaa kritiikkiprojektia TikTokissa, kohtaaminen on kysymys tai jopa työkalu, jolla omaa työtään voi tarkastella, kenties kehittääkin. Kohtaaminen on toki taidekriitikon työn ytimessä: täytyy tapahtua kohtaaminen teoksen tai teoskokonaisuuden kanssa, jotta kritiikki voi syntyä. Lisäksi kriitikolla on useimmiten jonkinlaisia kohtaamisia toimituksen kanssa ennen kritiikin julkistumista.

”Kriitikon työ on erittäin julkista, mutta häntä harvoin nähdään henkilönä, jonka kanssa ollaan vuorovaikutuksessa. Pikemmin kuin yksilö, hän on voiman kanavoija.” Näin summaa kriitikon työtä SARVIN puheenjohtaja, kriitikko Vesa Rantama [Kritiikki näkyy! -vuosikirjassa](#) (2023, 101). Voisin kenties käyttää artikkeleitteini otsikossa kohtaamisen sijaan sanaa vuorovaikutus, mutta pidän kohtaamisen mahdollisesta passiivisuudesta enemmän. Kohtaaminen tapahtuu kahden tai useamman ihmisen välillä, mutta vuorovaikutus ei välttämättä. Vuorovaikutukseen liittyy myös jokin tavoitteellisuuden sivumaku, jota en halua alleviivata. Ehkä tulin araksi kritiikkokyselyn myötä ja haluan välttää ajatusta, että kaipaisin

vuorovaikutteista *somepöhinää* ja lobbaisin sitä tapana pitää taidekritiikki ajassa kiinni. Näen sosiaalisen median yhtenä (varsin hyvänä ja mahdollisuuksia täynnä olevana) alustana taidekeskustelujen ja -kritiikin kohtaamiselle, mutta rajaan sosiaalisen median kysymykset näistä artikkeleista ja opinnäytetyöni piiristä nyt ulos, sillä aihe on liian laaja ja sen käsitteleminen vain esimerkinomaisena ei ole kehittävä. Lisäksi se on erityisen tunteikas aihe, liittyhän siihen kysymykset taloudellisesta toimeentulosta ja henkilökohtaisuuden rajoista.

Lähestyn tässä artikkelisarjassa kohtaamista kriitikon työkaluna kolmella tapaa: 1) dialoginen kritiikki eli arvostelu joka syntyy kahden tai useamman henkilön kohtaamisen kautta, 2) keskustele kriitikon kanssa -konsepti, jossa kriitikko kohtaa taiteen vastaanottajan kanssa kaksin tai pienryhmässä, 3) livekritiikki, jossa kohtaaminen elävän yleisön kanssa luo oman virityksen kritiikille.

Kirjoitusprosessin varrella olen alkanut nähdä nämä myös omanlaisinaan ”taidekritiikin yleisötyömuotoina”, mahdollisuuksina tuoda taidekritiikkiä ja -kriitikkoa ja tämän työn luonnetta lähemmäs yleisöjä. Ajattelen, että sellaisia toimenpiteitä ja muotoja tarvitaan tässä ajassa (ehkä kaikissa ajoissa?), jossa huolipuhe taidekritiikistä on jatkuvaa ja linkittyy niin huoleen journalismin/median murroksesta kuin taiteiden elinolosuhteista ja arvostuksesta.

En ajattele, että kaikkien kriitikoiden pitäisi alkaa tehdä kohtaamis pohjaisia kritiikkejä, mutta ajattelen, että kohtaamista voi jokainen miettiä omassa työssään ja kenties se voi avata joitain uusia tulokulmia tai tekemisenkin tapoja omaan kriitikon praktiikkaan. Lisäksi minua kutkuttaa ajatus utopiasta kriitikon työkaluna. Kuten esitystaiteilija ja -tutkija Pilvi Porkola kuvaa TINFO:n ”Solidarity and performance” -julkaisussa (2023) ’utopia’ toimii kutsuna vaihtoehtojen kuvittelemiseen, taiteellisena ja yhteiskunnallisena työkaluna, joka avaa näkökulmia toisenlaisiin tulevaisuuksiin. ”Taiteessa utooppiset käytännöt toteutuvat kokoontumisina, keskusteluina ja neuvotteluina tulevaisuudesta sekä leikkinä,” kirjoittaa Porkola.

Dialogikritiikki

Aloitan dialogikritiikistä siksi, että se on olemassa oleva ja melko vakiintunut, joskaan ei arkipäiväinen ja loppuun asti kaluttu muoto taidekritiikin kentällä. Lisäksi se nousi esiin lokakuussa 2021 tekemässäni kriitikkokyselyssä yhtenä kiinnostusta herättävänä taidekritiikin muotona, jonka tiimoilta haluttiin lisää keskustelua ja koulutusta.

Dialogikritiikki on dialogimuotoon kirjoitettu kritiikki, jolla on yleensä kaksi kirjoittajaa. Dialogikritiikissä näkyy se, kenen ajatuksesta/puheenvuorosta on kyse. Toinen kollektiivisen

kritiikin muoto on yhteiskritiikki, jossa samaa tekstiä kirjoittaa useampi tekijä, mutta tekstistä ei ole (välttämättä) tunnistettavissa, kenen mielipiteestä tai tulkinnasta on kyse. Lähiinnä dialogikritiikkejä löytyy kulttuurilehdistä, mutta heikkona signaalina niiden laajenemisesta päivälehtiinkin luettakoon, että Helsingin Sanomissa julkaistiin 7.4.2023 Sanna Lipposen ja Timo Valjakan [dialogikritiikki Jukka Mäkelän retrospektiivistä näyttelystä](#).

Kuten päätoimittaja Ville Hämäläinen toteaa [dialogikritiikkejä käsittelevässä jutussaan Kiil-tomato-verkkolehdessä](#) (2021): kaikki kritiikit ovat dialogisia. Hämäläinen jatkaa havainnointiaan: kritiikki on dialogista jonkinlaisessa *heikossa* merkityksessä, mutta dialogikritiikki on sitä vahvassa merkityksessä. Peesaan Hämäläistä myös todetessani, että luonnollisesti suurin osa kritiikeistä on syntynyt jonkinasteisen yhteistyön tuloksena: joku on valinnut kritiikin julkaistavaksi, tilannut sen, editoinut sitä.

Pidän kriitikko Matti Tuomelan (2020) [maalamasta mielikuvasta](#), että ”jos perinteisessä kritiikissä teksti suuntautuu kohti lukijaa, niin dialogissa se levittäytyy lukijan eteen kuin panoraama”.

”Dialogikritiikki tuo kaksi ääntä, subjektia, samaan tekstiin läsnäoleviksi. Sillä on potentiaalia haastaa teksti tekijänsä tuotoksena, sanan valtana. (...) dialogikritiikki on avoimen tietoinen siitä, että tekstissä äänessä on kaksi erehtyväästä, vajavaista ja eri tavalla teokseen suhtautuvaa kriitikkoa,” pohtii Ville Hämäläinen (2021).

”Dialogikritiikissä, oli se sitten video, teksti tai podcast, voi keskustella toisen kriitikon kanssa ja antaa oman ajatuksen kehittelyn ja hapuilun, epävarmuuden ja muiden tunteiden näkyä. Illuusio objektiivisuudesta murenee ja kriitikon inhimillisyys tulee herkemmin esiin,” kirjoittaa teatteritieteen lehtori Katri Tanskanen purkaessaan Helsingin yliopiston Esittävien taiteiden kritiikki -kurssin kurssitöitä Kritiikki näkyy! -vuosikirjassa (2023, 150). Ajatus haparoinnin näkyväksi tulemisesta tai tekemisestä sekä objektiivisuuden illuusion murenemisestä taidekriitikon (työn) ympäriltä yhdistää kaikkia kohtaamiseen liittyviä esimerkkejäni, mikä oli kiinnostava huomio, jota en osannut työhön ryhtyessäni suoranaisesti odottaa. Ehkä haparointi on osa aitoa kohtaamista? Minkä verran tilaa sille on taidekritiikissä tällä hetkellä muuten?

Seiskan pojat – dialogikritiikin crash test dummies

Jahkaamisen ja erehtymisen ja ihmettelyn mahdollisuudesta dialogikritiikissä puhuvat myös kriitikot Matti Tuomela ja Petteri Enroth. Tuomela ja Enroth muodostavat keskustelumuotoiseen taidekritiikkiin keskittyneen kirjoittajaduon [Seiskan pojat](#). Seiskan poikia on tehty vuodesta 2019 lähtien rahoituksen sanelemin mahdollisuuksin mutta pitkäjänteisesti.

Vastaavaa keskittymistä dialogikritiikkiin ja sen mahdollisuuksien pohtimiseen ei ole tullut minulle vastaan Suomessa. Ensisijainen kanava Seiskan pojille on oma verkkosivusto, mutta kaksikko on kirjoittanut juttuja ja tehnyt podcasteja tilauksesta myös muille alustoille.

Toimintavuosiensa aikana Seiskan pojat ovat kokeilleet erilaisia tapoja tehdä dialogista kritiikkiä. Esimerkiksi testissä on ollut [Facebook-chatissa](#) tehty kritiikki. Sittemmin tyypilliseksi Seiskan pojat -muodoksi on vakiintunut neljä noin liuskan mittaista puheenvuoroa sisältävä kokonaisuus. Kritiikki tehdään jaettuun dokumenttiin vuorotellen. Se, joka aloittaa, esittelee teoksen. Tarkempaa formaattia ei ole. Seiskan pojat eivät erikseen editoi tekstejään ennen julkaisemista, mutta kirjoittaessa tapahtuu automaattista ”itsesensurointia ja suunnittelua”. Hitaus on sallittua Seiskan pojille, välissä saattaa mennä kuukausikin ennen kuin toinen jatkaa tekstiä. Tällainen aikajänne ei ole mahdollista monessakaan mediassa.

Matti Tuomela mieltää Seiskan poikien tekstit enemmän perättäisiksi monologeiksi tai kirjeenvaihdoksi kuin dialogiksi tai kohtaamiseksi. Toisaalta kohtaaminen syntyy dialogisessa tekstissä väistämättä. Petteri Enroth pitääkin dialogikritiikissä siitä, että hän voi valita mihin Tuomelan syöttämistä impulsseista tarttuu, jotka ovat toisinaan hyvin erilaisia kuin mistä hän olisi itse lähtenyt teosta purkamaan.

Saamansa palautteen mukaan Seiskan poikia luetaan usein enemmän yhtenä subjektina kuin kahtena erillisenä ajattelijana. Vastuu dialogikritiikissä on jaettu. Se mahdollistaa sen, että kirjoittajana voi ”uskaltaa vähän tavallista enemmän”, vaikka sinänsä Seiskan pojat eivät koe olevansa erityisen provokatiivinen duo. Ehkä hieman yllättäen Matti Tuomela analysoi, että Seiskan poikien dialogikritiikissä monesti kärkevyys sulaa jo kirjoittaessa, mihin vaikuttaa niin dialogisuus, hitaus kuin perinteistä päivälehtikritiikkiä pidempi muoto. Kaksikko ei koe, että oman verkkosivuston blogimainen alusta vaikuttaisi Seiskan poikien juttujen sävyyn. Sama sävy on tilaustöissä, joita määrittävät toki tilaajan asettamat konteksti, tavoite ja merkkimäärä.

Tuomelan mielestä mediassa luodaan tällä hetkellä melko paljonkin tilaa keskustelulle taiteen äärellä. Keskustelut kuitenkin keskittyvät yleensä teosten sijaan ilmiöihin. Niitä leimaa myös kommentointimaisuus enemmän kuin dialogisuus. Enroth jatkaa muistuttamalla, että kahden kriitikon välinen paneutunut keskustelu taiteesta on eri asia kuin monialainen, nopeuteen ja nokkeluuteen pohjaava taidepaneeli, joita medioissa nähdään ja kuullaan tavallisesti. Tähänkin dialogikritiikki on yksi lääke, jossa hitaus voi mahdollistaa moniäänisyyttä, syventymistä ja teoksiin keskittymistä.

Podcastit ja kritiikki

Miksi valtaosa dialogisesta kritiikistä tapahtuu tekstinä eikä ”ilmiselvimmässä” formaatissa eli puhuttuna puheena, audiona? Etenkin kun podcastien suosio on noussut lähivuosina ja paikoin ajaa perinteisten medioiden ohi (esim. [Aho, R. 2020](#) ja [Aromaa, J. 2021](#)). Syynä tähän on rahoituksen saamisen vaikeus. Apurahoittajat eivät näe taidekritiikkiin keskittyviä podcasteja rahoittamisen arvoisena eikä taidekritiikki ilmeisesti ole radiomedioita ja podcast-tuotantoyhtiöitä kiinnostava alue. Useampi kriitikko, joiden kanssa keskustelin opin- näytetyöni tekemisen varrella oli törmännyt tähän, mukaan lukien Seiskan pojat.

Seiskan pojat ovat miettineet Matti Tuomelan ja Petteri Enrothin keskinäiseen keskusteluun pohjaavan podcastin perustamista tai vaihtoehtoisesti ääniviesteistä koostuva audiokritiikkiä, joka ei alistuisi reaktiivisuudelle tai kiireelle keskustelumutoisen podcastin tapaan. Tuomela pohtii, että audiossa hän tulisi todennäköisesti sanoneeksi asioita, joita ei kirjoittaisi tekstiin ja olisi kenties kirjoittajapersoonansa kärjekkäämpi. Audiomuodossa kriittiset lausahdukset kuitenkin saisivat äänensävyt ympärilleen, mikä ei ole tekstissä samalla tavalla mahdollista. Ajattelen, että dialogisuus audiossa tässä mielessä olisi kiinnostavaa ja nykykonventiolle terveellistä: Haastatteluissa ikään kuin odotetaan asiantuntijalta valmista vastausta, mutta dialogisessa audiokritiikissä aiemmin mainittu haparointi, harhailu ja uuden oppiminen tulisivat taiteen vastaanotolle tärkeällä tavalla näkyviksi.

Ajattelen, että kriitikkojen välisillä, taideteoksiin keskittyvillä podcasteilla olisi paljon annettavaa paitsi yleisöille myös median kentälle laajemmin.

Dialogikritiikin mahdollisuudet

Kriitikko Petteri Enroth uskoo, että dialogikritiikillä olisi paljon annettavaa valtavirtaiseen taidekeskusteluun, jos se saisi riittävät palstamillimetrit ja sitä ei kehystettäisi väittelyksi. Useimmiten dialogikritiikit ovat esillä kulttuurilehdissä, mutta nähdäkseni ei ole estettä, ett-eikö niitä voisi ja kannattaisi kokeilla pitkäjänteisesti myös päivälehdissä. Helsingin Sanomien kulttuuritoimituksen esihenkilö Aino Miikkulainen kertoo [YLEn Kulttuuriykkösessä](#) (Gustafsson, M. 13.4.2023) että Helsingin Sanomat haluaa lisätä esseemäisen taidekritiikin määrää. Dialogikritiikki olisi mielestäni samoista syistä kannatettava taidekritiikin muoto päivälehtiin: Parhaimmillaan dialogisista kritiikeistä saataisiin yhtäläillä syvälle meneviä kuin esseemäisistä eli pidemmistä, pidemmällä aikavälillä kirjoitetuista ja usein henkilökohtaisemmista lähtökohdista syntyvistä kritiikeistä. Lisäherkkuna kahden kriitikon analyysit – ja seuraajat.

Dialoginen kritiikki on myös matalan kynnyksen paikka ottaa uusia kritiikin aloja haltuun. Kuten Petteri Enroth [kuvaa Kritiikin uutisten jutussa](#) vuonna 2020 – dialogimuotoisessa totta kai –, Seiskan pojat muodostaa kahden hengen miniyhteisön, jonka turvin kumpikin kirjoittaja on esimerkiksi uskaltanut sanoa jotain itselleen tuntemattomammasta taiteenlajista. Muoto mahdollistaa siis oman työsarkan laajentamisen. Yli puolet kriitikkokyselyyn lokakuussa 2021 vastanneista kritikoista oli halukkaita laajentamaan toimintaansa itselleen uusille kritiikin aloille. Ajan tai konkreettisen taidon puute olivat laajentamiselle suurimmat esteet taloudellisten haasteiden ohella. Dialogikritiikki voi olla yksi ketteräkö tapa siivittää halukkaita uusille aloille kokeneemman kollegan kanssa keskustellen.

Ville Hämäläinen (2021) nostaa Kiiltomadon jutussaan esiin dialogikritiikin edut myös aloittelevien kritikoiden kohdalla: ”Dialogikritiikki voi opettaa, ettei kritikon tarvitse tietää kaikkea, kertoa kaikkea tietämäänsä tai pelätä tietämyksensä rajallisuutta. Opin voi viedä myös yksin kirjoittamiseen, ja sellaisena se voi parantaa kritiikkien henkeä.” Hyvä startti kehittyvään praktiikkaan, sanoisin.

Soveltuuko dialogikritiikki sitten mille tahansa teokselle tai kaikille taiteenmuodoille? Ville Hämäläinen näkee vaarana, että dialogisesta kritiikistä voisi tulla ”vähän vinksahaneella tavalla sattumanvaraisten erojen esittelyn ja erittelyn areena”, jos se ei toimi arvioinnin kohteena olevalle teokselle sopivana formaattina (2021). Ymmärrän ajatuksen ja epäilemättä dialogi ei ole paras muoto kaikille teoksille, ei varmasti edes kaikille kritikoille. Uskon, että muoto vaatii halua olla avoin toisille tulkinnoille mutta myös sille, että oma ajatus ei välttämättä tule lopulliseen, julkaistavaan kritiikkiin täydellisesti sanoitetuksi joko siksi, että se ei mahdu mukaan, se ei istu yhteisen keskustelun virtaan tai siksi, että kumppani ehti sanoa sen ensin. Mutta hyvä kohtaamisen alusta se on, niin kollegoiden kuin kritikon oman ajattelun kesken.

Lähteet:

Aho, R. 16.4.2020. Podcast-tutkimus 2020: tunnettuus ja kuuntelu edelleen kasvussa. Radiomedia. Luettavissa: <https://radiomedia.fi/ajankohtaista/podcast-tutkimus-2020-tunnettuus-ja-kuuntelu-edelleen-kasvussa/>. Luettu 29.4.2023.

Aromaa, J. 28.12.2021. Näin Yle Puhe muuttuu vuodenvaihteessa – podcastien suosio myllertää myös Ylen radiotarjontaa. Yleisradio. Luettavissa: <https://yle.fi/a/3-12213970>. Luettu 29.4.2023.

Enroth, P. 21.4.2023. Kritikko. Haastattelu. Zoom.

Enroth, P. & Tuomela, M. 7.1.2019. Kritiikistä. Seiskan pojat -verkkosivusto. Luettavissa: <https://seiskanpojat.com/2019/01/07/kritiikista/>. Luettu: 26.4.2024.

Enroth, P. & Tuomela, M. 4.9.2020. Ei debatin puolesta tai sitä vastaan, vaan pikemminkin päinvastoin – kokemuksia dialogista kritiikissä. Kritiikin Uutiset. Luettavissa: <https://www.kritiikinuutiset.fi/2020/09/04/ei-debatin-puolesta-tai-sita-vastaan-vaan-pikemminkin-painvastoin-kokemuksia-dialogista-kritiikissa/>. Luettu: 26.4.2023.

Enroth, P. & Tuomela, M. Seiskan pojat -blogi. Luettavissa: <https://seiskanpojat.com/seiskan-pojat/> Luettu: 26.4.2023.

Gustafsson, M. 13.4.2023. Kritiikki pöyristyttää ja puhuttaa, mutta onko sillä tulevaisuutta? Kulttuuriykkönen-podcast. Kuunneltavissa: <https://areena.yle.fi/podcastit/1-65240031>. Kuunneltu: 24.4.2023.

Hämäläinen, V. 16.7.2021. Kollaboraatioiden kesä – dialogikritiikki tarkastelussa. Kiiltomato. Luettavissa: <https://kiiltomato.net/kollaboraatioiden-kesa-dialogikritiikki-tarkastelussa/>. Luettu: 26.4.2023.

Lipponen, S. & Valjakka, T. 7.4.2023. Jukka Mäkelä mullisti suomalaisen maalaustaiteen – kaksi HS:n kriitikkoa arvioi teoksista kootun näyttelyn yhdessä. Helsingin Sanomat. Luettavissa: <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000009497659.html> Luettu 24.4.2023.

Tanskanen, K. 2023. Ehkä kritiikillä menee sittenkin ihan hyvin. Teoksessa Laczak, R., Rantama, V. & Ylikangas, M. (toim.) Kritiikki näkyy!, s. 143-152. Suomen Arvostelijain Liitto. Helsinki.

Tuomela, M. 21.4.2023. Kritikko. Haastattelu. Zoom.

Liite 4. Artikkelit: Kohtaaminen kriitikon työkaluna: Keskustele kriitikon kanssa -konsepti

Kohtaaminen kriitikon työkaluna: Keskustele kriitikon kanssa -konsepti

Kritiikin Uutiset, toukokuu 2023

Kirjoittanut Heidi Backström

Yhtenä Suomen arvostelijain liiton vuosina 2020-2023 toteuttaman Kritiikki näkyy! -hankkeen osa-alueena oli ”Keskustele kriitikon kanssa”. Hankkeen piirissä tarjottiin yleisön jäsenille mahdollisuutta keskustella kahden kriitikon kanssa esityksestä, konsertista, teoksista tai elokuvista. Osallistujat etsittiin pääasiassa sosiaalisen median kautta. Intiimit tilanteet olivat antoisia myös kriitikoille.” (Laczak, R., Rantama, V. & Ylikangas, M. 2023, 10.) Yhteensä kohtauksia toteutuu hankkeen aikana 40 ja ne kattavat monenlaisia taiteen ja esteettisen kokemuksen muotoja, perinteisimmistä muodoista aina burleski- ja ravintolakritiikkiin (Laczak, R., Rantama, V. & Ylikangas, M. 2023, 97; Ylikangas 5.5.2023).

”Keskustele kriitikon kanssa” syntyi Kritiikki näkyy! -hankkeen osa-alueeksi halusta luoda luottamuksellisen ilmapiirin paikka, jossa kriitikolla olisi mahdollisuus rauhassa näyttää keskeneräisyyttä, kertoo hanketta ja sen osa-alueita suunnitellut, SARVin puheenjohtajana vuosina 2016–2021 toiminut kriitikko Maria Säkö (25.4.2023). Tyypillisesti kriitikon työstä näkyy ainoastaan julkaisua varten hiottu lopputuote, jota määrittävät merkkimäärät ja kohderyhmät. ”Pyrimme [suunnittelussa] myös, että kritiikki näkyy kriitikolle ”henkilökohtaisemmalla tasolla” eli että sen kanssa pääsee pelailemaan ja nauttimaan sen monimuotoisuudesta juuri itselle räätälöidyillä tavalla, ei siten että aina joku muu on jo valmiiksi määritellyt raamit,” kuvailee Säkö (25.4.2023). Tässä tekstissä kutsun ”Keskustele kriitikon kanssa” konseptiksi osa-alueen sijaan selkeyden vuoksi, hankekieltä välttääkseni.

Koin itse yhden Keskustele kriitikon kanssa -keskustelun osallistujan roolissa perjantaina 4.11.2022. Kriitikko Heidi Horila kohtasi minut ja toisen yleisön jäsenen Teatteri Qo:n *Tea For Two* -esityksen yhteydessä nukketeatterifestivaali TIP-Festillä, Turussa. Esitys- ja myös keskustelupaikka oli asuntovaunu, joten keskustelumiljöö oli ainutlaatuinen ja erityisen intiimi. Minut oli rekrytty mukaan, sillä tunsimme Horilan kanssa entuudestaan eikä muita kiinnostuneita tavoiteltu. Mukaan keskusteluun osallistui konseptin ”normaalitilanteesta poiketen” lisäksi toinen yleisönjäsen. Hän oli nukketeatteriammattilainen.

Yleensä Keskustele kriitikon kanssa -keskusteluihin osallistui hankkeen aikana vain yksi osallistuja kriitikon kanssa, mutta festivaalimaisessa tunnelmassa ja tuttuuden vuoksi kolmas osallistuja tuntui tässä luontevalta.

Minusta konsepti oli mainio: Horilan tehtävänä oli kannatella keskustelua ja nostaa nähdystä teoksesta näkökulmia esiin, muuten sana oli vapaa ja keskustelu tasa-arvoisen tuntuinen, joustava ja miellyttävä. Omalla kohdallani se ei ehkä poikennut radikaalisti tavallisista esitysten jälkeisistä keskusteluista muuta kuin tietynlaisen, kenties hankekontekstin luoman, tavoitteellisuuden kautta. Keskustelu pysyi ”tavallista kaverien kesken käytyä taidekeskustelua” paremmin itse taideteoksen käsittelyssä. Se tarjosi tilaa pysyä teoksen maailmassa – ihan fyysisestikin – tavallista pidempään ilman arjen ja kuulumisten vaihdon sekoittumista mukaan.

Toisenlaisiakin kokemuksia on. Kirjallisuuskriitikko, SARVin nykyinen puheenjohtaja Vesa Rantama kertoi, että hän kävi kaksi Keskustele kriitikon kanssa -keskustelua hankkeen aikana ja molemmat keskustelut ajautuivat käsittelemään enemmän taidekriitikkiä ja sen merkitystä kuin kohtaamista varten luettua teosta. Keskustelukumppaneilla oli tarve siihen, joten ajattelen, että konseptin voi nähdä eräänlaisena taidekriitikin yleisötyönä, mahdollisuutena tutustua myös kriitikon työhön, kriitikin merkitykseen tai tavoitteisiin rauhassa, omia kysymyksiä kysyen, kahden kesken.

Lämminhenkinen, kiva, intiimi, mukava, opettavainen, omaa kriitikkoutta laajentava – näin Keskustele kriitikon kanssa -keskusteluihin osallistuneet kriitikot, joiden kokemuksia olen kuullut kuvaavat konseptin kohtaamisia. Kriitikoille konsepti tuntuu siis olevan mieleinen. Kuitenkin niihin oli hankala saada osallistujia, kertoo hankkeen koordinaattori Maaria Ylikangas.

Minun ja Horilan tuttavien välinen keskustelu ei ollut ainoa laatuaan, vaan useamman kerran kriitikko päätyi hankkimaan keskustelukumppanin omien verkostojensa kautta. Tuttavien lisäksi kohtaamisia käytiin usein myös alan ammattilaisten kesken enemmän kuin täysin tuntemattomien tai taiteenlajiin perehtymättömien kanssa. Burleskista kirjoittava kriitikko Marissa Mehr (2023, 100) kuvaa omaa keskusteluaan Kriitikki näkyy! -vuosikirjassa: ”Keskustele kriitikon kanssa -tilaisuuden toinen osallistuja oli katsojan lisäksi myös esiintyjä ja tuottaja, minkä kautta oli mahdollista kuulla laajemmin alalla liikkuvia ajatuksia ja tuntemuksia taiteen rakenteista, kuten julkisesta vastaanotosta, kriitikeistä sekä rahoituksesta.” Se, haittaako se, että keskustelut ovat polveilleet lähtökohtana olleesta teoksesta käsittelemään taidekriitikkiä tai -politiikkaa, on näkökulmakysymys ja myös taiteelle tyyppillinen tilanne. Sen voi mielestäni nähdä myös taidekriitikin peruselementtinä, ”kontekstointina”.

Kritiikki näkyy! -hankkeen parissa työskennelleet Vesa Rantama ja Maaria Ylikangas tulkitsevat konseptin yleisön tavoittamisen hankaluutta osittain viestintäongelmaksi: keskusteluja markkinoitiin lähinnä hankkeen sosiaalisen median kanavissa sekä mahdollisesti kriitikkojen omissa henkilökohtaisissa kanavissa. Hankkeen viestit tavoittivat ensisijaisesti muita kriitikoita ja taidekriitikistä vahvasti kiinnostuneita ihmisiä, kriitikoiden puolestaan tämän tuttuja. Jos keskusteluilla olisi muita kumppaneita, olisi tieto niistä levinnyt laajemmalle ja kiinnostuneita olisi kenties löytynyt lähiverkostojen ulkopuoleltakin. Tällaisia kumppaneita voivat olla nähdäkseni esimerkiksi mediat, taideinstituutiot tai miksei jokin rahoittajakin (vrt. esimerkiksi [Taidetestaajat-hanke](#)). Tässä on mielestäni mahdollinen jatko- toiminnon tai -projektin paikka.

Itse näen yhtenä syynä konseptin vähäiselle kysynnälle myös taidekriitikin ja jopa laajemmin taidepuheen vaikeasti hahmottuvan, hämäisen imagon. ”Kriitikon työ on erittäin julkista, mutta häntä harvoin nähdään henkilönä, jonka kanssa ollaan vuorovaikutuksessa. Pikemmin kuin yksilö, hän on voiman kanavoija. Yleinen puhe kriitikistä on kohtalonomaista, jo ennakkoon lohduttavaa – kritiikkiä toivotaan, mutta tiedetään, että samalla toivotaan jotain *kammottavaa*. *Kritikko haukkuu, karavaani kulkee*.” Näin Vesa Rantama (2023, 101) kuvaa kriitikon työtä Kritiikki näkyy! -vuosikirjassa. Tulkitsen Rantaman käyttämän ”vuorovaikutuksen” olevan sama asia kuin otsikossa käyttämäni termi ”kohtaaminen”. Kuten aiemmin totesin, Keskustele kriitikon kanssa -konsepti voidaan nähdä eräänlaisena taidekriitikin yleisötyön välineenä, joka voi tuoda toimintaa lähemmäs vastaanottajia.

”Vaivaa nähden laadittu kritiikki ei välttämättä ole paras tapa aloittaa keskustelu. Se on silti kulttuurille olennaisempaa ja lähempänä yhdessä ajattelemista kuin taiteilijahaastattelut tai teosesittelyt koskaan,” kirjoittaa entinen kriitikko Suna Vuori (24.4.2022) esseessään [Suomessa ei osata keskustella kulttuurista](#). Myöhemmin samassa esseessä Vuori jatkaa: ”Itse tervehtisin ilolla ennakkoluulotonta vuoropuhelua, jossa keskityttäisiin egojen ja edustuksellisten asemien sijasta asioihin. (...) Toivoisin taidekeskustelulta moniäänistä ajatustenvaihtoa, sivistynyttä väittelyä, rakentavaa dialogia ja punnittuja kommentteja. Kaipaan yhteiskuntaa, jossa taiteen arvostusta osoitettaisiin luomalla dialogille mahdollisuuksia. Kaipaan foorumeita, joilla tämä toteutuisi – ennen kaikkea mediaa, joka pitäisi sitä tärkeänä – sekä taiteen tekijöitä, tutkijoita ja kokijoita, jotka innolla osallistuisivat.” Ajattelen, että Keskustele kriitikon kanssa -konsepti voisi hyvinkin vastata tähän Vuoren perusteltuun kaipuuseen. Joskin. Se ei ole media eikä se tavoita massoja.

Keskustele kriitikon kanssa -konsepti on laadittu ensisijaisesti kahdenvälisiin tai pienen ryhmän kohtaamisiin. Kritiikki näkyy!:n tyyppiset hankkeet mahdollistavat näin taloudellisestikin poikkeuksellisen, eksklusiivisen tavan tehdä kritiikkiä. Keskustelu on todellinen

luksuskonsepti: kriitikko saa palkkaa, katsoja sisäänpääsyn teokseen, kummatkin ainutkertaisen keskustelun. Kriitikki mielletään (yleensä) osaksi journalismia ja siksi myös osaksi massamediaa, kritiikkiä arvioidaan medioissa samoilla klikkauskiiinnostavuusparametreillä kuin muitakin sisältöjä. Puhuesssa kritiikin kriisistä puhutaan yleensä pelkästään perinteisten medioiden, tarkemmin ottaen sanomalehtien, vähentämästä tilasta taidekriitikille. Se on tärkeä, ytimellinen osa taidekriitikkiä, mutta jollain tavalla kaventava tapa lähestyä sitä. Innostuinkin Vesa Rantaman (2023, 101–102) huomiosta Keskustele kriitikon kanssa -kokemuksia käsittelevässä tekstissään Kriitikki näkyy! -kirjassa: "... keskustelut opettivat minulle, että journalismi on vain yksi formaatti, jossa kritiikki voi esiintyä. Kriittinen impulssi on jotakin perustavanlaatuisempaa ja vanhempaa kuin julkinen tiedonvälitys: se on tarvetta jakaa ja vertailla kokemuksia yhdessä, edetä taiteen tikapuita pitkin kohti yleisempää elämänymmärrystä." Tähän Keskustele kriitikon kanssa -konsepti on omiaan. Ajattelen, että parhaimmillaan se voi kasvattaa yleisöjä – vaikka sitten yksi keskustelija kerrallaan – ymmärtämään taidekriitikkiä ja kriitikon työtä ja lisätä Vuorenkin peräänkuuluttamaa taidekeskustelua. Samalla se voi parhaimmillaan avartaa kriitikkojen tietämystä omasta taiteenlajistaan (vrt. Mehrin kokemus), auttaa ymmärtämään vastaanottajien tarpeita ja näkökulmia taidekriitikkiin sekä – kuten Vesa Rantamalle kävi yhdessä keskustelussa – toisinaan jopa synnyttää uusia kaveruuksia.

Keskustele kriitikon kanssa -konsepti ei ole yksinään ratkaisu yhteenkään kritiikin kriisin kysymykseen, eikä tehokkain alusta tai uusi muoto, jos mittarina on vastaanottajien tavoitavuus. Konseptissa kritiikistä rajautuu pois myös taiteenalan taltioiva sekä kehittävä merkitys. Kuitenkin niin kriitikon omaa ajattelua herkistävänä ja laajentavana alustana ja kritiikin muotona näen Keskustele kriitikon kanssa -konseptille aidon tilauksen. Näen, että sitä voisi tarjota kahdenvälisen kohtaamisten lisäksi myös pienryhmille, eräänlaisena taiteenlukupiirinä. Pidän konseptissa oleellisena intiimiyttä ja kohtaamisen ainutkertaisuutta, joka mahdollistaa ajatuksen harhailun, kirkastamisen, epäonnistumisen ja uudelleenajattelun – kaikille osapuolille.

Artikkeli on osa juttusarjaa "Kohtaaminen kriitikon työkaluna". Juttusarja on osa Heidi Backströmin kritiikin uusia muotoja ja alustoja pohtivaa opinnäytetyötä Haaga-Helian Uudistuvan journalismin koulutusohjelmaan. Backström toteutti vuonna 2021 osana Kriitikki näkyy! -hanketta kyselyn kriitikoille aiheesta. Kohtaaminen seuloutui kyselyn vastauksista Backströmin tarkemman tarkastelun kohteeksi.

Lähteet:

Hannula, M. 24.4.2023. Kriitikko. Haastattelu. Zoom.

Horila, H. 4.11.2022 "Keskustele kriitikon kanssa" -keskustelu. Turku.

Laczak, R., Rantama, V. & Ylikangas, M. 2023. Kritiikki näkyy! Suomen arvostelijain liitto. Helsinki.

Mehr, M. 2023. Vuorovaikutus lisää näkökulmia – keskustelu kriitikon kanssa. Teoksessa Laczak, R., Rantama, V. & Ylikangas, M. (toim.) Kritiikki näkyy!, s. 99–100 Suomen arvostelijain liitto. Helsinki. Suomen arvostelijain liitto. Helsinki.

Rantama, V. 24.4.2023. Kritikko. Haastattelu. Zoom.

Rantama, V. 2023. "Kritiikkiä ja sirkushuveja – keskustele kriitikon kanssa". Teoksessa Laczak, R., Rantama, V. & Ylikangas, M. (toim.) Kritiikki näkyy!, s. 101–102. Suomen arvostelijain liitto. Helsinki.

Säkö, M. 25.4.2023. Kritikko. Sähköposti.

Vuori, S. 8.3.2023. Suomessa ei osata keskustella kulttuurista. Image. Luettavissa:

<https://www.apu.fi/artikkelit/suomessa-ei-osata-keskustella-kulttuurista-ja-taiteesta-essee>.

Luettu 24.4.2023.

Ylikangas, M. 18.4.2023. Hankekoordinaattori. Suomen arvostelijain liitto ry. Haastattelu.

Ylikangas, M. 5.5.2023. Hankekoordinaattori. Suomen arvostelijain liitto ry. Sähköposti.

7.1 Liite 5. Artikkel: Kohtaaminen kriitikon työkaluna: Livekritiikki

Kohtaaminen kriitikon työkaluna: Livekritiikki

Kritiikin Uutiset, toukokuu 2023

Kirjoittanut Heidi Backström

”Miten journalismista saisi aidosti elämyksellisempää?” Toimittaja Jaakko Lyytinen vastaa tähän kysymykseen ”Feature! Kirjoittamisen mestarikurssi” -teoksessa (2022). Ja kerrankin vastaus ei ole verkko ja sen mahdollisuudet, vaan kuten Lyytinen kuvaa (2022, 274) ”vastavirtaa kulkeva median muoto, joka perustuu painettuakin lehteä vanhempaan tiedonvälityksen ja tarinankerronnan muotoon: puheeseen.”

Lyytinen on ollut tuottamassa Helsingin Sanomien huippusuositua livejournalismikonseptia, Mustaa laatikkoa. Hänen konseptia ja livejournalismin tekoa kuvaava tekstinsä ”Feature! Kirjoittamisen mestarikurssi” -teoksessa (2022) on raikas medioiden digitalisoitumiseen ja someen keskittyvässä ajassamme. Kuten Lyytinen (2022, 282-283) toteaa, livejournalismi ei sinänsä ole vastaus mediatalojen kannattavuusongelmiin, mutta hän näkee, että ainakin perinteisille uutistaloille sen [livejournalismin] ensisijainen tehtävä onkin luoda ja vahvistaa yhteyttä yleisöön. Näen että taidekritiikki taidejournalismin alalajina voisi ammentaa livejournalismista myös nykyistä enemmän.

Tai ehkä pitäisi sanoa enemmän sijaan näkyvämmiin tai alleviivatummisiin, sillä taidekeskustelut, erilaiset haastattelut ja paneelit ovat osa monen kriitikon työpalettia. Tässä livekritiikkiä käsittelevässä tekstissä haluan ajatella, mitä kaikkea taidekritiikki, siis teokseen kohdistuva punnittu, ammattimainen, arvottava ja tulkitseva toiminta voisi olla livetilanteessa ja liveformaattina, *niin että sitä kutsutaan ja se tunnustetaan taidekritiikiksi.*

Yleisöpalautteiden perusteella katsojia kiehtoo Mustassa laatikossa käsittelyssä olevan asian lisäksi myös se, miten toimittajat ja valokuvaajat työskentelevät. Mitä tapahtuu jutun teon kulisseissa? Miten journalismia tehdään? (Lyytinen 2022, 279.) Sama kiinnostanee myös kriitikon työssä, ja olisikin arvokasta saada kuulla ja kokea taideteosten arvioiden syntyprosesseista Mustassa laatikossa. Se olisi myös keino nostaa taidekritiikkiä esiin osana (taide)journalismia. Lisäksi näen, että taidekritiikki voi luoda ja kehittää omia livejournalismin muotojaan, jotka ovat taidelähtöisiä jopa tavoilla, johon kirjoitettu kritiikki ei koskaan pysty.

”Parhaimmillaan taide luo ja avartaa suhdetta ympäröivään maailmaan. Taiteen uutta luovan ilmaisun äärellä myös taiteesta kirjoittamisen tapojen tulee uudistua,” kirjoittaa taidekriitikko ja nykytaiteen tutkija Mia Hannula (2023, 166) taidelähtöistä kritiikkiä käsittelevässä artikkelissaan *Kritiikki näkyy!* -vuosikirjassa. Näen, että ajattelun ei kannata tyypistyä pelkästään kirjoittamiseen, vaan kriitikon ja kritiikin keinot voivat monipuolistua muillakin tavoilla. Livekritiikkiä eli puheeseen ja esiintymiseen pohjaavaa kritiikkiä kannattaa tutkia ja kokeilla laajasti.

Livejournalismin vetovoima perustuu Jaakko Lyytisen ja Musta laatikko -konseptista kerättyjen palautteiden mukaan paitsi yllätyksellisyyteen/”antialgoritmisuuteen” myös yhteyden kokemukseen ja kokemuksen syvyyteen. Samassa tilassa ja ajassa jaetun kokemuksen kautta journalistin ja yleisön välille syntyy syvempi yhteys kuin muissa journalismin muodoissa. (2022, 283.) Tämä on minusta ytimessä livekritiikkiä tarkastellessa ja sen mahdollisuuksista fantasioidessa. Lyytinen muistuttaa, että livejournalismissa toimittajan tietämättömyyden ja virheiden näyttäminen on sallittua, jopa suotavaa. ”Lavalla esitetystä journalismissa korostuu toimittajan inhimillisyys ja haavoittuvuus. Se lujittaa luottamusta journalistin ja katsojan välillä.” (2022, 283–284.) Taidekritiikille tekisi hyvää ravistella siihen linkittyvää objektiivisuuden harhaa ja Lyytisen kuvaama haavoittuvuus ja ajatuksen harhailu, yksilöllisyys ja tilannesidonnaisuus tulisivat livetilanteissa tarkasti esiin.

Joitain esimerkkejä livekritiikistä

Keskusteleva livekritiikki

Kritiikko ja kääntäjä Janne Löppönen osallistui 16.12.2022 Nuoren Voiman Liiton järjestämälle Kirjallisuussalonki Ääneen X Nuori/Voima -klubin livekritiikki-osioon, jossa häntä haastatteli kriitikko Maaria Ylikangas. Keskustelun aiheena olivat kaksi käänösrunoantologiaa, joista Löppönen oli kirjoittanut nippukritiikin vasta julkaistuun Nuori Voima -lehteen (5-6/2022). Keskustelevassa livekritiikissä ”live” ikään kuin jatkoi kirjoitettua arvostelua.

Aiemmin totesin, että en miellä keskustelua, jossa kriitikko on mukana suoranaisesti kritiikiksi, mutta tämän miellän, sillä se oli ennakkoon tiedotettu nimellä livekritiikki. Näin ollen yleisö kuunteli keskustelua kritiikkinä. Joskin Löppösen mukaan kokemus oli hyvin samanlainen kuin, jos kyseessä olisi ollut ”perinteisempi haastattelu”. Kontekstoinnilla ja nimeämisellä on siis väliä.

Kritiikkokierros

Kritiikko ja kulttuurijournalisti Aleksis Salusjärvi muistelee ikimuistoisimpina livekritiikkikokemuksinaan kahta kriitikon vetämää näyttelykierrosta: Erkki Pirtolan performanssin piirteitä omannutta kierrosta Jeff Koonsin näyttelyssä Helsingin kaupungin taidemuseossa

vuonna 2005 ja Otso Kantokorven kierrosta Kuvataideakatemiaan loppunäyttelyssä vuonna 2017. Molemmissa kriitikot kiersivät yleisön kanssa näyttelyn ja kertoivat omia havaintojaan ja tulkintojaan sekä kontekstoivat teoksia suoraan niiden äärellä itsensä näköisellä tavalla, sanoissa tai tunteissa säästelemättä. Oleellista oli, että kriitikko pystyi sanomaan jyrkkiäkin väittämiä teoksista (asiantuntevia ja perusteltuja toki), koska paikalla olleet pystyivät heti tarttumaan väitteisiin ja halutessaan haastamaan niitä. Myös kriitikon persoona, ilmeet ja eleet tulevat tällaisessa muodossa osaksi kritiikkiä ja sen vastaanottoa.

Välitön livekritiikki

Aleksis Salusjärven toinen esimerkki on livekritiikki, jota on tehty lavarunousklubeilla. Tässä konseptissa kriitikot kommentoivat välittömästi esityksen jälkeen nähtyä ja kuultua esitystä. Tilanne ei Salusjärven mielestä mahdollista – ainakaan helposti – kriittistä lähestymistä esityksiin vaan on kenties enemmän kriitikon reflektio kuin arvio nähdystä. Toisaalta parhaimmillaan tämä tekee näkyväksi kritiikin tekemisen tilannesidonnaisuutta ja mielipidekirjoitusmaista luonnetta ja uskon, että se voi näin palvella vastaanottajia yhtälailla kuin huolella pureksittu tekstimuotoinen kritiikkikin kontekstien ja näkemysten herättäjänä.

Kriitikkobattle

Kriitikkobattle on viihdyttävä konsepti, jossa joukko kriitikoita kisaavat leikkimielisesti (?) toisiaan vastaan livetilanteessa. Kriitikoille luetaan teksti (tai miksei näytettäisi kuva tai klippi tai lyhyt esitys), jonka he heti perään arvioivat lyhyesti suullisesti. Erillinen raati valitsee kriitikoista parhaan eli sen, joka on tehnyt annetusta katkelmasta osuvimmat tai hauskimmat havainnot. Kriitikoiden Maria Säkö ja Sini Mononen ideasta kehittyneestä kriitikkobattle-konseptista testattiin Suomen Arvostelijain Liiton ja Kiiltomadon yhteistyönä Helsingin kirjamesseilla 2016 ja sen jälkeen sitä on järjestetty muun muassa Nuoren Voiman Liiton klubeilla. Sykäys kriitikkobattle-konseptin taustalla oli [Living Newspaper -formaatti](#), josta Musta laatikkokin on saanut innoituksensa.

Ajattelen, että battlet paljastavat elävästi kriitikon työn aika- ja paikkasidonnaisuuden sekä sen subjektiivisuuden ”teoksen” kerätessä useamman ”arvion” yleisön edessä. Se alleviivaa, että saman teoksen voi nähdä monin tavoin ja kaikki ovat yhtä ”oikeita”. Kriitikkobattle tuntuu myös karistavan vakavamielisyyden viittaa taidekritiikon harteilta kuitenkin työlle ominaisella tavalla. Mitä muita kevyitä kritiikin näkyväksi tekemisen muotoja on tai voisikaan olla? Uskon, että sellaisille olisi tilausta.

Kritiikkiperformanssi

Suomen arvostelijain liiton kolmivuotinen Kritiikki näkyy! -hanke kutsui performanssitaiteilijoita tekemään kritiikkiperformansseja ja tutkimaan taiteen ja sen vastaanoton välistä tilaa,

kritiikkiä tekona, eleenä, rakenteena ja voimana. Toteutetut performanssit olivat vastakäilyä, ruumiillistuvaa ja affektiivista kritiikkiä. (Laczak R., Rantama V. & Ylikangas, M. 2023, 153.) Ne saattoivat olla esityksen muodon ottaneita teos- tai festivaalikritiikkejä tai taidekritiikin itsensä muuntamista tai kommentoimista esityksen keinoin. Mitä kritiikki voi olla, jos se ei ole ensisijaisesti sanallinen, vaan se onkin ruumiillinen ja kokemuksellinen tulkinta, kuten esitystaiteilija ja -tutkija Pilvi Porkola kysyy [Performanssikritiikissään?](#)

Kritiikki teoksena

Kritiikki näkyy! -hanketta ideoinut, SARVin entinen puheenjohtaja (2016-2021), kriitikko Maria Säkö miettii, mitä kritiikki voisi olla teoksena. Hän muistelee [vuonna 2013 osana New Performance Turku -festivaalia järjestettyä NOTAMOLESKINE-konseptia](#), jossa joukko kirjoittajia tuotti kritiikkiä läpi festivaalin reaaliajassa. Kritiikkejä kirjoitettiin esitysten aikana, jopa osana performansseja. Kriitikot toimivat suhteessa teoksiin ja heidän tekstinsä luettiin impresseina teoksista, ei punnittuina arvosteluina. Säköä kiinnostaa tällaiset yhteisötaiteestakin syntyvät nopeaa kommentointia sisältävät konseptit, joista jää jälki ja joita voi täydentää myöhemmin.

Lukupiiri

Yksinkertaisimmillaan livekritiikki voi olla taidemuodosta riippumaton ”lukupiiri”, jota vetää ammattilaiskriitikko. Keskiössä on ennakkoon tiedotettu teos, josta kokoonnutaan puhumaan kriitikon johdolla/alustamana/fasilitoituina. Piiri voi kokoontua joko taideinstituutioiden, medioiden, kirjastojen tai muiden julkisten tilojen, työpaikkojen tai kuppiloiden kutsuina.

Keskusteluissa kriitikkojen kanssa livekritiikistä esiin nousi oleellinen huomio, että kokijalle pitää jäädä aikaa antaa taiteen vaikuttaa ilman ulkopuolista eli kriitikon tulkintaa. Jos livetilanne tapahtuu heti taideteoksen perään, tällöin ei jää tilaa omalle ajattelulle ja helposti kriitikon ammattilastulkinta jää ohjaavaksi tulkinnaksi. Toisaalta, parhaimmillaan kriitikko voisi teoksen jälkeen tarjota vastaanottajille kimpullisen punaisia lankoja, joista lähteä kerimään teosta auki – tämä myös voisi osaltaan tehdä näkyväksi työn subjektiivisuutta: kriitikon näkemys on aina vain yksi, joskin ammattilaisen punnittu sellainen, näkemys teoksesta ja julkaistuihin kritiikkeihin mahtuu vain rajallinen määrä asiaa. Kyse on tavasta, miten mahdollinen heti esityksen perään tehtävä livekritiikki esiteltäisiin ja vedettäisiin.

Livekritiikin mahdollisuudet pedagogisina keinoina nousivat myös keskusteluissa esiin. Taidekouluissa kriitikot voisivat olla vahvemmin läsnä ammattitaitoisien palautteenantajan ja ulkopuolisen silmän roolissa prosessien keskellä. Suurelle yleisölle livekritiikit voisivat

toimia kansansivistyksellisinä, viihteellisinä ja / tai ihmisläheisinä alustoina ja tapoina tutustua taidekriittikkiin. Aktiiviselle taideväelle puolestaan livekriitikit voisivat tarjota vuorovaikutteisia alustoja syventää tietämystään ammattikatsojan ja taiteentuntijan eli kriitikon johdolla. Vieläpä sellaisen asiantuntijan, jolla ei ole suoranaista suhdetta käsillä olevaan teokseen tai kokonaisuuteen, mitä kuraattoreilla, markkinointipäälliköillä tai taiteilijoilla itsellään on. Olisi tilaa perustellulle ja taiteen puolella olevalle kriittisyydelle, jota elinvoimainen taide tarvitsee.

Ajattelen, että livekriittikkikonsepteja kannattaisi kokeilla taideinstituutioissa muun muassa taiteilijahaastattelujen sijaan. Kun livekriittikkilaisuudesta tiedottaa ennakkoon, voi katsoja-kokija valita, haluaako hän altistua teoksen jälkeen vai vasta myöhemmin kriitikon näkemyksille. Livekriittikin ei tarvitse tapahtua välittömästi teoksen jälkeen, vaan se voi olla yhtä lailla muhitteltu kuin kirjoitettu kriittikkikin – aivan kuten Mustassa laatikossa, jossa toimittajat käyttävät yhtä paljon tunteja esityksen valmistamiseen kuin pitkän featuren kirjoittamiseen. Festivaalit voisivat olla erityisen hyviä alustoja testata erilaisia livekriittikin muotoja niiden ajallisen jännitteen ja juhlamaisen luonteen kautta.

Livekriittikissä voisi myös olla sellaisia elementtejä, joita lehtijuttuun ei saa. Jaakko Lyytinen kertoo esimerkin Mustasta laatikosta, jossa toimittaja Esa Lilja puhui suomalaisen metsäteollisuuden keksinnöistä. Lilja toi lavalle sangollisen sellua, jota yleisö sai esityksen jälkeen hypistellä lämpiössä. Kuten Lyytinen toteaa, vastaavaa moniaistista kokemusta on hankala tavoittaa missään muussa journalismin lajissa. (2022, 279–281.) Kriittikin puolella nämä ”objektit” voisivat olla teoksissa näkyviä intertekstuaalisia viittauksia, teoksista ”tosielämään siirtyneitä” tarpeistonosia tai muuta vastaavaa, joka on napannut kriitikon silmän tai korvan.

Minua kiehtoo livessä se, että paikalle voi tulla ”kuka vain” eli yhtä lailla teoksen tekijä tai henkilö, joka ei tunne kyseistä teosta lainkaan. Tilanne voi johtaa ”mihin vain” eli kriitikko voi tulla myös haastetuksi tai hänelle voidaan tarjota tulkintaan ja kontekstointiin uusia kulumia. Livetilanne voi myös tarjota kriitikolle mahdollisuuden jakaa lehden deadlineen jälkeen syntyneitä ajatuksia teoksesta.

Janne Löppönen näkee, että livekriittikki, edes yksinkertaisimmillaan eli keskusteluna ei varmastikaan sovi kaikille kriitikoille. Kaikki eivät halua esiintyä ja ennakoimattomuus luo puitteita, joita perinteisessä kirjoitetussa kriittikissä ei juurikaan ole. En ajattelekaan, että liven pitäisi olla jokaisen taidekriitikon media, mutta innostun performanssikriittikkejä Kriittikki näkyy! -hankkeelle tehneen esitystaiteilija ja -tutkija Pilvi Porkolan ajatuksesta, että esimerkiksi performanssikriittikin keinot voi ottaa myös osaksi omaa kirjoittamisen praktiik-

kaa, vaikka ruumiillinen/esityksellinen tekeminen ei olisi oma juttu. Performanssissa huomio voi olla situaatiossa, happeningissa, vuorovaikutuksessa tai osallistavuudessa. Mitä se voisi tarkoittaa tekstimuotoisessa kritiikissä?

Tämä on viimeinen osa juttusarjaani ”Kohtaaminen kriitikon työkaluna”. Opin juttusarjaa tehdessäni, että kriitikkoja kyllä kiinnostaa vuorovaikutus monipuolisesti, myös palautteen saamisen vinkkelistä. Siihenkin livekritiikki olisi omiaan. Livetilanteissa kriitikoille piirtyisi myös kenties tarkempi kuva siitä, kenelle he kirjoittavat ja millaiset kysymykset vastaanottajia mietityttävät ja kiinnostavat. Livekritiikki toimisi yhtäältä muiden kohtaamisen työkalujen lailla eräänlaisena taidekritiikin saavutettavuutta lisäävänä yleisötyönä ja toisaalta kriitikkojen paikkana kohdata vastaanottajansa ja kuulla heidän tarpeistaan.

Artikkeli on osa juttusarjaa ”Kohtaaminen kriitikon työkaluna”. Juttusarja on osa Heidi Backströmin kritiikin uusia muotoja ja alustoja pohtivaa opinnäytetyötä Haaga-Helian Uudistuvan journalismin koulutusohjelmaan. Backström toteutti vuonna 2021 osana Kritiikki Näkyy! -hanketta kyselyn kriitikoille aiheesta. Kohtaaminen seuloutui kyselyn vastauksista Backströmin tarkemman tarkastelun kohteeksi.

Lähteet:

Hannula, M. 2023. Taidelähtöinen kritiikki – luovaa, kriittistä, analyttistä ja tutkivaa kulttuurijournalismia. Teoksessa Laczak, R., Rantama, V. & Ylikangas, M. (toim.) Kritiikki näkyy!, s. 163–73. Suomen arvostelijain liitto. Helsinki.

Kritiikki näkyy! –hanke. www.kritiikkinakyy.fi. Luettu 1.3.2021.

Laczak, R., Rantama, V. & Ylikangas, M. 2023. Kritiikki näkyy!. Suomen arvostelijain liitto. Helsinki.

Lyytinen, J. 2022. Miten syntyy livejournalismin lumo, Jaakko Lyytinen?. Teoksessa Kaseva, T., Rätty, R. & Seuri, O. (toim.). Feature! Kirjoittamisen mestarikurssi, s. 273–284. Teos. Helsinki.

Löppönen, J. 25.4.2023. Kriitikko. Haastattelu. Zoom.

Porkola, P. 17.11.2021. Performanssikritiikki-performanssikritiikki. Kritiikki näkyy!. Katsottavissa: <https://www.kritiikkinakyy.fi/2021/11/pilvi-porkolan-kritiikkiperformanssi/>. Katsottu 21.4.2023.

Porkola, P. 26.4.2023. Esitystaiteilija ja -tutkija. Haastattelu. Helsinki.

Salusjärvi, A. 27.4.2023. Kriitikko. Haastattelu. Zoom.

Säkö, M. 25.4.2023. Kriitikko. Sähköposti.

Säkö, M. 28.4.2023. Kriitikko. Haastattelu. Berliini.

Ylikangas, M. 8.3.2021. Hankekoordinaattori. Suomen arvostelijain liitto ry. Haastattelu.
Helsinki.

Ylikangas, M. 18.4.2023. Hankekoordinaattori. Suomen arvostelijain liitto ry. Haastattelu.
Helsinki.